

BRED BANDS BULLER BYAR

FRAMTIDENS BY

*En idé och metod för hållbar omställning
och landsbygdsutveckling*

Nikolas Berg
Ingrid Berg
Thorsten Laxvik
David Bennett
Maria Engelbrektsson

ByAkademin

Petra Henriksson
Projektledare
Bredbandsbullenbyar

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling: Europa
investerar i landsbygdsområden

Bredbandsbillerbyar – framtidens by

*En idé och metod för hållbar omställning
och landsbygdsutveckling*

© ByAkademin 2021-03-13

Innehållsförteckning

Förord	7
Detta är en berättelse...	8
Bredbandsbullenbyar: en introduktion	9
Både ett projekt och en bredare metod	9
En bakomliggande vision: Det nya miljonprogrammet	11
Bredbandsbullenbyar som hållbar tillitskultur	13
Utgångspunkter för lokala förvaltningskulturer	14
Berättelsen om bredbandsbullenbyar: En mångfaldig mosaik	15
Del A: En subjektiv historia – författarnas egna berättelser	17
Sammanfattande inledning	17
Från torpet i Laxvik till bredbandsbullenbyn	18
Den by jag tillhör	18
Längtan efter byn: Från tanke till handling	19
Erfarenheter från föräldrakooperativ: Tillit och demokrati	19
Från landsbygdsavveckling till kursutveckling	20
Lokal organisering och lärande om grupputveckling	22
Nipakademin: En inkubator för lokal ekonomi	23
Arkitekten som inte ville bli stadsutvecklare	25
En master förlagd till landsbygdens avfolkningsbygder	27
Barndomens by gav mening och sammanhang	29
Företagskonsulten som blev odlare	30
Flytten till byn Drömme	33
I bredbandsbullenbyn möttes alla hållbarhetsdimensioner	34
Mänsklig hållbarhet – rätten till mening	35
Socioekonomisk hållbarhet – rätten till lokal rådighet	36
Kulturell hållbarhet – rätten till våra berättelser	37
Ekologisk hållbarhet – naturens rättigheter	38
Del B: Hållbara lokalsamhällen – grunden för samhällsbyggandet	40
Sammanfattande inledning	40
Det nya miljonprogrammet – för landsbygdens renässans!	40
Framåtblick: Att förverkliga framtidens bredbandsbullenbyar	41
Tillbakablick: Maten visar vägen!	42

Fyra historiska pusselbitar i arbetet	44
Nutid: Matbyn med samförsörjning och relationsmat	47
Byakademins utforskning av en hållbar bykultur	50
Byn som lokal förvaltningskultur	50
Byakademins stadgar: En bas för bydemokrati?	52
Verksamheten: Hur kan vi leva som vi lär?	54
Den regenerativa demokratins principer	56
Vårt utforskande i praktisk handling	60
Projekt Bredbandsbullenbyar: Sökandet efter gårdar	61
Kort om vad, varför, vilka, var...	62
Projektets målgrupper	64
Projektet mål, resultat och verksamhet	64
Förankring bland interna och externa aktörer	67
Spridning och den fortsatta processen	68
Erfarenheter av projektet	70
Del C: Transformativ förändring – erfarenheter, utmaningar, möjligheter	74
Sammanfattande inledning	74
Trösklar, utmaningar och möjligheter i att återbefolka landsbygden och återskapa Sveriges matproduktion	75
Ekonomiska trösklar	75
Sociala trösklar	77
Sociala möjligheter	78
Ekonomiska möjligheter	79
Ekologiska möjligheter	79
Att övervinna trösklar	80
Inflyttningens utmaningar: Grupper i Sollefteå	81
Erfarenheter från fyra inflyttningsgrupper	81
Problem och utmaningar	83
Strategier framåt	84
Delandets ekonomi: Ett lokalt pilotprojekt	85
Rörelsen har svaren på utmaningarna	85
Bakgrund: Delandets ekonomi genom tiderna	86
Syfte, mål och verksamhet i Edsele-fallet	88
Rättvisa i delandets ekonomi	89

Bymester: en veckas utforskande av byns möjligheter	91
En resa till byn	91
Måndag – tisdag: Att bygga tillitskultur och lärmiljö i gruppen	92
Onsdag – fredag: Ekonomi, demokrati och odling	93
Lördag – söndag: Att läka, integrera och knyta ihop	96
Framtidens by: Lokala lösningar på globala kriser	98
Att frigöra landsbygdens ledarskap för en hållbar omställning	99
En utbildning för att möjliggöra hållbara lokala bykulturer	100
Den lekande byn: Kreativitet och medskapande för en hållbar kultur	102
Den växande byn: Rikedom av relationer snarare än transaktioner	104
Den demokratiska byn: Att återskapa lokalsamhällets egen auktoritet	106
Den lärande byn: Att bygga förhållningssätt som möjliggör förändring	107
Den jordnära byn: En ekogemenskap som omfattar både människor och natur	109
Den läkande byn: Att integrera det förflutna genom holistiska framtidsvisioner	110
Rörelsen sprider sig och nya samarbeten uppstår	111
Omställningen som samhällets vuxenblivande	112
Vuxenblivande ur ett omställningsperspektiv	113
Att mogna genom livets lärande möten	114
Del D: Holistiska synsätt – att förverkliga hållbara visioner	116
Sammanfattande inledning	116
Bredbandsbullenbyar som metod	116
Kritiska perspektiv på gängse metoder för landsbygdsutveckling	118
En ny, komplex och relationell syn på ”metod”	119
Några utgångspunkter och inspirationskällor till ByA-metoden	120
Principer och förhållningssätt för den inre och yttre byn	121
ByA-metodens åtta förhållningssätt – en fördjupad beskrivning	123
Samspelet mellan förhållningssätten	128
Att utforska fredskultur i det lokala – en meningsfull resa	129
Små och stora drömmar om byn	131
Drömmen om den lilla byn – gör en Gandhi!	131
Drömmen om en större by – tusen hektar skog och 150 hektar åker	132
Arkitektvisionen: Byn som en offgrid bikupa	135
I mina längtors by odlar vi potatis och tillit	137

En byadröm bortom solpaneler och vindsnurror	139
Min drömby 2035: Samling kring maten	140
När Ramsele och Edsele utropade sina rättigheter	142
Tändande gnistor, brandfacklor och avgörande vägval	143
Fred med jorden och med skogen	144
Politiskt maktskifte och FN-deklaration om bygderättigheter	145
Epilog: Edsele blev centrum för rättighetsrevolutionen	146
Författare, samarbetspartners, källor	148
Om författarna	148
Samarbetspartners	150
ByAkademin	150
Solatum Hus&Hem AB	151
Leader Höga kusten	151
Litteraturförteckning	152

Förord

Anders Bergman, Solatums styrelseordförande

Åren 2018-2020 har bostadsbolaget Solatum drivit Leaderprojektet ”Bredbandsbullenbyar”, i syfte att bygga starka lokalsamhällen och öka inflyttning till Sollefteå kommun genom att rikta oss till storstadsmänniskor som drömmer om att bo på landsbygden. Projektet grundar sig på idén att lokalisera tillgängliga fastigheter med exempelvis ekonomibyggnader och boningshus, och utifrån dem ta fram planer för nya moderna bostäder i anslutning till de redan existerande. Men det handlar också om att ändra synsätt på att bo i glesbygd, att lyfta fram fördelarna med att återbefolka landsbygden. Om landsbygden som en möjlighet för en hållbar framtid.

Befolkning i arbetsför ålder i Sollefteå kommun tros minska betydligt inom en femårsperiod. Detta reducerar skatteunderlaget i kommunen och utmanar möjligheterna att behålla ett bra utbud av service för kommuninvånarna. Samtidigt finns det, enligt en webbenkät, ett stort antal personer i Stockholm som vill ha lugnet på landsbygden och bo närmare skog, vatten och andas ren luft. En stor del av dessa personer är också intresserade av att jobba med småskaligt hållbart jordbruk och matproduktion. Skälen att flytta till landet kan vara många.

För ett bostadsbolag i en glesbygdskommun gäller det att tänka innovativt och inte enbart fokusera på att tillgodose invånarnas materiella behov av ett bra och hållbart boende. Vi behöver engagera oss i att möjliggöra för fler människor att flytta till kommunen. Sådant kräver inte bara goda fysiska förutsättningar för boendet, utan även att det kopplas till meningsfulla sammanhang. Då möter vi frågor som: Varför flyttar folk härifrån? Vad skulle kunna få dem att stanna kvar och vad skulle kunna attrahera fler att bosätta sig här?

Projektet Bredbandsbullenbyar har varit ett försök att hitta nya svar på de frågorna. Under projekttiden har tanke- och handlingsmedjan Byakademin startat med säte i kommunen, i syfte att föra erfarenheterna vidare. Byakademin har varit en samarbetspartner i projektet, som bland annat medverkat i samtalen kring de olika gårdar som studerats. Ett annat exempel på samarbete var kursveckan Bymester. Den samlade flera intresserade storstadsbor som under en vecka fick lära känna Sollefteås landsbygd och utforska möjligheterna att flytta dit.

Ytterligare ett samarbete är denna skrift som belyser begreppet ”bredbandsbullenbyar” ur flera olika perspektiv. I skriften presenteras en metod som bygger på de samlade erfarenheterna i kommunen av att utforska idén om bredbandsbullenbyar – både före och under projekttiden. Det finns en bred politisk uppslutning i Sollefteå kring behovet att stärka våra lokalsamhällen och det civila samhället i syfte att vända flyttströmmarna. Projektet har visat hur frågor om boendet kan kopplas till andra viktiga samhällsfrågor om hållbarhet, social tillit, ekonomi och inte minst behovet att säkra framtidens livsmedelsförsörjning.

Förhoppningen är att denna skrift ska bidra till att sprida erfarenheterna.

Foto: Nikolas Berg.

Detta är en berättelse...

Ingrid Berg, ByAkademin

Eller snarare är det många berättelser och redogörelser av flera års visionerande, drömmande, formande, vridande, vändande, diskuterande och agerande. I sökandet efter vad en by är och vad demokrati och förvaltningskultur kan vara, tror vi att vi har något att dela med oss av. Vår längtan efter att återskapa lokal matproduktion, levande landsbygder och tillitsbyggande gemenskaper har gett oss kunskaper som vi vill sprida vidare. Man kan se det som ett konglomerat av små stenar som kittats samman till en stor sten. Eller en blomsteräng där alla blommor är unika bidrag till ängen och tillsammans bildar ett ekosystem. Mångfald är grunden för hållbara, rättvisa, meningsfulla och inkluderande samhällen.

Man skulle kunna tro att detta är en antologi men det är snarare en mosaik av texter, där delarna bygger en helhet. Här redovisas en mångfald av ingångar till vad utforskandet av byn i hjärta, hjärna och hand kan vara. Det gör att texten ibland återkommer till olika teman, speglar dem ur andra perspektiv och fördjupar resonemangen. Det är en cirklande, kanske spiralliknande läsning du får vara med om och kanske läser du inte från början till slut, utan börjar där lusten känns som störst för just dig. Och på det sättet kommer du att skapa din egen läsresa, som inte behöver vara från pärm till pärm.

Vi vill vara tydliga med att vi inte har svaren på vad en by är och vad den kan vara i en hållbar samhällsomställning! Troligen finns det inga slutgiltiga svar. Varje gemenskap behöver utforska sina egna svar kring vilka överenskommelser man vill göra. Min by är inte som din by. Vi vill genom vårt berättande, delande om Solatums projekt Bredbandsbillerbyar samt utforskandet i Byakademin inspirera andra att ta steg, ställa frågor och börja delta i eller fortsätta läresan. Alla perspektiv välkomnas så länge mångfald respekteras! Längre fram i texten kommer en metodbeskrivning som bland annat handlar om att vi behöver se begreppet metod i ett vidare perspektiv än vi kanske är vana vid. Metod som förhållningssätt. Kanske får du av denna läsning lust att ta nya steg – stora eller små. Tillsammans blir vi en rörelse för en hållbarare och roligare framtid, där vi vet var maten kommer ifrån!

Välkommen till en läsresa med oss!

Bredbandsbullenbyar: en introduktion

Nikolas Berg, ByAkademin

Petra Henriksson, projekt Bredbandsbullenbyar, Solatum

Både ett projekt och en bredare metod

Åren 2019-2020 genomfördes Leaderprojektet Bredbandsbullenbyar av Solatum Hus & Hem AB, Sollefteå kommuns bostadsbolag. Visionen var att främja starka och tillitsskapande lokalsamhällen, samtidigt som det fanns ett behov att attrahera och möjliggöra återflytt till landsbygden. Det senare behovet grundar sig i att Sollefteå kommun liksom många landsortskommuner inte bara behöver öka sitt skatteunderlag, utan även befolkningsunderlag i byarna för att kunna behålla skola och service. Projektet Bredbandsbullenbyar har gett värdefulla bidrag till en metod för landsbygdsutveckling med samma namn, fortsättningsvis förkortat till ByA-metoden. Metoden beskriver det större sammanhanget, så att erfarenheterna kan överföras till andra kommuner med liknande förutsättningar och utmaningar. Den har utvecklats i en dialog och ett samarbete mellan Solatum och bildningsföretaget Byakademin, en tanke- och handlingssmedja med säte i Sollefteå. Det är främst de materiella och strukturella aspekterna av metoden som har utforskats genom projektet. Utvecklingen av de ideologiska och kulturella grunderna har till stor del drivits genom Byakademin.

Bredbandsbullenbyar är en idé med många bottnar och dimensioner. Denna skrift belyser flera av perspektiven. Tillsammans bildar de en berättelse där ett återkommande tema handlar om mångfaldens betydelse för en långsiktigt hållbar landsbygd. Mångfalden speglas i skriftens fyra olika delar som redogör för principer, bakgrund, sammanhang och erfarenheter som format slutsatserna och metoden. I del A delar författarna med sig av sina personliga resor och olika bakgrunder som ledde dem till Sollefteå för att tillsammans utforska möjligheterna med landsbygdsomställning. Del B ger en fördjupning av sammanhanget genom att närmare beskriva innebörden i bredbandsbullenbyar och relaterade begrepp som bas för hållbara lokalsamhällen, hur Byakademin praktiserar idéerna liksom hur Solatums projekt har fokuserat på vissa aspekter av metoden. Del C lyfter erfarenheter och lärdomar från projektet, beskriver Bymesterveckan och andra besläktade utbildningsinitiativ, samt resonerar över trösklar och utmaningar som behöver hanteras för att åstadkomma transformativa förändringar. Del D, slutligen, tar ett helhetsgrepp kring hur bredbandsbullenbyar kan speglas som metod samt beskriver olika framtidsscenarier – drömbyar i Sollefteå kommun.

Metoden kan ses som ett sätt att samla och vidareutveckla erfarenheterna från fleråriga lärprocesser som till stor del vuxit fram i Sollefteå kommun. En underliggande och tongivande avsikt i dessa processer har under senare år varit att återbefolka landsbygden, i syfte att säkra framtidens postfossila matproduktion och möta globala hållbarhetskriser med lokala lösningar. Dialogen mellan projektet och Byakademin har delvis förts med utgångspunkt i projektets fallstudier av potentiella gårdar för inflyttning. Samarbetet

resulterade bland annat i kursveckan Bymester i augusti 2020, som blev en möjlighet att testa metoden. Den byggde på Byakademins ettåriga folkhögskolekurs “Framtidens by – Bredbandsbullbyar”. Under veckan samlades deltagare från hela landet, särskilt från storstadsregioner, för att utforska möjligheten att flytta till Sollefteås landsbygd. Efter kursen började flera av deltagarna söka boende i kommunen. Sökandet efter lämpligt byabyggnad, såväl inom projektet som inspirerat av dess bakomliggande visioner, har väckt stort intresse genom föreläsningar, sociala medier, nyheter och opinionsbildning. Ett exempel är konferensen Socialt byggande i Göteborg 2019.

Konferensen Socialt byggande där Petra Henriksson (bilden) och Nikolas Berg medverkade. Foto: Arrangören.

Idén om bredbandsbullerbyar är inte bara ett projekt och en metod, utan även en visionär berättelse som sammanför drömmen om byn med drömmen om hållbarhet. Gemensamt för alla perspektiven är en holistisk syn på både problemformuleringar och lösningar. Idén sammanför och korsbefruktar behov som tidigare inte setts som sammanlänkade eller till och med ansetts stå i motsats till varandra: behovet att återbefolka och utveckla landsbygden, behovet att ställa om till hållbarhet och behovet att säkra en långsiktig livsmedelsförsörjning. Behoven återfinns på såväl global, nationell, regional som lokal nivå. I mötet mellan dem kan det uppstå synergieffekter där helheten blir större än summan av delarna. Ett exempel är hur de olika behoven kan skapa nya arbetsmarknader, då prognoser pekar på att framtidens jobb till stor del kan uppstå på landsbygden där det är möjligt att producera mat. Forskare vid bland annat Jordbrukstekniska institutet, nuvarande RISE, har angett att det fram till 2030 kommer att behövas uppemot en halv miljon nya arbetstillfällen inom lokal och regional matproduktion (JTE 2013). Detta ställer ByA-metoden i ett annat ljus där landsbygdens vitalisering, med kortare kretslopp för matens väg från jord till bord och tillbaka, blir nödvändiga strategier för hela samhällets fortlevnad.

Metoden utgår från landsbygden som central lösning för den hållbara samhällsomställning som behövs idag, snarare än landsbygden som ett problem som måste lösas. Utgångspunkten är att dagens städer är ohållbara, fossilberoende och subventionerade av produktionskedjor som skapar oöverskådliga kostnader för alla planetens invånare. Den urbana kulturen kan liknas vid ett tärande missbrukarbete som bryter ned den landsbygd den är beroende av. Det behövs genuint ömsesidiga relationer där staden upphör med ohållbara konsumtionsmönster som tvingar landsbygdens ekosystem och bygger att ständigt leverera mer resurser och energi. Lagstiftning och system som befäster ojämlika relationer behöver ändras. Global hållbarhet kräver lokal rådighet över naturresurserna. Staden behöver följa och landsbygden leda. ByA-metoden söker stärka detta ledarskap genom frigörande lärprocesser där människor av egen kraft och tillsammans kan ta sig ur handlingsförklampning och offerpositioner, utan att förneka förtryckande kulturer och strukturer. Både stad och land behöver frigöra sig från det urbana tänkandet.

Metoden söker skapa förutsättningar för att utforska och delta i förverkligandet av lokala förvaltningskulturer. Sådana kulturer baseras på tillit, självorganisering och ömsesidig samverkan med det omgivande samhället och naturen – en form av ekosociala kulturer. De utgör grundstenarna som tillsammans kan forma och bära ett hållbart och regenerativt samhälle. Att ett samhälle är regenerativt innebär att det stärker planetens ekosystem snarare än att tära på dem. Ett första steg är att stärka lokalsamhällen i att utveckla meningsfulla berättelser som alternativ till den urbana normen, jordade i den egna verkligheten. Berättelserna kan attrahera nya invånare, inte minst från städerna, inflyttare som kan tillföra ny energi och nya perspektiv. Med berättelser menas här inte bara muntliga eller skriftliga redogörelser, utan även handlingar och verksamheter som manifesterar berättelserna. Varje agerande kan sägas gestalta någon form av berättande, och varje civilisation bärs upp av en kulturell metaberättelse. I metoden ställs frågan vilka, och vilkas, berättelser som ska styra landsbygdsutvecklingen.

En bakomliggande vision: Det nya miljonprogrammet

En grundläggande vision bakom bredbandsbillerbyar finns i Det nya miljonprogrammet som syftar till att vända flyttströmmarna och återbefolka landsbygden, en ruralisering, i syfte att säkra framtidens livsmedelsförsörjning och ett långsiktigt hållbart samhälle. Idéerna bakom förslaget utvecklades i en debattartikel som 2016 publicerades i flera tidningar och signerades av Aram Afsahi, Urban Laurin, Thorsten Laxvik och Matilda Olstorp. I det första miljonprogrammet byggde staten stora mängder bostäder som behövdes i urbaniseringen. Det nya miljonprogrammet söker istället frigöra landsbygdens ledarskap för en återflytt som kan möjliggöra en bred omställning till hållbarhet, ett paradigmskifte. Detta kan ske genom att tillhandahålla utbildningar och lärprocesser kring byabyggnad och matproduktion, främja samtal och berättelser om hur vi kan förverkliga hållbara samhällen, bana väg för nya “posturbana” boendeformer på landsbygden och ge människor ekonomiska möjligheter att bosätta sig där, samt grundavdrag till regenerativa metoder för jord- och skogsbruk. Flera av

aspekterna har berörts inom Solatum-projektet. Ett viktigt inslag har varit utbildningsinsatser, exempelvis en inspirationsdag i november 2020 eller tidigare nämnda Bymester.

Bredbandsbillerbyar kan ses som ett samlande begrepp i arbetet för Det nya miljonprogrammet. Det används för att föra samman det bästa av traditionella erfarenheter och modern teknik, i syfte att bygga hållbara lokalsamhällen i balans med ekosystem och omvärld. En bredbandsbillerby kan definieras som en bygdegemenskap eller kvartersgemenskap där man kan bo, arbeta och delta i livsmedelsproduktion baserad på närsamhällets korta kretslopp. Den har karaktären av en allmänningsliknande förvaltningskultur, även om den inte alltid behöver vara platsbunden. Den förkroppsligar drömmen om att vara delaktig i meningsfulla och hållbara gemenskaper. Det är framtidens boende som omvandlar landsortskommuner till vinnare och stödjer storstäder i att möta framtida utmaningar kring mat, klimat, jobb och hållbarhet. I denna skrift fördjupas förståelsen för begreppet både i bemärkelsen av ett kulturellt skifte och en metod för samhällsomvandling. Utgångspunkten är det lokala sammanhanget som en nödvändig förutsättning för en hållbar och cirkulär samhällsomställning. En annan utgångspunkt är att den ohållbara utvecklingen har sina rötter i utslagningen av landsbygder över hela världen. Detta kan ses som en avsaknad av rättigheter för lokalsamhällen, precis som förstörelsen av våra livsmiljöer och ekosystem kan sägas spegla avsaknaden av naturens rättigheter.

Andra relaterade begrepp som används i arbetet för att förverkliga visionerna är exempelvis samförsörjning och relationsmat. De beskrivs också i denna skrift, liksom mer traditionella seder såsom allmänningar eller fåbodbruk som båda går i linje med principerna för modernt systemtänkande. Det digitala anslaget i inledningen av begreppet bredbandsbillerbyar används inte för att hävda att digitalisering är lösningen på landsbygdens problem. Detta är annars en vanlig trend idag inom landsbygdsutveckling när man söker efter vägar för att kompensera nedläggningen av service och tjänster, vilket kan beskrivas som en sorts symptombehandling. I ByA-metoden betraktas uppkopplade lösningar snarare som underordnade verktyg i det mer långsiktiga målet att integrera boende, arbete och lokal matproduktion. Detta kan exempelvis innebära möjligheten att arbeta på distans istället för att behöva energikrävande transporter, något som har prövats mer allmänt under Coronakrisen.

Det nya miljonprogrammet och bredbandsbillerbyar har vuxit fram för att stärka lokalsamhällen i att möta och hantera ett antal globala hållbarhetskriser. Här väljer vi att definiera dem som fyra systemkriser och fyra responskriser. De fyra systemkriserna kan delas in i den ekologiska krisen med sin klimat- och miljöförstörelse, den socioekonomiska som syns i ökande klyftor och utslagna lokalsamhällen, den rent mänskliga krisen som yttrar sig i hälsoproblem och klimatångest samt i en sorts kulturell kris som handlar om att samhällets styrande berättelser inte längre känns meningsfulla. De fyra responskriserna vittnar om en oförmåga att svara an på systemkriserna och speglar behovet att stärka vår kollektiva kompetens när det gäller lärande, ledarskap, samverkan och demokrati. Ett exempel på hur system- och responskriser kan samspela är den socioekonomiska utarmningen av lokalsamhällen som är nära kopplad till en demokratisk kris, där den lokala rådigheten

systematiskt har försvagats sedan industrialiseringens början. Hur kriserna kan mötas och vändas kommer att speglas på olika sätt i denna skrift.

Bredbandsbullenbyar som hållbar tillitskultur

En metod som på allvar ska möta och vända utmaningarna med utflyttning från landsbygden, behöver identifiera och analysera de bakomliggande orsakssamband som resulterat i dagens problem med sviktande befolkningsunderlag. I ByA-metoden identifieras västvärldens linjära och industrimoderna samhällskultur som en primär orsak till problemen. Det är ett tänkande och en kulturell berättelse baserad på ständigt ökande konsumtion, där människor och natur reduceras till produktionsenheter underställda ekonomiska mål. Ekonomisk makt och resurser koncentreras till ett fåtal ägare istället för att cirkulera i lokalsamhällen. Kontroll har ersatt tillit som samhällsbyggandets grundfundament. Denna dominanskultur speglas i en politik som på 150 år har dränerat landsbygden på folk för att få arbetskraft till stadens industrier. Det har skett en systematisk exploatering av skogar, vatten, mineraler och andra resurser, med utvinningsmetoder som varit allt annat än cirkulära. Fram till 60-talet tycktes utvecklingen medföra tydliga framsteg för samhällets välfärd, men idag har det blivit alltmer uppenbart att framstegen skett på bekostnad av utarmade lokala samhällen och ekosystem världen över. Detta har lagt grunden till dagens hållbarhetskriser med temperaturhöjningar, massutrotning av arter och ödeläggelse av de livsmiljöer och marker som mänskligheten och allt levande behöver för sin överlevnad. Idag har vi satt hela vår civilisation på spel. Det speglar en på alla vis ohållbar och meningslös kultur som nu snabbt behöver ersättas för att utvecklingen ska kunna vändas.

Även om projektet Bredbandsbullenbyar har fokuserat på att undersöka lösningar i form av fysiska gårdar, har samarbetet med Byakademien möjliggjort en bredare process där begreppet primärt handlar om byn som hållbar, tillitsbaserad kultur och i andra hand om den fysiska strukturen i form av hus och övriga materiella betingelser. En hållbar kultur präglas bland annat av "cirkulära" synsätt och tankesätt som utgår från naturens kretslopp, med en förståelse för hur allt hänger samman i levande, komplexa och självorganiserande system. System som sammantaget utgör livets väv. En sådan kultur utgörs av hållbara och ömsesidiga relationer till både natur och människor. Det är relationer som prioriterar samverkanskraft före konkurrenskraft, social tillit före ekonomisk tillväxt enligt BNP. Samarbetet behöver även ske med ekosystemen, med målet att sluta kretsloppen på nära håll för att de ska vara överblickbara och hanterbara. Sådana jordnära kretslopp, förverkligade i små och ofta lokala förvaltningskulturer, säkerställer samtidigt en resiliens som gör samhället som helhet mer motståndskraftigt mot störningar och negativa förändringar. Det är på detta systembaserade tänkande som ByA-metoden bygger. Målet är att möjliggöra lokalsamhällen som härmar och integreras i naturens levande system. Vägen är kulturell transformation och lokala tillitskulturer.

ByA-tänkandet bygger alltså på att byn – vare sig den finns på landsbygd eller i stad – i första hand kan betraktas som en kulturell företeelse som uppstår i mötet mellan hjärna, hjärta och hand. Kulturen bärs upp av förhållningssätt som växer fram i de kollektiva läroprocesserna, i

livets lärande möten. Framtidens byar bygger på förhållningssätt och tankesätt som har ersatt den urbana normen – berättelsen om staden som lösningen på samhällets kriser. Den berättelsen har idag spelat ut sin roll men ändå fortsatt prägla både stad och land. I kontrast till detta gestaltas en annan berättelse genom de gårdar som undersökts i projektet om bredbandsbillerbyar. Det är en mer aktuell berättelse om ruralisering som väg till boende och leverne i samklang med naturen, samhällen som lever i fred med jorden. En fredskultur som historiskt sett varit mer utbredd än vad många tror idag när den industrimoderna epoken präglat samhället. En fullt realistisk vision.

I ett levande samhälle är husen en återspeglning av de kulturella berättelser som tillför mening, sammanhang och gemenskap – det sammanhållande kittet. Husen kan stödja, förstärka och gestalta berättelserna men inte ersätta dem. När berättelserna faller sönder, krackelerar samhället och husen överges om ingen ny berättelse växer fram. Berättelsen blir hållbar när den förankras såväl ekologiskt som socioekonomiskt, det vill säga när alla är delaktiga. Det kräver en levande lokal demokrati där beslut fattas med respekt för både människor och natur. En framgångsrik metod för att stärka inflyttningen till landsbygden behöver omfatta såväl främjandet av en hållbar och tillitsbaserad bykultur, som sökandet efter de praktiska och materiella lösningarna med strukturer som stödjer kulturen.

Utgångspunkter för lokala förvaltningskulturer

De samhällsproblem vi möter idag kan inte lösas med samma tänkande som gav upphov till dem. Denna utgångspunkt formar inte bara innehållet i en metod för återflytt till landsbygden, utan också ramverket och sammanhanget. Själva begreppen metod och koncept för idag tankarna till linjära, industrimoderna processer där man bara behöver utföra ett antal steg enligt anvisningar i en viss ordning för att uppnå förväntat resultat. Det bygger på tankesätt som objektifierat världen, som om den består av förutbestämbara mekaniska föremål och skeenden som kan manipuleras på vissa sätt för att uppnå önskade resultat – om vi bara trycker på de rätta knapparna kan vi få ut förväntade produkter ur ”maskinen”. Detta är ett kolonialt och mekanistiskt tänkande som verksamt bidragit till de globala kriser vi möter idag. Dessutom skapar det djupa känslomässiga sår hos oss människor.

Landsbygdsbefolkningen upplever på nära håll vad som händer när hela naturen börjar behandlas som en produktionsenhet som ska försörja städerna. Det sänker livsvärde och livskvalitet för alla inblandade. Ur ett urbant perspektiv har landsbygdens frustration ibland uppfattats som otacksamhet. I ByA-tänkandet tolkas det snarare som en sund reaktion på ett dysfunktionellt tänkande, sprunget ur den urbana och industrimoderna kultur vars rötter kan spåras tillbaka till kolonialismen.

Metoder byggda på det tänkandet har inte förmått vända dagens ohållbara utveckling, där utarmningen av lokalsamhällen är en betydande aspekt. För att utforma effektiva metoder kan vi istället hämta inspiration från dagens kunskap om såväl naturliga som mänskliga principer för organisering. Ekosystem och samhällen beter sig inte som förutsägbara maskiner utan fungerar som levande system som är komplexa, oförutsägbara, sammanhängande, cirkulära och självorganiserande. Metoder för samhällsutveckling kan inte pådyvlas systemen uppifrån

eller utifrån, utan behöver frigöra systemens naturliga och inneboende förmåga att återhämta sig, blomstra och utvecklas på egna villkor, i balans med omgivande ekosystem och samhället i stort. Sådana samhällen utvecklar naturligt tillit, trygghet, öppenhet och inkludering. Detta står långt ifrån gängse landsbygdsutveckling som begränsat sig till att försöka kompensera landsbygden när de lokala samhällssystemen har kollapsat i kölvattnet av urbaniseringen. Sådant skapar inte attraktivitet och inflyttning i längden.

En metod som vill stärka landsbygdens återbefolkning kan alltså inte bygga på styrning uppifrån, utan behöver inriktas på att skapa förutsättningar för processer som kan växa fram nedifrån eller inifrån på mer organiska vis. Det sker genom att skapa möjliggörande lärmiljöer där människor och grupper kan upptäcka sig själva som medskapande subjekt med egenvärden. Sådana lärmiljöer kan uppstå i grupper där man lyssnar till och accepterar varandra på djupet, där det är tillåtet att experimentera, ta risker och pröva nya beteenden. Det stärker människor i att agera som medledare för att forma lokala, inkluderande gemenskaper byggda på systembaserade och jordcentrerade synsätt – ett kulturellt ledarskap. Alla sektorer behöver involveras för att säkra mångfalden i lärmiljöerna, inte minst blir det angeläget att stödja de lokala ekonomiska kretsloppen och ett lokalt näringsliv eller “ekoprenörskap”. De fysiska strukturerna och husen är en aspekt av dessa lärmiljöer, samtidigt som kultur, förhållningssätt och värderingar behöver vara tongivande. Snarare än att utgå från utstakade steg som ska utföras i en viss ordning, handlar ByA-metoden om att odla ett antal förhållningssätt som kan bilda utgångspunkter för lärmiljöerna. Förhållningssätten utvecklas i gemensam handling, inte minst för att producera mat i samförsörjande system och arbetsgemenskaper. I detta ljus framstår “närodlat” som ett begrepp med många dimensioner. Även begreppet “näringsliv” får djupare innebörd.

Berättelsen om bredbandsbillerbyar: En mångfaldig mosaik

Som förklaras inledningsvis, bildar texterna i denna skrift avsiktligt en mångfald. Detta speglas bland annat i att begreppet bredbandsbillerbyar både beskrivs som en idé, ett projekt, en metod och en visionär berättelse. Standardiserade lösningar är problematiska när vi har att göra med landsbygder som alla är anpassade efter lokala förhållanden. Precis som med frösor blir resiliensen eller motståndskraften starkast när mångfalden bevaras. Till skillnad från mekaniska strukturer är inte dessa levande system förutsägbara. Den mosaik som syns i flygbilder av traditionella odlingslandskap, fyller en funktion även om den skulle vara en nagel i ögat på folkhemsingenjörerna. Den ger trygga och hållbara förhållanden som gör att jordbruket kan leverera även i tider med osäkert klimat och starkt minskad energitillgång. Mångfalden bygger en kollektiv kompetens för att hantera oförutsägbara situationer.

Berättelsen om bredbandsbillerbyar liknar levande system som kan vara både mångfaldiga och paradoxala, ibland motsägelsefulla. För att möjliggöra en hållbar samhällsomvandling, behövs ett systemiskt eller kulturellt ledarskap som kan hantera komplexa utmaningar. I det ljuset kan omställningen liknas vid en samhällelig mognadsprocess, ett kollektivt vuxenblivande där vi som mänsklighet tillägnar oss holistisk kunskap och handlingsförmåga. För att landsbygden och hela samhället ska blomstra, behövs verktyg, metoder och

tillvägagångssätt som kan fungera som “meningsfulla störningar” i de ohållbara system som behöver förändras. Störningar som kan sprida ringar på vattnet och få igång kaskadeffekter. Bredbandsbullenbyar är ett sådant fenomen. En idé och metod som är komplex och mångdimensionell, precis som naturens levande system, snarare än komplicerad och endimensionell – egenskaper som har mer att göra med industriella processer. Förhoppningsvis kan den bidra till att bana väg för bykulturens renässans, som en strategi för hållbar omställning. Med lokala, eller snarare lokala, lösningar på globala kriser.

Som nämnts delas berättelsen in i fyra tongivande delar. Var och en av delarna speglar en huvudprincip i den metod som bygger på idén om bredbandsbullenbyar. Principen och innehållet i varje del har vi försökt att återge i en sammanfattning som inleder delen.

Del A: En subjektiv historia – författarnas egna berättelser

Sammanfattande inledning

Den första principen i bredbandsbillerbyar som metod handlar om subjektivering som nyckelstrategi för landsbygdsutveckling, i kontrast till den objektivering som omfattat både människor och natur i det industrimoderna samhället. Detta innebär inte bara att respektera mänskliga individer som subjekt med egenvärden och rättigheter, utan även byar, bygder och hela ekosystem. Subjektiveringen uppstår ”nedifrån” när människor bryter passiviseringen och ger röst åt egna berättelser som skapar mening och identitet, istället för att bara anamma urbana normer eller ”kolonialistiska” synsätt. Detta är en form av kulturellt ledarskap i tanke och handling.

Denna första del utgörs av författarnas personliga berättelser där de redogör för hur deras erfarenheter har bidragit till utvecklingen av bredbandsbillerbyar som idé, metod, projekt och vision. Majoriteten av skribenterna är verksamma inom tanke- och handlingssmedjan Byakademien. De träffades första gången 2016 i Lungsjön i Sollefteå kommun där de började utforska möjligheten med bredbandsbillerbyar. En av dem, Thorsten Laxvik, är även engagerad i styrelsen för bostadsbolaget Solatum. Den sjätte skribenten, Petra Henriksson, har varit anställd som projektledare i Leaderprojektet Bredbandsbillerbyar.

Det inledande bidraget kommer från Thorsten Laxvik som burit visionen sedan drygt tjugo år och lika länge engagerat sig för landsbygden i Sollefteå kommun. Petra Henriksson delger sin bakgrund som miljöengagerad arkitekt och hur det ledde henne till projektledarjobbet. David Bennett berättar om sin resa från nationella och internationella konsultuppdrag till omställningsengagemang och småskalig odling. Ingrid Bergs berättelse börjar i barndomens billerbybygd i jämtländska Alsen, där hon fick med sig en känsla av mening och sammanhang som burit henne genom livet. Maria Engelbrektsson skriver om hur hon sade upp sig från socialtjänsten för att fördjupa sin kompetens i byutveckling och sitt engagemang i hembyn Drömmen. Nikolas Berg beskriver hur hans olika erfarenheter av att arbeta med hållbarhet knöts samman i visionen om bredbandsbillerbyar.

Temat för den bakomliggande resa som alla delar återkommer med olika ord i texten. Den kan beskrivas som en resa från en linjär, industrimodern och antropocentrisk berättelse eller världsbild, till en cirkulär, kretsloppsbasead och jordcentrerad eller jordintegrerad. Från samhällen där människan styr på egna villkor, till att jorden står i centrum. Det är framtidens hållbara byar byggda på ömsesidighet, där människan inte bara kompenserar för miljöpåverkan utan stärker ekosystemen. En ”jordad” fredskultur med respekt för allt levandes rättigheter.

Från torpet i Laxvik till bredbandsbullenbyn

Thorsten Laxvik, ByAkademin och Solatum

Den by jag tillhör

Pappa lägger handen på kistan för att hålla balansen. Han tittar ut över församlingen och samlar sig. Han är född 1929 och under locket ligger hans svägerska, född 1926 och nu på väg att viga till sista vilan. Det inramade fotot av faster Eva ligger kvar i charkuteriet där jag jobbar. Jag glömde det men ingen vet att jag skulle ha det med mig. Det är den 16 augusti 2019 och högsommaren håller på att tippa över i höst. Jag har sett dimman stiga ur skogarna. Ett tecken som är känsloladdat för mig. Då brukade vi lämna Jämtland och återvända till Stockholm. Då var sommarlovet över.

År 1952 kom pappas bror Gunnar hem till Falkeströms där de hyrde in sig och berättade för Eva att de skulle bli hemmansägare. De skulle få ta över Per Albin-torpet som pappa Ville byggt 1936 i Mjösjö. Mamma Olga hade hastigt dött och Ville kunde inte mjölka. Gunnar och Eva drev det lilla jordbruket men redan 1965 var det dags att lägga ner. Wallenbergarna behövde arbetskraften i Borlänge och Västerås. Året innan hade verksamheten gått med 150 kr i förlust. Gunnar hade sin utkomst i skogen under vintrarna. Hästen blev kvar i stallet i några år. Eva fick baka tunnbröd.

Pappa talar till oss vid båren. Han ger oss berättelsen om torpet i Laxvik och om Evas liv som nu är till ända. Jag lyssnar på hans röst. Han är fenomenal på begravingar och är ett med allt han säger och gör under akten. Aningen i obalans av ålder men fullständigt närvarande. Jag känner stolthet.

På kyrkogården utanför ligger släkten. Pappas syster Vivi som dog vid nio månaders ålder i lunginflammation. Min farfar Ville som sköt sig 1965 och hans pappa Måns som kom i slutet av 1800-talet från Värmland, driven av fattigdom, för arbete i skogen. Och Olga som helt hastigt lämnade livet i en hjärtattack. Och pappas mormor, Anna Skottfri, vars begravning jag minns så väl några år in på 70-talet. Hon var född 1879 i en tid då laga skifte sprängde byar över landet och fäbodväsendet just passerat sin höjdpunkt. In i döden stickade hon raggsockor åt släkten. Jag minns henne blind och med en stor leverfläck i ansiktet med de ständigt verksamma kvinnohänderna, i Stornäset vid sjön Ismunden i östra Jämtland.

Vid begravningskaffet ser jag byn samlad. Rullatorer och illasittande kavajer. Gråa långa strån sticker upp runt vitkragarna på karlarna. Män som jag sett i sina krafts dagar är nu både krumma och grå. Jag ser virkad spets på en kvinna och stämningen är god. Vi har lämnat kyrkan och dragit in friskt väder i lungorna under vandringen över kyrkbacken till församlingshemmet. Landgång, lättöl och kaffe från Margita och vi bjuds in att säga något om den döde. Jag funderar om jag ska nämna något om 90-årsfesten kusin Bodil och jag ordnade på Gellinergården. Vi bjöd hela ålderdomshemmet på söndagsstek av fjällko ur egen besättning, mandelpotatis, pressgurka, tunnbröd, getmese och legymer. Eva gladde sig mycket åt tilldragelsen.

-När jag ser er alla här förstår jag att ni är den by jag tillhör. Alla barndomssomrar tillbringade jag här med fiske, kojbyggen, bad, hässjning och blev bekräftad som ung man, inte minst av Ingemar på Backen. Under alla år minns jag hur Eva grät vid avskedet när vi satte oss i bilen och for tillbaka till huvudstaden. Jag känner stor tacksamhet till Eva men också till alla er andra. Det är här jag vet var gäddorna står och vem som är släkt med vem.

Eva hade en mycket framträdande bakdel. Något hon delade med sina fyra systrar. Det kallades jonkesarsel i byn efter torpet de bodde i och delen de satt på. Jonke är smeknamn för Jonas. Men sådant kan man inte säga på en begravning, möjligtvis på lagårdsbacken till en manlig bekant med en glimt i ögat. Men inte på en begravning.

Längtan efter byn: Från tanke till handling

En by kan vara så mycket. I Afrika ses den som en förutsättning för att fostra ett barn. Den kan vara plats för identitet. Den kan utgöra en fiskal enhet för beskattning, en geografisk enhet för benämning av ett område. Men byn kan också vara basen för ett allmänningsbete i skogen. Allmänning är ett märkligt fenomen som är teoretiskt omöjligt att upprätta men som fungerar över hela jordklotet när människor ska fördela naturens resurser rättvis emellan sig. Något som staten eller kapitalet ytterst sällan klarat av. En förvaltningskultur.

Mina drömmar om en by har alltid funnits. Oartikulerade men närvarande. När jag hört talas om att det står hela byar tomma på vissa håll i Norrland har mina fantasier aktiverats kring att samla ihop vännerna och flytta dit. Vart vi människor än kommer så bygger vi ett begränsat antal bärande relationer men i staden finns vännerna på olika håll, tio tunnelbanestationer bort eller en halvtimme åt ett helt annat håll. Och vardagsmötena uteblir. En stadsby fostrar inga barn. Många ögon ser barnen men få ser dem som sina. Snarare som grannens ungar.

I mitten av 90-talet köpte min sambo och jag en gård i Edsele och några år senare flyttade vi upp med tre barn i förskoleåldern. Vi lämnade lägenheten på Söder för att renovera ett gammalt hus från 1925 på en gård med nio hektar åker och några hektar skog. Vi byggde en kooperativ förskola med ett antal andra föräldrar och hade sedan tidigare en del kontakter i byn eftersom en bror till mig redan bott där i tio år. Processen blev en ögonöppnare.

Vi trodde att det var ett snabbt ärende att bilda en kooperativ förskola men det tog två år innan vi fick tillstånd av kommunen. Den kamp som togs på 70-talet i Stockholm för rätten till demokratisk dagisdrift fick vi ta i Sollefteå kommun tjugo år senare. Det var en lång och intressant process där arbetet för vår sak enade föräldragruppen och la grunden för vår interna väl fungerande demokrati. Kampen mot kommunen skolade och enade oss.

Erfarenheter från föräldrakooperativ: Tillit och demokrati

Bakgrunden var att våra barn hade gått på Daghemmet Ior på Söder. Det var ett föräldrakooperativ som bildats som trefamiljssystem 1977. Det saknades daghem och när tre familjer gick samman fick de en barnskötare av kommunen. Omsorgen bedrevs i hemmen.

Det var en självklarhet att alla mammor och pappor deltog i både verksamhet och organisatoriskt arbete. Om någon fick allvarligt förhinder att närvara på ett möte ställde

denne in och ordnade ett nytt. Men det hände i princip aldrig. När det blev möjligt att organisera kooperativ omvandlades Ior till ett sådant men man tog med förvaltningskulturen från det lilla in i den större mer formella organisationen. Alla föräldrar valdes in i styrelsen och en gammal mjölkbutik på Metagatan blev första lokalen.

När vår familj kom med i Ior i början av 90-talet hade det fungerat i nästan 15 år. Avgiften bestod i att både mammor och pappor arbetade i verksamheten var fjortonde dag. Vi var dagligen två föräldrar och två anställda på dussinet barn. Det var försöksmånad och intervjuer innan föräldrarna antogs som medlemmar. Möten hölls en gång i månaden där alla föräldrar alltid deltog. Känslan var verkligen att makt och ansvar delades lika. Möjligheten till underordning var starkt begränsad. En pappa ville verkligen helst dricka öl och spela dart men deltog i alla beslut så passivt som möjligt. Men han deltog. Vid ett tillfälle bevistade jag med en annan förälder ett möte med andra föräldrakooperativ på Söder för att utbyta erfarenheter. De andras problem handlade mest om motsättningar mellan styrelse och medlemmar, problem med förankring, rekrytering till styrelsen med mera. Vi kände inte igen oss i något av detta. Vi njöt av att vara annorlunda och av att verksamheten trots ständiga byten av medlemmar var väl fungerande ur demokratisk synvinkel. Runt 2010 bestämde dock föräldrarna på Ior att förändra organisationen till en mer traditionell förening med representativ demokrati. Då föll det specifika, den fungerande demokratin, omedelbart. Men i 33 år delade föräldrarna makt och ansvar. Ett lysande undantag i floran av bostadsrättsföreningar, politiska lokalorganisationer, idrottsklubbar med flera som ständigt har samma problem med formell demokrati men hierarkier i praktiken.

Vi bildade föräldrakooperativet Eislan (en å) i Edsele på Iors principer. Kampen hade fört oss samman som grupp. Rekryteringsunderlaget var begränsat men vi fick ihop det. Vi skapade både en förskola och en ny offentlighet i byn. Motstånd är måhända demokratin moder. Sedan tidigare fanns en lokal utvecklingsgrupp, Edsele intresseförening, i byn. Nu trädde ytterligare en grupp fram som ville ta ansvar.

Under 90-talet bedrev jag en del barfotaforskning tillsammans med fritidsledare. Vi undersökte bland annat vad fritidsledare egentligen gör när de spelar pingis, bakar och möter unga i öppen verksamhet. Svaret blev att ledarna bygger bärande relationer till sina besökare, något som inte syns på ytan. Bygget av den föräldrakooperativa förskolan i Edsele ordnade omsorg åt barnen men det var lika mycket en tillitsprocess.

Från landsbygdsavveckling till kursutveckling

Det är ett känt faktum att folkomflyttningar ofta leder till utveckling. Människor kommer till nya platser med nya ögon, tankar och idéer och ser möjligheter i det som varit vardag i långa tider för andra. Och det ska finnas motsättningar mellan det gamla och det nya. Jag följde med på en studieresa om lokal utveckling i södra Lappland och norra Ångermanland som anordnades av Länsstyrelsen. Vi besökte småorter som låtit tala om sig, där man byggt en kooperativ camping eller tagit över en vårdcentral. Det var slående att på platser där det skett en sådan utveckling fanns antingen en teatergrupp eller ett matlag. Där fanns både organisatoriska erfarenheter, offentlighet och starka civila strukturer. Människor träffades regelbundet, planerade och genomförde något och förde samtal om sin vardag. Självklart

diskuterar man ett nedläggningshot mot vårdcentralen när man samlas till matlag. Lika självklart ställs frågan vad som kan göras. Där den organisatoriska kompetensen och tilliten till den gemensamma förmågan finns, där finns också svaren. Det är det som är civilsamhälle. Relationer mellan människor utanför stat och marknad.

Det fanns närmare 30 mjölkgårdar i Edsele i början av 90-talet men nu mot slutet av decenniet avvecklades de i rask takt. Några gårdar behöll djuren för att hålla landskapet öppet men även de avvecklas snart. Vi hade inte flyttat upp med gröna drömmar även om jag odlade en del grönsaker och potatis, mest för nöjet att få se något växa. Mina fingrar trivs i matjorden men det som drog var skogen, trottoarens raka motsats.

Jag hittade några likasinnade inflyttade i byn och 1999 genomförde skåningen Tobbe och jag en sexmånaders utbildning för långtidsarbetslösa i Edsele. Uppdraget gavs av företaget Projektjägarna. En del mer luttrade grönisar sökte sig till kursen för att få en ny stämplingsperiod. Andra hade ännu inte tagit sig ut på arbetsmarknaden. Ämnet var projektledning och vi började med att fråga deltagarna vad de ville lära sig och ställde vår kompetens till förfogande. Vi skapade inte en traditionella skolsituation vilket deltagarna förväntade sig av oss utan lutade mer åt bildningsarbete. Efter en trög start kom arbetet igång. Deltagarna ställde både frågorna och formade svaren. Vi svarade inte på oställda frågor som är vanligt i skolan.

Vi kallade kursen för Folklig mobilisering. Regementena skulle läggas ner i Sollefteå och staten lovade hjälp med omställningen. Vi tog oss före att fundera över hur vi skulle använda statens pengar om de skulle ställas till förfogande för civila satsningar. En av idéerna som kläcktes i gruppen handlade om att skapa inflyttning. Vi kallade idén Från Per Albin-torp till Bredbandsbillerbyar. Den handlade om att bygga nya byar på landsbygden. Ständiga rapporter intygade att människor helst vill bo på landet men att där saknas moderna boenden, service och arbete. Tanken på ett nytt byaväsende slog rot hos mig och några andra. Skogsnäskollektivets by i Strömnäs utanför Ramsele lockade med skola, kulturhus, matlag, intressanta människor och mycket annat. Men kollektivet var en del av en alternativrörelse och som sådan begränsad. Jag ville se något mer konventionellt. Och vi förstod nog inte riktigt vad en by var. Men tanken hade väckts.

Under tiden vi genomförde kursen publicerade Thomas Lappalainen en recension av Robert T Putnams bok Den fungerande demokratin - medborgarandans rötter i Italien. Vi bad Thomas komma till kursen och prata om Putnams tankar. Tillit är samhällets mest grundläggande resurs. Utan tillit till andra måste man ständigt frukta grannarna och bonden törs inte så sin åker. Diskussionen är gammal. Hobbes menade att lösningen heter staten. En stenhård stat skulle få människorna att frukta den och därmed följa lagarna.

Men Putnam lanserar tanken att det är den fungerande demokratin som skapar medborgaranda vilken i sig utgör grunden för ekonomisk och social utveckling. Putnam pekar på att små fungerande föreningar likväl som den starka klasskampen i norra Italien skapar tillit.

Lokal organisering och lärande om grupputveckling

Jag var med och bildade Nipakademin 2006. Initiativtagare var en massafabrikör som återvänt hem till Ramsele efter arbete i världen. Han såg hur sitt barndoms landskap växt igen. Vi formade oss som en lokal utvecklingsförening med syftet att utveckla niplandskapets natur och företagande. Och snygga till Niporna. Därtill krävdes betesdjur. Vi ordnade träffar och möten och nya jordbruk växte fram med helt andra ingångar än de som lagts ner. Vi satsade på kvalitet och direkta relationer till kunder. Vi byggde upp Norrbete, ett försäljningskooperativ med tio gårdar, vi byggde slakteri och genomförde olika försöksverksamheter som ibland lyckades. Vi ordnade också ett par seminarier ihop med kommunens bostadsbolag på temat Den uthålliga byn.

Nu framträder ett mönster. I takt med att de politiska partiernas lokalorganisationer i princip är borta från landsbygden skapar människor nya arenor för att diskutera och agera som medborgare. Sådana kan vara teatergrupper, matlag, lokala utvecklings- och intressegrupper. Essensen i dessa är tilliten till den gemensamma förmågan som utvecklas genom demokratiskt arbete.

Under tiden hade vår föräldrakooperativa förskola tappat i demokratisk status. Starka krafter verkade för att återföra organisationen till mer kända hierarkiska strukturer och Nipakademin samlade sex personer som under ett par år försökte förstå hur de demokratiska processerna förändrats.

Vi lutade oss mot teorier kring grupputveckling. Vi hämtade inspiration från AGSLO, den svenska grenen av Tavistocktraditionen med psykodynamiska perspektiv på grupper. Vi snappade upp klokskaper som att ledaren alltid är de leddas fänge, att hierarkier är naturliga i början av gruppens tillblivelse och att gruppen måste skaffa egen behörighet. Auktoritet måste skapas. Förlänad (fådd) makt är endast ett mandat som alltid kan tas tillbaka. En av teoretikerna i Tavistockskolan heter Bion och han menade att det i varje grupp alltid finns minst två grupper närvarande. Vi tolkade det som en formell och en psykologisk.

Vi genomförde intervjuer med föräldrar och personal och läste protokoll. Vi tittade på oss själva i analysgruppen för att förstå processerna kring ledarskap, underordning, eldsjäl, medborgare och motborgare. Vi bytte roller med varandra i gruppen för att komma djupare i vår förståelse av gruppdynamiken.

Till slut formade vi en tes. Vi hade sett att nytillkomna medlemmar som valts in i styrelsen talade om styrelsen som ”dom”, trots att de själva var invalda. Vi såg att vissa var latent för underordning och medvetet eller omedvetet ställde sig under. Vi undersökte underordning som fenomen. Den som underordnar sig har som strategiskt mål att slippa ansvar genom att avsäga sig makt. Vi såg att det ansvar som några abdikerade ifrån blev hängande i luften och långsamt absorberades av andra medlemmar. Dessa ansvarstagare fick mer makt genom sitt större ansvarstagande. Vi upptäckte att underordning föregår överordning. I underordningens strategi ingår också att utpeka de överordnade som skapare av den ojämlika situationen, ytterligare ett sätt att frikänna sig från ansvar. Det var spännande tankar i analysgruppen. Men hur borde föräldrakooperativet gjort för att motverka hierarkiseringen? Vi kom fram till att

stadgan borde återskapas varje år så att alla nytillkomna medlemmar får chans att komma överens om beslutsordningen. Den grundläggande överenskommelse som alltid måste göras innan en demokratisk organisation kan börja arbeta. Vi kallade det rekonstituerande. Men vi insåg även att detta endast skulle ha betydelse för den formella juridiska konstruktionen medan den informella, den psykologiska gruppen, likväl behövde tid för att utveckla jämlikhet och komma i fas.

Nipakademin: En inkubator för lokal ekonomi

Nipakademins medlemmar byggde upp nya jordbruk på hållbara principer. Djuren skulle alltid vara utomhus, beta i skog och på marginalmarker, aldrig äta kraftfoder med mera. Fler krav fanns som gynnade artrikedom och kolinlagring. Vi tog avstånd ifrån certifieringar som vi tyckte gröntvättade industrijordbruket. Tyvärr fick vi inte tag på ett slakteri som kunde leverera de kvaliteter vi vill ha. Vi gjorde en förstudie och mobiliserade ett par miljoner i eget kapital till ett bolag och byggde ett litet slakteri. Vi fick 1.8 miljoner i investeringsstöd och fick erfara att när man har för mycket tyg syr man en för stor kostym. De pengar vi fick i stöd har vi fått arbeta in i form av oavlönat arbete. I liknande processer har många gått under. Ofta är det klokare att avstå något man riskerar att inte ro hem än att chansa. Vi borde kanske ha byggt mindre och därmed fått färre svåra år.

Nipor vid Faxälven nära Ramsele där Nipakademins verksamhet har öppnat landskapet. Foto: Thorsten Laxvik.

När försäljningskooperativet Norrbete bildades hade de församlade tio gårdarna erfarenheter av åtta olika bidragsfinansierade projekt och medlemmarna sa resolut nej till alla former av projektbidrag. Man valde demokrati istället och tog inspiration från analysen av Eislan. Våra erfarenheter tyder på att bidrag försvårar skapandet av en sund ekonomi. Bidragsfinansierade projekt tenderar att exploatera deltagarnas kunskaper medan de sällan tillförs något själva. Projektbidrag fungerar på liknande sätt som konstgödsel. De försöker ersätta naturgödsel i jordbruket men koskit innehåller en massa andra saker också - spårämnen, bakterier,

organiskt material, maskar med mera. Utan dessa ämnen utarmas jorden. Konstkvävet gör att växterna blir lata. Istället för att samarbeta med svamparna för att få mineraler ur marken plockas näringen från ytan och därmed bryts symbiosen. Projektbidrag ger lön åt projektledningen, prestige åt bidragsgivarna (politikerna) och näring åt jordbruksetablissemangen som kammar hem en stor del av projektbidragen på landsbygden. Det som förr byggdes upp på lång sikt genom demokratiskt arbete ersätts nu av entreprenörer med motsatta resultat. Att få projektpengar är som att pissa ner sig för att bli varm. Det är skönt en kort stund men sedan blir allt kallt värre.

Bristen på pengar är troligtvis en verklig folkrörelses största tillgång. I arbetet med att skaffa pengar prövas relationer, skapas långsiktighet, förbinds slantarna med ansvar, etableras försiktighet, byggs demokrati. Och så vidare. Nipakademin har aldrig sökt projektbidrag.

Samtidigt som jag var aktiv i Nipakademin och dess olika organisationer deltog jag också i kommunpolitiken. Jag hade gjort åtta år som lekmannearevisor när jag 2014 tog plats som suppleant Solatums styrelse. Det är Sollefteå kommuns bostadsbolag med drygt 1000 lägenheter och en omsättning strax under 200 miljoner. Efter valet 2018 blev jag ordinarie men hade redan innan börjat driva frågan om framtidens boende i kommunen. Jag hade aktivt utforskat boendets historia på orten. I korthet finns bondgårdar från tiden för Laga skifte i slutet av 1800-talet, Per Albin-torpen från egnahemstiden, hyresbostäder från anläggningstiden (vattenkraftverken) och tjänstemannavillor åt militärer och civila. Varje ekonomisk epok skapar sitt boende. Jag hävdade att vi måste bygga för välutbildade stadsbor som vill bo på backen, arbeta uppkopplat och kunna göra mat. Vi undersökte frågan via konsulter och fann att många gärna skulle flytta ut på landsbygden om det fanns bra uppkoppling och någorlunda nära till service i form av, butik, omsorg och skola. Att skapa nya boenden är en vågad idé i en landsända med sviktande befolkning. Jag mötte visst motstånd men också gillanden. Det var mitt engagemang i konkret matproduktion som utvecklade mitt tänkande.

När Nipakademin var som mest aktiv skapades mycken kunskap och styrelsemötena var mycket inspirerande. Ledamöterna bestod av personer verksamma i jordbruk, försäljning, slakt, olika utvecklingsarbeten, andelsjordbruk, kommunpolitiken med mera. Mötena inleddes alltid med en runda med berättelser om vad som gjorts och vad som planerats. Vi reflekterade vid ett tillfälle över att om vi för samman våra verksamheter till en plats så har vi format framtidens by. Vi återvände ofta till tankarna kring nya lokalsamhällen.

Sommaren 2016 bjöd Nipakademin in till en sommarkurs i Lungsjön om bredbandsbillerbyar. Vi tittade på en större jordbruksfastighet och skapade fantasier kring att befolka den. Vi såg att den fastighet som näppeligen födde en industribonde skulle kunna föda dussinet av nyjordbrukare i primärproduktion och förädling. Det var bara att stoppa in djurhållare, grönsaksodlare, andelsjordbruk, slakteri och charkuteri och saken var biff. Återstår bara att skapa förvaltningskulturen. Och bara ska stå inom citationstecken.

Det kom 17 deltagare till kursen. Bland dem vi fem som kom att bilda Byakademins lite senare, ytterligare ett av Nipakademins barn.

Arkitekten som inte ville bli stadsutvecklare

Petra Henriksson, projekt Bredbandsbullerbyar, Solatum

I princip hela mitt liv har jag bott i städer. Och jag har gillat det. Uppvuxen i ett villaområde i Östersund var de fem bärbuskarna, de tre raderna potatis och den återkommande vedhuggningen i stugan det närmaste jag kommit livet på landet. När jag senare i livet lever i en relation där motparten vuxit upp på landet, delvis självförsörjande, går det upp för mig hur dålig förståelse jag och alla mina vänner som vuxit upp i städer har för odling, djurhållning och konservering. Det vill säga allt som krävs för att skapa mat, laga sitt eget tak, traktor eller installera sitt eget värmesystem i huset. Livet på landet framstod för mig, kanske aningen romantiserat, som en livsstil som gav större förståelse för sakerna i ens omgivning och att det är naturen som håller en vid liv - vilket ger som direkt resultat en större möjlighet att ta ansvar.

Med den smygande insikten började jag plugga till arkitekt i Umeå, en intressant utbildning med stort socialt fokus. När det var dags för masterarbetet valde jag den av två inriktningar på masterprogrammet som hette Laboratory of Sustainable Architectural Production. Trots högräskande hållbarhetsambitioner och ett stort fokus på människors rätt till allmänna ytor och parker i städerna glömde man i princip helt bort resursfrågan -var allt en stad behöver kommer ifrån. Genom seminarierna och texterna vi läste blev det uppenbart hur stort fokus som lades på staden som den självklara platsen att bo på, och den 'hållbara och gröna staden' som den framtid vi arkitekter skulle bygga.

På bekostnad av stora naturområden som måste skövlas på skog för de nya "klimatbättre" trähusen i staden som ska bli fler och fler, på sand och grus för att gjuta en bottenplatta för en modern och inkluderande galleria eller ett kulturhus i staden, på sällsynta metaller för att tillgodose den "nödvändiga" digitaliseringen.

Jag började läsa klimat- och myndighetsrapporter från bla. MSB och Försvarsdepartementet som i klartext beskrev det moderna samhällets otroliga sårbarhet för störningar. Allt som kan drabba oss kommer att drabba städerna värst. Vi vet nu var smittspridningen är störst under en pandemi, men även stadens fysiska struktur är ett stort problem. Hårdgjorda ytor och huskroppar ackumulerar värme från solen. Hårdgjorda ytor släpper inte heller igenom vatten utom i vägbrunnar. Detta gör att städerna är mycket sårbara för både värmeböljor och översvämningar vilka med säkerhet kommer bli fler i framtiden. Städerna tar sitt vatten från reservoarer utanför staden, med tillflöden som lätt kan strypas antingen genom ett fysiskt eller digitalt sabotage. Det samma gäller avloppssystemen som redan är överbelastade och föråldrade. Våra allt mer digitaliserade betalsystem gör oss också sårbara, för om det inte går att tanka fordonen som ska transportera in all mat till städerna har vi hungersnöd om tre

dagar. Handelskrig och blockader kan gälla både bränsle, mat och mediciner och är tillsammans med cyberattacker ett klart billigare och mer effektivt sätt att utöva dominans på än tex väpnad konflikt. Staden är ett öppet mål. Samtidigt har vi en landsbygd som idag är långt ifrån hållbar med monokulturer, konstgödsel och tunga dieseldrivna maskiner, med minimerad biologisk mångfald, jorderosion och förgiftade grundvatten som följd. Ohållbara landsbygder föder ohållbara städer världen över.

Den moderna staden framstod plötsligt som en sondmatad, bortskämd och högljudd jättebäbis som aldrig skulle klara sig utan subventionerad fossil energi och billiga importerade varor. En plats där jag dessutom var tvungen att spola toaletten med flera liter perfekt dricksvatten varje dag, i en värld där dricksvatten redan är en bristvara och med all sannolikhet kommer att bli det även i Sverige.

Vidare är markpriserna i en växande stad oftast så höga att alla initiativ att rädda en skogsdunge, en park eller en svampskog alltid kommer att ske tack vare stora protester och namninsamlingar. Inte sällan på nåder under en tidsbegränsad period, tills ett nytt politiskt styre tar över och tidigare beslut hävs eller omvärderas till förmån för en förtätad stad. En förtätning som ses som ”nödvändig” ur klimatsynpunkt enligt logiken att ju mer vi tränger ihop oss desto mer kommer vi att åka kollektivt. All forskning som pekar på de stora hälsovinster med lättillgängliga naturområden ignoreras.

Vi skulle bli framtidens stadsutvecklare, som tränades i innovativa och kreativa lösningar för hur vi ska dämpa klimatförändringarnas effekter i städerna, ihop med städernas alla egna inneboende problem, med fokus på människans rätt till en bostad – i staden.

Som sådana pratade vi ytterst sällan om landsbygden och vad som händer med dem som bor där naturresurserna finns. Där konsekvenserna av städernas gränslösa utbyggnad och tillväxt syns och känns mest men bolagsvinsterna aldrig stannar och återinvesteras. I Sverige sker denna råvaruextraktion främst i de numera glest befolkade inlandskommunerna. Enorma värden dräneras ur skogen, vattenkraften, gruvdriften och numera även vindkraften som idag är högt automatiserad verksamhet som inte kräver nämnvärd arbetskraft. Samhällen som ligger i närheten av tilltänkt gruvdrift eller vindkraft splittras ofta i två läger där vissa hävdar vikten av utlovade arbetstillfällen och där andra vill bevara oåterkalleliga naturvärden. Samtidigt har dessa kommuner knappt råd att hålla igång sina skolor.

En kursbeskrivning på arkitektskolan innehöll meningen ”...the city and it’s surroundings”. Jag tycker det sätter fingret på hur samhället genomsyras av bilden att allt land som omger staden finns till för stadens skull. Ett resultat av ett kolonialt tänkande och agerande som sker helt ofreflekterat för oss slutkonsumenter, och som vi framförallt inte vill kännas vid att vi, stadsbor i västvärlden i huvudsak, fortfarande är helt beroende av.

En master förlagd till landsbygdens avfolkningsbygder

När det var dags för mig att välja var jag skulle placera mitt tänkta masterarbete var det därför självklart att inte arbeta inom gränserna för någon stad. Istället samarbetade jag med två små kommuner i Västerbotten som stadigt minskar i befolkning, samtidigt som de sitter på stora naturvärden och mycket outnyttjad odlingsmark. Resurser i form av gårdar, lägenhetshus, industribyggnader, byskolor, folketshusbyggnader och missionshus står tomma och kallställda eller besöks mycket sällan. Att i den helt akuta klimatkris vi befinner oss *inte* ta vara på dessa befintliga resurser i hela landet, *innan* vi bygger nytt i städerna, är såklart helt befängt. Lika befängt som det är att frakta en bro från kina till Stockholm till en kostnad av 198 miljoner kronor.

Som arkitektstudent ville jag trots skepsis till nybyggnation ändå föreslå en flerfunktionell byggnad som kunde tillfredsställa en del av dagens omedelbara behov i de mindre samhällen med åldrande befolkning som jag arbetade med. Men minst lika viktigt var framtidens behov av en byggnad som kan klara extremväder, var flexibel i sina ytor, som har flera alternativa uppvärmningsmöjligheter och som kan lagra och förädla stora mängder mat som odlas i den direkta närmiljön. I processen med det arbetet kom jag i kontakt med de människor som idag utgör Byakademin. De höll en av sina pilotkurser, Den lärande byn, i Kvarnsjö i Jämtland där många av de sociala aspekter berördes som så lätt glöms bort när man planerar en huskropp för kollektivt boende och gemensamt ägande. En givande och tankeväckande helg som bara var en föraning om det arbete som komma skulle.

Som nämnts innan är den absolut största delen av dagens landsbygd i Sverige och övriga världen helt ohållbar, men än så länge lyckas den pressa ur sig ett överskott av mat till våra butiker. Den viktiga skillnaden mellan den ohållbara staden och den ohållbara landsbygden är dock att landsbygden har potentialen att vara hållbar, vilket jag menar att staden inte har. Idag talar man gärna om att stad och land behöver varandra och befinner sig i någon sorts ömsesidig och jämlik symbios. Till och med delar av miljörörelsen rör sig diplomatiskt med denna formulering. Kanske för att man hört det så många gånger att man tror på det, men kanske också för att inte bränna sina broar till de bidragssystem som inrättats för att halvhjärtat kompensera den systematiska och politiskt pådrivna utarmningen av landsbygden som sker idag.

Staden är inget utan landsbygden. Landsbygden kommer alltid att vara något utan staden. Ett jämlikt förhållande har aldrig funnits och kommer aldrig att finnas.

Jag tror att det har landat hos de flesta av oss att världsläget vi befinner oss i är väldigt speciellt, för att inte säga helt unikt i mänsklighetens historia. Jag tänker inte bara på klimatet och temperaturökning utan även på den massiva förstörelse av livsmiljöer för miljontals arter som har eskalerat kraftigt senaste 50 åren, där Sverige inte är något undantag. Ett resultat av ett litet fönster i mänsklighetens historia där vi lärt oss bränna fossil energi. Det har varit fantastiskt på många sätt - för oss människor, men vi har kommit till en punkt nu där vi måste acceptera att vi haft vårt roliga på allt annat levandes bekostnad. Det är dags att stänga

fönstret, till och med innan vi hunnit öppna ett nytt, ”förnybart” högteknologiskt och råvaruintensivt energifönster.

Lösningarna på framtidens problem, som i allra högsta grad är dagens problem, har funnits framför oss hela tiden. Vi behöver inte vänta på ny teknik och de senaste innovationerna för att börja göra vad som krävs. Det är en bluff, lika mycket som det är en bluff att stad och land behöver varandra lika mycket.

I stället för att jobba som arkitekt och rita förslag på hur jag bäst exploaterar stadsmänniskors rekreationsområden sökte jag jobbet som Utvecklingsledare för Bredbandsbillerbyar i Sollefteå kommun. Ett arbete som existerar tack vare många års ackumulerat tankegods och jordnära praktik i och runt Sollefteå kommun vilket resulterade i en ansökan till Leader Höga kusten.

Fö mig blev projektet en möjlighet att under två år främja den utveckling som krävs i samhället, om vi ska ha en chans i en framtid av kollapsade ekosystem, stormar, värmeböljor, översvämningar och sinande fossil energi. Lösningen är lokal matproduktion, överallt i varenda by. Människor som återigen bor på gårdar som redan stått i flera hundra år. Små skolor ute i byarna där naturen är skolgården, istället för en kompromissad gummerad asfaltsyta omgärdad av stängsel.

Bredbandsbillerbyar handlar om att försöka skapa hållbara, lokalt förankrade livsmiljöer, där existerande husresurser och matjord i träda används igen. Men på naturens och lokalsamhällets villkor istället för industrins. Städer kommer alltid att finnas kvar och vara befolkade framförallt på grund av den avancerade sjukvården och universiteten, men även dessa kan och behöver decentraliseras i mycket högre grad än idag. Det är helt nödvändigt att sluta förtäta städer på det sätt som nu görs, eftersom det strider mot alla nationella och internationella överenskommelser som gjorts för att bromsa den ekologiska, resursmässiga och klimatmässiga kollaps vi redan befinner oss mitt i. Vi borde slutat för länge sen.

Människor genom historien har i perioder av kris alltid migrerat ut på landsbygden igen, helt enkelt för att det är där det går att odla egen mat. Det är inget nytt, och det kommer att hända igen. Frågan är under vilka former, hur snabbt och i vilket stadie av kris detta kommer att ske. Enligt flera undersökningar som gjorts är svenskens drömboende ett hus på landsbygden, nära natur och möjlighet till friluftsliv. Intresset för självhushållning har ökat markant på senare år. Bredbandsbillerbyar är bara ett av många försök att agera på människors uttryckta behov av natur, rent vatten, eget odlade och meningsfull social samvaro. På så vis vill vi gynna en positivt laddad utflytt till landsbygden i god tid. Detta sker dock i en värld där denna rörelse fortfarande motarbetas strukturellt på flera plan, genom dagens jordbrukspolitik och genom nedläggningar av skolor, sjukvård och arbetsplatser.

I mitt arbete som arkitekt vill jag fortsätta bidra till en utveckling där vi frigör oss från den industrimoderna, helt förödande livsstil vi lever idag. Istället vill jag verka för att vi åter kopplar upp oss på det otroligt förfinade, komplexa och energieffektiva nätverk som aldrig

har producerat avfall och som själv eftersträvar balans. Det nätverk som vi brukar kalla naturen.

Barndomens by gav mening och sammanhang

Ingrid Berg, ByAkademin

Jag stod där mitt på skolgården i Änge, Offerdal, och skulle börja sjuan. Ingen av mina klasskompisar från skolan i Kluk, Alsen, fanns med mig. Veckorna innan hade jag varit helt övertygad om att jag inte skulle överleva detta, att flytten skulle bli min död. Inte fysiskt, tror jag utan mer en känsla av att jag inte skulle överleva och att jag inte kunde se hur det skulle kunna gå bra.

Ja, det här är ett minne av min första flytt. Jag var tolv år, mamma och pappa höll på att bygga ett nytt hus en hel mil från min uppväxtby, eller snarare byggd av byar. En hel mil förstår ni, som att flytta till andra sidan jorden. Till ”de där” som jag inte visste så mycket om, som inte var del av min by – min värld.

Jag bodde mitt i byn med skolgården som närmsta granne, i en bullerbybygd,. Det var elljusspår, källbacke, kalvarna på grönbeta, affären, bonden, originalen, tant Olga och farbror Charles, hon med någon konstig sjukdom, kökstanten, de nyinflyttade. Och så alla ungar, mammor, pappor, syskon och äldre i ett myller av liv. Vi var alltid ute på byn eller hemma hos någon. Det fanns alltid ett socialt utrymme att vara i. Jag hade dessutom förmånen att få delta i mer gemenskap genom att mina föräldrar och min storasyster dansade folkdans. Det ledde till hantverkande, kursande och teaterskapande i alla möjliga konstellationer och sammanhang. Det byggdes relationer utifrån görande och varande, frivilligt och ofrivilligt, utifrån nödvändighet och onödighet. Att få vara hos grannntanten och lyssna på LP-skivor med ThorLeifs, vilken lyx! Eller att få vara med mamma och hennes kompis tant Olga och hjälpa dem när de drog på en väv, höra snacket mellan damerna och få dricka saft i Olgas salong med blankputsade kannor och alla prydnadssaker stående i givakt. Jag tror att det var den grunden, det sammanhanget, som gjorde att jag överlevde min första flytt när jag var tolv år och stod där på skolgården med en känsla av att vara helt hänvisad till min inre trygghet!

Det som hände i den flytten, tänker jag så här efteråt, var att jag började landa mer i mig själv. Jag hade bara mig själv att lita på i ett nytt sammanhang där jag inte visste spelreglerna. Jag kände ingen förutom några av mammas kollegor, lärare som även dansade folkdans. Men ingen av ”de mina”, mina tidigare klasskompisar. Jag tror att jag där på djupet knöt an till mig själv, började bygga en inre by, med mina tidigare upplevelser av by, bygd och gemenskap. Jag visste vad det var att finnas i sammanhang, att vara sedd, att ha upplevt social kontroll på gott och ont och vara i relation till - att delta i livets väv!

Vad jag lärt av förankringen i en bykultur är att livet består av relationer. De kan skifta beroende på sammanhang och livets olika faser. Relationer som korsbefruktas och blir

alltmer mångfaldiga allteftersom livet levs. Nya möten med gamla bekantskaper växer ibland, vissa relationer som jag trodde var livsviktiga tonas ned och nya kontakter och cirklar uppstår likt kirskålens rhizomatiska rotsystem. Håcken hör du at? Vem hör du till, som vi säger på jämtska. Vilken tillhörighet har du, vilken livsväv är din? Vad definierar dig? Mina byar var folkdansgillet, teatergänget, byn, bygden, familjen och den tidigare klassen och hela skolan med kanske 25 elever. De byggde min inre by, som gjorde det möjligt för mig att överleva med hela mig i behåll. Med skador som vi alla åsamkar oss på livets väg, men ändå, lite lagomt vingklippt. Sådant som hör livet till!

Min barndom handlande även om en levande relation till maten. Frysarna var fulla av kött och fisk som var egenhändigt fångad. Bär från skogarna och källaren fylld med egenodlad potatis, "peran". Det dagliga erfandet av matens betydelse som näring och socialt kitt, tror jag gjort att jag skriver dessa rader för denna bok. Det är grunden för hur jag definierar mig. Jag bor i södra Sverige idag, men mina rötter finns alltid i den jämtländska myllan. Jag är tvåspråkig, svenska och jämtska. Det har blivit åtskilliga flyttar efter min första. Jag är liksom känd för att flytta ofta, men för att vara en modern nomad tycker jag att jag bor rätt länge och bär med mig en väldig massa prylar. Och jag tror att det är anknytningen till mig själv och livet som gjort att det varit möjligt att följa med i vad som velat hända i mitt liv. Bortom stagnation och fysiska platser. För mig är byarna, bygderna och relationerna som utgör livsvävarna viktigare än en fysisk plats och hus. Och jag tror det är den resan och nyfikenheten som gjorde att jag anmälde mig till den första kursen om Bredbandsbullenbyar, sommaren 2016, i Lungsjön i Sollefteå kommun.

Företagskonsulten som blev odlare

David Bennett, ByAkademin

Jag minns att jag tyckte det var ballt att ha konsultuppdrag för nationella och multinationella företag på svenska, mitt andra språk som jag hade lärt mig som vuxen. Det var häftigt att komma till olika stora företag och organisationer och få lyssna på deras sätt att jobba för att kunna föreslå lämpliga utbildningsprogram. Jag lärde mig om bilar, banker, möbler, autism, gruvor och verktyg. Bland annat. Jag analyserade mänskliga och tekniska system och processer och hur de kunde samverka bättre för att öka företagets vinst. Det kändes viktigt. Jag kände mig viktig som hjälpte alla dessa företag.

Jag var mitt jobb, mitt företag - fullt ut. Jag tyckte om att bli bjuden och bjuda kunder på fina luncher och middagar. Jag tog det som ett kvitto på att jag var värdefull. Jag inser nu att jag var omedvetet upptagen med tanken att mitt människovärde speglades i min karriär, mina kunder och hur mycket jag jobbade. Därför att jag jobbade mycket och deltog fullt ut i tävlingen om vem som hade mest på jobbet just nu.

En gång när jag skulle resa någonstans köpte jag boken *Olja* av Gunnar Lindstedt. Det fanns ingen medveten anledning. Boken beskriver vårt beroende av olja för att producera mat och

samhällets övriga behov samt underlätta för oss att konsumera. Hur oljan är en ändlig resurs som vårt samhälle är beroende av samt hur storleken av befintliga lager och nya fyndigheter överdrivits för att vifta bort oro. Det var en ögonöppnare som började en period av läsning och lärande om alla olika hållbarhetsproblem. Problemen presenterades oftast var för sig av experter men vissa skribenter kunde också koppla ihop problemen och kunde därmed argumentera för att en lösning av det ena problemet skulle förvärra ett annat problem eller helt enkelt vara omöjligt att implementera på grund av bristande tillgång till insatsvaror. Det gäller framförallt sällsynta jordartsmetaller.

Det verkade sannerligen som om människor bara var av ondo, att vi var som Agent Smith beskrev i The Matrix - ett virus som konsumerar allt vi kommer över för att sedan gå vidare. Det har vi gjort också. Vår nu globala civilisation har orsakat stor förödelse och vi har kunnat gå vidare till nästa plätt så länge det fanns plats kvar att utnyttja. Vi har en mentalitet där det alltid fanns nya platser att utforska och lägga under sig. När de Europeiska upptäcktsresande kom till bebodda länder sågs de ändå som tillgängliga för vår expansion. Under den globala civilisationens uppväxt fanns det alltid någon annanstans att kasta avfallet, alltid någon annanstans att ta nya resurser från. Nu när vi hade ockuperat världens alla hörn så var varje uttag än mer kännbart och varje bit avfall var kanske droppen som fick bägaren att rinna över.

Dessa insikter om att allt negativt vi gjorde verkligen spelade roll - att ekosystemen var så pass överbelastade att de inte kunde absorbera mer skit från oss spelade också in på arbetet som jag gjorde och de möten jag var på. En gång skulle ett internationellt företag lansera nya vitvaror och jag skulle vara där för att tidigt lära mig om apparaterna för att sedan kunna planera och skriva om dem i utbildningar. Miljön hade börjat bli viktig för företaget och flera modeller var miljövänliga. Då befann jag mig i denna sal bland folk jag inte kände och kunde eventuellt ge mitt företag många nya uppdrag men kunde inte låta bli att - lite nervöst - skjuta mig själv och i förlängningen min affärspartner, i foten. Jag ifrågasatte att apparaterna verkligen kunde marknadsföras som miljövänliga. Flera av åhörarna lät som om de höll med och en följde upp när jag inte hade mod själv att stå fast och utmärka mig själv som någon som skulle ifrågasätta företagets budskap utåt. En sådan stämpel skulle äventyra framtida uppdrag där.

Jag kände också ett enormt behov att motbevisa tesen om att vi människor bara kunde förstöra. Jag letade exempel på storskaliga positiva handavtryck. Jag hade läst om ökenutbredning och klimatförändringar och såg tydligt att om inte vi gjorde något så skulle biosfären förändras rejält och göra många platser obeboeliga för de arter som finns just nu. Jag hittade flera hoppingivande projekt inklusive John D Lius dokumentär om Loess plattan "Re-greening the desert". Jag hittade sedan till permakultur genom ett projekt som Geoff Lawton från Permaculture Research Institute gjorde med samma namn och därifrån till omställningsrörelsen. Där hade jag hittat hem. Det var en global rörelse som fanns nära mig. Jag blev omedelbart en del av det globala community som ville testa lokala lösningar.

Under ett par tre år fortsatte jag att utforska min väg genom permakultur och omställning blev det tydligare att mitt hjärta höll på att gå en egen väg. Samtidigt som jag grävde djupare

i kriser och möjligheter kändes det som att allt annat i mitt liv behövde att jag var kvar på min befintliga bana. Jag upptäckte under de åren att när hjärtat inte är med är väldigt lite kul. Särskilt eftersom jag hade min utgångspunkt i stark självidentifikation med min befintliga roll i samhället. Den bekräftades på jobbet med ekonomisk belöning som gjorde att vi kunde leva ganska bekvämt. Men jag kunde aldrig slappna av - banken skulle alltid ha mer nästa månad.

Känslorna blev starkare, liksom mitt medvetande om mig själv. Jag höll på att gå itu, hjärtat åt ena hållet, plånboken åt det andra. Jag genomgick ett uppvaknande under dessa år. Det var lärorikt och smärtsamt. Ett av de sista uppdragen i mitt gamla liv var för ett företag som tillverkade verktyg. På ett av de första mötena där berättade de att deras verktyg användes för att bygga alla iPhones. Coolt, var min första tanke. Sen kom jag på vilket företag det var som tillverkade alla iPhones och att de istället för att satsa på bättre villkor för de anställda installerade säkerhetsnät under balkongerna i arbetarnas boenden. De hade haft problem med att många arbetare tog livet av sig genom att hoppa från balkongerna. Det sa jag inget om - jag höll masken och tog deras pengar.

Mitt engagemang i mitt gamla liv, framförallt i arbetslivet, fortsatte att dala och jag la mycket tid på att läsa på om omställningsrelaterade ämnen samt att odla så mycket vi kunde på radhustomten i Stockholm. Jag längtade efter gemenskap och möjlighet att leva på ett annat sätt i en annan miljö. Kopplingarna till Stockholm var fortfarande starka med vänner, familj och inkomstbringande arbete. Men hjärtat var inte riktigt med längre. Jag tillbringade flera år i detta tillstånd av att förbereda en omställning och flytt från Stockholm. Jag insåg det negativa med att vilja komma undan staden och jag sökte istället något att flytta till men kunde inte riktigt formulera det mer än att jag ville hänga med coola människor och göra coola low-tech saker. Min definition av cool hade svängt 180 grader och nu var kompost det nya svarta för mig efter global industriell dominans.

Omställningsnätverket grundades 2013 och jag engagerade mig 2015. Samma år fick Omställning Jämtland/Härjedalen en inbjudan att delta på Jamtli vårmärknad. Frågan kom till Omställningsnätverkets styrelse om att hjälpa till med arrangemanget och föreläsa om något lämpligt. Hela familjen följde med mig till Östersund från Vällingby. Jag föreläste om biokol och bokashi och köpte lunch bestående av korv med bröd av Thorsten. Jag hade läst hans artikel om det nya miljonprogrammet nyligen och hört att han var på plats nånstans och kunde vara intressant att prata med. Vi pratade inte länge men Thorsten berättade att en kurs om Bredbandsbillerbyar skulle äga rum senare det året. Väl på plats träffade jag Ingrid och Maria för första gången, Nikolas för tredje gången och vår gemensamma resa mot Byakademin inleddes.

Flytten till byn Drömme

Maria Engelbrektsson, ByAkademin

Jag har alltid vetat att jag är en lantis. Som liten drömde jag om tystnad, sjöutsikt och faluröda gårdar. Aldrig om stadspuls, shopping eller uteliv. Jag kunde gå timmeslånga promenader för att ta mig till områden med åkrar och ladugårdar. I min fantasi levde jag där. Rustade upp de övergivna gamla byggnaderna och fyllde dem med liv, barn och djur. Stoppade nävarna i den svarta, feta jorden, jobbade mig svettig och svalkade mig sedan med ett dopp i en närbelägen sjö.

Hösten 2010 gick min barndomsdröm i uppfyllelse. Vi var på husvisning i byn Drömme, tre mil söder om Örnsköldsvik i riktning mot Sollefteå. Vi hade ingen förankring till platsen sedan tidigare, hade aldrig ens varit i byn förut. Det var inte den gård vi hade tänkt oss och det låg lite väl nära vägen. Men vi upplevde att platsen talade till oss på något sätt, vi kände oss hemma. Jag gick till baksidan av huset och tittade ut över Drömmesjön. Såg framför mig hur våra höns gick och pickade i gräset under de knotiga gamla äppelträden. Gick vidare ner bakom svartvinbärsbuskarna och konstaterade att det var stort nog för mig att odla alla grönsaker vi behövde. Men det var inte det som var det avgörande. Det var grannarna. En stund in på husvisningen insåg vi att av alla som var där var det bara vi som var intresserade av huset. Resten var bybor som var intresserade av oss. Vi upplevde att det var en väldigt speciell stämning bland de här människorna, som inte riktigt gick att sätta fingret på. Men vi förstod att det var i den här byn vi ville att våra barn skulle växa upp.

Huset vi köpte var från 20-talet och hade ganska akuta renoveringsbehov. Det var vårt första husköp och vi visste inget om renovering. Vi ägde inga verktyg, hade inga pengar och inte heller några föräldrar i närheten som kunde hjälpa oss. Dessutom föddes vårt tredje barn två veckor efter att vi fått nycklarna till huset. Vi hade helt enkelt dålig koll på vad vi gett oss in på. Det första vi gjorde var att låta dränera huset och det slutade med en stor hög stenbumlingar på gården. Vi hade ingen aning om var vi skulle göra av dem och ännu mindre aning om hur vi överhuvudtaget skulle kunna flytta dem. Men så en dag när vi kom hem var högen borta. Någon snäll granne hade helt enkelt förstått att vi behövde hjälp, hämtat traktorn och fraktat upp stenarna i skogen. Och så där fortsatte det. Folk vi aldrig tidigare träffat dök liksom bara upp från höger och vänster för att hjälpa till och vi blev nästan förtvivlade, för vi visste inte ens vilka det var vi skulle tacka.

En dag kom en stor traktor med en lekstuga på släp. Det var den lekstuga som vi fått av en dam i byn och som vi inte visste hur vi skulle få hem. En granne slöt upp och förklarade att han hört att vi behövde hjälp, så han hade bett mjölkbonden i byn att åka och hämta lekstugan åt oss. Medan vi stod där tillsammans och tittade på när den kom på plats kände jag mig nog lika delar lycklig och skuldsatt.

- Men vi kommer ju aldrig kunna betala tillbaka det här, sa jag.
- Nä, sa han lugnt och ryckte på axlarna. -Men så är det här. Här hjälps vi åt.

I efterhand tänker jag att det var just den dagen som vi blev drömmebor på riktigt. För jag uppfattade det han sa som mer än ett löfte, det var snarare som att vi hade ingått något slags kontrakt. Ett löfte om att vi kommer få den hjälp vi behöver, men också en förpliktelse om att ställa upp när andra behöver oss. Inte som någon absolut rättvisa på individuell basis, utan mer som att vi får av byn och ger tillbaka till byn. Och jag som redan då var intresserad av omställningsfrågor tänkte att det är något fundamentalt i det här. Jag tänkte att om vi ska kunna bygga ett hållbart samhälle behöver det grundas i just den här inställningen. Att man väljer att samarbeta för att man vet att alla i slutändan tjänar på det. Och jag kom på mig själv med att tänka att när den stora krisen kommer, då vill jag bo i Drömmen. För här har vi tillgång till vatten, jord och skog och om det värsta skulle hända tror jag att vi skulle klara oss, för vi skulle hjälpas åt. Jag började grubbla på hur vår by, med de förutsättningar som redan finns här, skulle kunna axla ledarskap i den stora omställning vi nu står inför. Kunde vi gå samman och börja bygga ett hållbart samhälle lokalt, som sedan skulle kunna fungera som inspiration för andra?

Sommaren 2016 sa jag upp min anställning på socialtjänsten för att ha möjlighet att utforska frågan på heltid. Det kan låta en smula drastiskt och var det väl också. Jag trivdes väldigt bra i yrket egentligen, men hade svårt att finna mig i bristen på möjlighet till fortbildning. Och framför allt upplevde jag ett starkt andligt tilltal om att jag skulle ägna mig på heltid åt omställningen. Jag valde att följa den rösten utan att egentligen ha en aning om hur det skulle gå till. Samma sommar stöp jag över en sommarkurs i Lungsjön utanför Ramsele. Den skulle handla om hur byar kan utgöra basen i ett framtida hållbart samhälle och jag tog chansen att åka dit. Ett beslut som jag verkligen inte har ångrat, för där träffade jag Thorsten, David, Ingrid och Nikolas. Tillsammans har vi nu bildat Byakademin EF och därigenom skapat en fantastisk möjlighet att fortsätta utforskandet av vad en by är och skulle kunna vara.

I bredbandsbillerbyn möttes alla hållbarhetsdimensioner

Nikolas Berg, ByAkademin

När jag i augusti 2016 anlände till Lungsjön utanför Ramsele för att delta i utforskningen av bredbandsbillerbyar, tog jag med mig erfarenheter av att ha arbetat med hållbarhet på olika sätt under hela mitt liv: mänsklig, socioekonomisk, kulturell och ekologisk. Jag bar också med mig en mängd frågor kring hur de olika dimensionerna skulle kunna samspela för möjliggöra en hållbar och livgivande framtid. Veckan i Lungsjön bekräftade den insikt som hade börjat växa fram: Det är lokalt som hållbarhetsdimensionerna strålar samman. Det är ofta där som man först märker konsekvenserna av dagens ohållbara utveckling. Och det är lokalt som de globala hållbarhetskriserna kan börja vändas på kreativa och konstruktiva sätt.

Ytterligare en insikt och övertygelse förstärktes: Att hållbarhet inte bara är önskvärt och angeläget, utan en grundläggande rättighet för alla planetens invånare. Jag kunde se varje hållbarhetsdimension som en nivå av rättigheter. Och en tredje bekräftelse: Att maten löper som en röd tråd genom hållbarhetsfrågorna. Idag finns det överhängande behov av att återskapa lokal och regional matproduktion för att säkerställa framtidens livsmedelsförsörjning.

Bredbandsbillerbyar blev för mig en vision som inte bara representerade en viktig och nödvändig samhällsomställning, utan också ett roligare och mer meningsfullt samhälle. Det var en berättelse som jag ville vara del av. Den representerade även rätten till en hållbar framtid och gav en riktning för min fortsatta lärresa. När jag såg tillbaka var det som om alla mina erfarenheter av hållbarhet var steg på vägen som ledde till bredbandsbillerbyn...

Mänsklig hållbarhet – rätten till mening

Att växa upp på 60- och 70-talet, när det industrimoderna samhället kulminerade, var för mig en djupt chockartad och meningslös upplevelse. Den skola jag mötte var till stora delar inrättad för att likforma medborgarna, man skulle passa in i städernas industrier. Det var en skola som vuxit fram i spåren efter skiftesreformerna och efterkrigstidens stora politiska beslut, när landsbygden skulle tömmas på folk för att tillgodose fabrikernas behov av arbetskraft. Vid den tidpunkten förstod jag inte de större omständigheter som formade min upplevelse, hur den kultur jag växte upp i var präglad av att människor hade ryckts upp med rötterna från sina lokalsamhällen. I separationen förlorades känslan av ursprung, mening, identitet, tillhörighet och sammanhang. En förlust många inte var medvetna om, men som överfördes från generation till generation. Jag kände av konsekvenserna och hade föräldrar som tog mig på allvar när jag försökte sätta ord på tomheten, vilsenheten och frustrationen. Jag kunde inte förlika mig med att bristen på mening skulle ersättas med konsumtion, konkurrens och individualism – en köpt identitet för att dölja den inre tomheten. Den urbana livsstilen kändes meningslös och därmed ohållbar.

Mina upplevelser under uppväxten sådde frön som många år senare formulerades i tanken att en grundläggande mänsklig rättighet är rätten till mening. En rättighet som saknats i det industrimoderna samhället men är en självklarhet i bredbandsbillerbyn. Erfarenheterna från skolan fick mig att längta efter gruppgemenskaper där var och en får vara kreativ och blomstra i sina bidrag till helheten, en del av visionen om framtidens by. I grunden gäller visionen ett samhälle där alla har rätt att behandlas som subjekt med egenvärden istället för objekt med nyttovärden. Andra tidiga frön kom från vandringar genom bergslagsskogarna där de nedlagda gruvhålarna vittnade om industrisamhällets avigsidor – den rovdrift på både natur och människor som idag visat sig ge ohållbara konsekvenser, med en djup obalans mellan stad och land. Under århundranden har lokalsamhällen tömts på sina malmer, skogar och andra resurser. Jordbrukarsamhället Stora Tuna, där jag växte upp, har gått från att vara en egen landskommun till att slukas av Borlänge kommun med sitt järnverk och pappersbruk. Sökandet efter en mer hållbar mening fick mig att flytta därifrån.

Socioekonomisk hållbarhet – rätten till lokal rådighet

En flytt till Stockholm ledde in mig på över tio års arbete inom internationell utveckling, med insikter som senare visade sig vara överförbara till svensk landsbygdsutveckling. Arbetet rörde främst social och ekonomisk hållbarhet, som ska spegla vilken inverkan som politik, processer och strukturer har på samhällets välbefinnande respektive förmågan att hushålla med resurser. Efterhand blev jag varse ett grundläggande problem med hur de två hållbarhetsdimensionerna tillämpades: Det faktum att de behandlades som två separata frågor tillät ekonomin att växa till en egen enhet som överställdes sociala angelägenheter. När ekonomin blev styrande i det globala Syd, märktes konsekvenserna särskilt i lokalsamhällena som blev osynliga på samhällsbyggarnas karta. Ekonomisk tillväxt tilläts ersätta social tillit som övergripande mål. Istället för relationer som mått på rikedom, mättes enbart transaktioner i form av BNP, bruttonationalproduktion. Både människor och samhällen blev flyttbara produktionsenheter, en objektifiering. Medborgares rådighet över sin lokala situation ersattes av politisk toppstyrning i tillväxtens tjänst. När makten flyttades från lokalsamhällenas gemenskap, förlorade människor en del av sin sin mening.

Effekterna av denna politik var förödande i den så kallade tredje världen, med samma utarmning av byar och landsbygd som vi har kunnat se i Sverige. För mig var det smärtsamt att förstå skillnaden: att sårbarheten i de länderna ofta gjorde att utvecklingen tippade över i kronisk hunger och fattigdom, en situation vi inte sett i Sverige sedan potatisupproret. Idag varnar dock forskare för att även vi kan vara i en sårbar situation på grund av fossilberoendet. Då är lärdomarna från det globala Syd viktiga: När lokalsamhällen och familjebaserad matproduktion slogs ut, miste människor den försörjning som man kunnat förlita sig på under årtusenden – samtidigt som de själva fick skulden för sin situation. Många tvingades flytta till städerna med ofta relativt meningslösa arbeten hos globala företag som placerat sina industrier där i jakt på billig arbetskraft. I det industrimoderna samhället har landsbygden främst setts som leverantör av just arbetskraft, naturresurser och mat. Människor har börjat tjäna pengar, blivit del av ekonomismen, samtidigt som pengar har slutat tjäna människor. Det fossila, storskaliga och monokulturella industrijordbruket, med fler maskiner än människor, har inte visat sig hållbart jämfört med det lågintensiva, mångsidiga och lokalt anpassade jordbruk som det ersatte.

Åren med internationell utveckling sådde frön till insikten att utarmningen av lokalsamhällen över hela världen var en viktig orsak till dagens ohållbara globala utveckling. Den lokala uppgivenheten bygger frustration och ilska, en grogrund för ropen på snabba lösningar och syndabockar. Omvänt blir vitaliserade byar och bygder en nyckelstrategi för omställningen till hållbarhet, där trygga bygder också är inkluderande och öppna gentemot omvärlden. För att vända utvecklingen behöver vi först slå fast att pengar inte kan skiljas från människor, inga transaktioner utan relationer. Det är mer fruktbart att tala om socioekonomisk hållbarhet, där ekonomin stödjer den sociala utvecklingen. Detta hänger samman med lokalsamhällens rättigheter, en självklar grund för bredbandsbillerbyn. Lokalsamhället kan återigen bli ett eget subjekt med egenvärde, inte bara nyttovärde. När våra måttstockar handlar om mänskligt välbefinnande, bör det prioriteras att stärka människor i att återta rådighet över sin lokala

verklighet, i balans med omgivande ekosystem och samhällen. Lokal rådighet kan beskrivas som rätten att utveckla självorganiserande förvaltningskulturer.

Kulturell hållbarhet – rätten till våra berättelser

Det var inte bara den socioekonomiska hållbarheten som västvärldens kolonialistiska politik slog sönder i tredje världen, utan även en dimension som kan beskrivas som den kulturella hållbarheten. Kulturella rättigheter kan ses som det sammanhållande kittet i ett samhälle eller hos en folkgrupp. Rätten till sin kultur handlar om rätten till de kollektiva, bärande metaberättelser som beskriver världen och människans roll i den, berättelser som ger identitet, tillhörighet och sammanhang. Dessa kulturella berättelser kan sägas vägleda utformningen av samhällets socioekonomiska dimensioner inklusive styrning, organisering och strukturer. Det mest effektiva sättet att oskadliggöra ett helt folk är att döda dess själ, att förbjuda berättelserna och symbolerna som ger kollektiv mening. När lokalsamhällen slås sönder stryps framväxten av berättelser nedifrån som formas genom allas delaktighet. Istället kan centraliserade stater eller stora företag ta ”makten över meningen”.

En viktig erfarenhet från mitt internationella arbete gällde kulturens betydelse. Om ett samhälle inte är hållbart behöver man i första hand se till den kulturella hållbarheten, det vill säga bärkraften hos dess berättelser. I västvärlden bygger den bärande berättelsen på ogranskade antaganden som bland annat går ut på att konsumtion är vägen till lycka. Kulturell hållbarhet ingår inte i gängse definition av hållbar utveckling, en ”utveckling” som har definierats som fortsatt ekonomisk tillväxt. Därför blir det också lätt att osynliggöra effekterna av att slå sönder kulturen. Men en sådan hållbarhetsdimension bör ingå i hållbar *omställning*, som handlar om ett kulturellt paradigmskifte. Ändra berättelserna, så ändras verkligheten. Med fokus på denna hållbarhetsaspekt, mångdubblas effektiviteten i övriga. Att breddbandsbullenbygd som metod handlar om att möjliggöra lokala, självorganiserande och tillitsbaserade förvaltningskulturer, är ett sätt att fokusera på kulturen som hävstång för radikal landsbygdsomställning som möjliggör återbefolkning och förnyad matproduktion.

I den utbildningsorganisation där jag verkade sågs hunger, svält och fattigdom som symptom på en västerländsk kulturell berättelse präglad av kolonialism. Det är en berättelse där både människor och natur förtingligas, blir föremål som kan ägas. Utarmningen av landsbygden i såväl Syd som Nord kan ses som symptom på denna destruktiva kulturella metaberättelse. Djupare sett handlar den om separation – mellan människor och mellan människor och resten av naturen. Den bygger en dominanskultur som ”härskar och söndrar” där den drar fram, något som drabbar lokalsamhällen men även världens urfolk som många gånger berövas sin kulturella identitet. Berättelsen om den vita mannen som världens härskare har präglat politik från vänster till höger, liksom vetenskap och religion i väst.

För att återskapa kulturell hållbarhet som grunden till ett hållbart samhälle, behöver människor återta sin makt över metaberättelserna. För att göra det måste man först bli medveten om de kolonialistiska berättelser som i det tysta har styrt samhället, när de har kontrollerat såväl geografiska ytor som människors sinnen. Frigörandet sker ofta i de lokala

sammanhang där människor lever och verkar, i byar och bygder. Som ett stöd i ett sådant medvetandegörande utformade den brasilianske pedagogen Paulo Freire den frigörande pedagogiken, som senare utvecklades till ekopedagogik (Freire 2018). I Sverige infördes den frigörande pedagogiken i folkbildningen, som än idag är viktig för att frigöra landsbygdens ledarskap. Ett underliggande tema i bredbandsbillerbyar som metod, är att stärka framväxten av kulturella berättelser ”nedifrån” som sätter subjektifiering, egenvärde och egenmakt i centrum.

Utan att jag vara medveten om det ledde mina år i Stockholm till att jag själv förlorade kontakt med mitt ursprung, min egen kulturella berättelse. Jag gick vilse i det höga tempot och kände en ensamhet som urholkade känslan av mening, trots meningsfulla arbeten. Anknytningen till jorden blev alltmer avlägsen och jag blev smärtsamt medveten om min egen längtan efter sammanhang som kunde jorda och vägleda min läkning, något jag hade stöttat andra i under lång tid. Efter trettio år i storstaden drevs jag ut på landsbygden och tillbaka till Bergslagsskogarna. Där kom nästa omvälvande insikt: Många av min barndoms skogar var förvandlade till trädplantager. Den utveckling jag kände av som barn hade accelererat och den industrimoderna berättelsen hann ifatt mig än en gång. Detta förstärkte känslan av att allt arbete för att möjliggöra socioekonomisk och kulturell hållbarhet blir meningslöst om det inte sker inom ramen för planetens gränser. Arbetet för ekologisk hållbarhet, som hade börjat växa fram sedan ett antal år, blev nu ett huvudfokus.

Ekologisk hållbarhet – naturens rättigheter

Några omvälvande möten med urfolk blev starten på en ny livsfas, där ekologisk hållbarhet var ledstjärnan. Mötena och insikterna kom bland annat genom en internationell organisation som kopplade samman miljö- och rättvisefrågor. Men också i arbetet med svenska Leaderprojekt om hållbar landsbygdsutveckling. Hållbarhetsdimensionerna är inte jämställda utan det finns en tydlig hierarki, där den ekonomiska hållbarheten behöver underordnas den sociala som i sin tur underordnas den ekologiska. Stockholm Resilience Center har dragit liknande slutsatser och även lyft fram maten som gemensam nämnare, våra sätt att bruka marken. Dessa rön får långtgående konsekvenser för arbetet med att återbefolka landsbygden och återskapa lokal och regional matproduktion. I själva verket lägger de grunden till en ny kulturell berättelse, som tar avstamp i de planetära gränserna för att vägleda en politik och ett samhälle som uppvisar verklig socioekonomisk och mänsklig hållbarhet. I en berättelse som utgår från planetens förutsättningar står inte människan i centrum, utan jorden. Det är en jordintegrerad världsbild där naturen i sin helhet kan tillskrivas rättigheter, inte bara människor, folkgrupper eller lokalsamhällen. När marken snarare än marknaden får styra utvecklingen, kan byarna och bygderna få en renässans.

Bredbandsbillerbyar som metod vill möjliggöra ett samhällsbyggande baserat på miniurbana enheter där man lever i fred med jorden. En sådan fredskultur utgår från en ”jordlig” världsbild, en kulturell metaberättelse där även de omgivande ekosystemen respekteras som subjekt med egenvärden. Där man förstår betydelsen av att samverka med jorden snarare än att dominera den, en förståelse som funnits i årtusenden hos många urfolk inklusive samerna.

Den internationella organisation jag arbetade med byggde på en uppmaning från urfolk i Ecuador om att vi i den moderna världen måste ändra vår kollektiva konsumtionsinriktade ”dröm” – vår vägledande berättelse – för att säkra alla folks överlevnad. Samma visdom återfinns delvis i det gamla bondesamhället med sina insikter om behoven att vara del av kretsloppen och årstiderna, att sluta kretsloppen på så nära håll som möjligt för optimal resursanvändning. Idag kan den visdomen kopplas samman med modern teknik, vilket speglas i begreppet ”bredbandsbillerbyar”. Lokalt finns kunskapen kvar på många håll om att leva i balans med ekosystemen. Därför kan också lokalsamhällena värna rättigheterna för sin omgivande natur: vattnet, marken, skogen och berget.

Efter flytten från storstaden fick jag möjlighet att överföra mina erfarenheter av integrerat hållbarhetsarbete till svensk landsbygdsutveckling, genom Leaderprojektet ”Leader lär för omställning till hållbarhet” i södra Örebro län. Det var ett samarbete mellan flera Leaderområden, som mynnade ut i slutsatsen att det inte finns någon motsättning mellan utveckling och omställning till hållbarhet. Fram till dess hade det allmänna antagandet varit att landsbygden först måste få till stånd ekonomisk utveckling, för att sedan kunna ha råd att satsa på ekologisk omställning. Projektet visade på motsatsen, att en ekologisk omställning av landsbygden är enda vägen till att säkra jobb och ekonomi på sikt i samhället som helhet. Och återigen: Maten är en röd tråd. Omställningen möjliggörs av bygder där man kan bo, arbeta och delta i matproduktion utan att pendla in till staden. Här finns framtidens arbetsmarknad. För att förstå potentialen krävs en uppgörelse med det rådande tänkandet, den urbana normen. Detta innebär en djupgående lärprocess, ett medvetandegörande som kan vägledas av ekopedagogiken som en utveckling av den frigörande pedagogiken.

Det var med alla dessa erfarenheter i bagaget som jag reste till Lungsjön i augusti 2016. Sedan dess har jag varit del av att utveckla bredbandsbillerbyar som metod, och särskilt bidragit till den underliggande, jordintegrerade och rättighetsbaserade pedagogiken för att stödja lärandet för hållbarhet. Pedagogiken har utvecklats tillsammans med kollegor inom Byakademin, och särskilt med min partner Ingrid Berg. Insikterna kan sammanfattas i följande: Mänskligheten har förmågan att lära av sina misstag. Därför kan vi klara att möta dagens överhängande globala ekologiska kriser, massutrotning av arter, kollapsande ekosystem och ett skenande klimat. Bredbandsbillerbyar är inte bara en metod för landsbygdsutveckling, utan en hävstång för ett hållbart samhälle inom planetens gränser.

Del B: Hållbara lokalsamhällen – grunden för samhällsbyggandet

Sammanfattande inledning

Den andra principen bakom bredbandsbillerbyar som metod handlar om hållbara lokalsamhällen som bas för ett hållbart samhällsbyggande. Principen svarar på de kriser som uppstått när byar och bygder förlorat sin lokala rådighet i spåren av den globaliserade agendan: en demokratisk kris och socioekonomisk tillitskris som speglas i såväl utarmade lokalsamhällen och ekosystem, som i orättvisor och ökade klyftor mellan människor.

En målsättning är att skifta hur samhället organiseras, från kontroll och dominans till att möjliggöra lokal självorganisering. Från en urbaniserad till en ruraliserad kultur som kan prägla såväl stad som land. Behovet att återskapa lokal och regional matproduktion står i centrum: För att klara framtidens postfossila livsmedelsförsörjning behövs kortare kretslopp där vi bryter beroendet av globala transporter och det resursslukande, fossilberoende och dessutom ineffektiva mekanistiska industrijordbruket. På kuppen löser vi de flesta hållbarhetsutmaningarna, liksom framtidens jobb – hållbarhet i alla dimensioner.

Del B inleds med att Thorsten Laxvik skriver om Det nya miljonprogrammet som en vision bakom idén om bredbandsbillerbyar. Programmet lyfter fram tre åtgärder för att vända flyttströmmarna, återbefolka landsbygden samt säkra matproduktionen och en hållbar framtid. Därefter beskriver Maria Engelbrektsson hur Byakademin i tanke och handling utforskar principerna för vad framtidens by kan innebära som lokalbaserade och självorganiserande förvaltningskulturer. Slutligen delger Petra Henriksson sina erfarenheter av att söka fysiska strukturer – de materiella förutsättningarna i form av gårdar – där kulturen kan utvecklas.

Det nya miljonprogrammet – för landsbygdens renässans!

Thorsten Laxvik

Under de så kallade rekordåren efter kriget fram till 70-talet byggdes en miljon nya bostäder i Sverige. Det var år av stor ekonomisk expansion och framtidstro. Beslutet om det så kallade miljonprogrammet fattades på socialdemokraternas kongress 1964 och kapitalet kom från de snabbt växande pensionsfonderna. Den fossila energin hade införts på bred front i skogs- och jordbruk och frigjort arbetskraft på landsbygden. Människorna flyttade till arbete i och runt städerna. Velfärd skulle byggas. Miljöfrågan stod ännu inte på dagordningen i den allmänna debatten.

När detta skrivs tornar gigantiska problem upp sig vid horisonten. Synligast är miljöproblemen kring artutrotning och klimat. Enorma upprustningar och kärnvapenhot, en gryende finansiell kris och den västerländska demokratins snabba förluster av legitimitet gör världen skakig. Vi står inför hotet om mänsklighetens utrotning. Trots de direkta varningar som pandemin signalerar verkar inte systemet kunna rubbas. Det mesta pågår som vanligt. Bilindustrin och flyget hålls under armarna till exempel. Marknadskrafterna tillåts inte verka. Samtidigt växer systemkritiken. Kanske finns det hopp. Hur ser alternativa system ut och vilka vägar kan vi gå för att nå dit? Systemkritik måste övergå till systemalternativ. Tiotusentals forskare och aktivister ringer i varningsklockorna. Varför händer det inget?

I snart ett decennium har aktiva i miljö-, freds- och solidaritetsrörelser träffats tillsammans med småbrukare för att diskutera aktuella gemensamma frågor. Naturbrukskonferenserna, där debatten har förts, har varit löst sammansatta och medvetet öppna för olika initiativ och tankar. På konferensen i Ramsele 2011 restes just frågan om reträtten. Hur vänder vi skutan? Vilka är de första stegen?

För att producera mat utan olja behövs en miljon människor i branschen, var femte arbetsför, skriver Gunnar Lindstedt i Svart Jord. Nu behöver vi helt enkelt ett omvänt miljonprogram. Vi har också frågat självförsörjare hur många andra de skulle kunna producera mat till utan att använda fossil energi. Svaren svävar och varierar men kanske kan de förse tio andra med nödvändig basmat. Då får vi samma svar men från ett annat håll. Det behövs en miljon matproducenter i vårt land. Utifrån det behovet blickar vi här både framåt och bakåt.

Besök hos lokala odlare i Skogsnäls under kursen Bymester 2020. Foto: Annette Martinelle.

Framåtblick: Att förverkliga framtidens bredbandsbillerbyar

I en politisk vision eller målskrivning måste man fokusera och förenkla. I Det nya miljonprogrammet pekades framför allt tre problem ut och tre möjliga lösningar för att

förverkliga hållbart boende på landsbygden, bredbandsbillerbyar. Verkligheten innehåller naturligtvis miljontals av problem och lösningar. Men man börjar med symboliska frågor.

Det behövs en massiv återflyttning av människor från städerna till landsbygden av främst tre skäl. Det första handlar om att vi måste skapa en hållbar lokal produktion av nyttig mat för att försörja vår egen befolkning. Vi kallar det matsuveränitet. När vi importerar mat tar vi i allmänhet maten ur någon annans mun. På konferensen i Ramsele deltog en agronom från småbrukarrörelsen i Brasilien som berättade att de bekämpar den industriella djurhållning som kallas agrobusiness och att småbrukarna är motståndare till matexporten.

Det andra skälet handlar om att återskapa biologisk mångfald. Idisslarna måste tillbaka till skogsmarkerna för att göra kött, mjölk och gödsel av grovfoder. Samtidigt skapar det artrikedom. Det handlar om gener, arter och deras samverkan och den nytta de gör för ekosystemen som att rena vatten och luft, binda jorden och pollinera våra grödor. Fosfortillgångarna och naturgasen som konstkvävet tillverkas av är begränsade. Betydelsen av gödsel från idisslare kommer att öka.

Det tredje skälet handlar om klimatet. Vi måste lämna den fossilberoende matproduktionen och återgå till jordbrukande som återigen binder kol. Koldioxid är en tillgång vid byggande av matjordar. Växterna omvandlar koldioxid till organiskt material som utgör en viktig del av matjorden. Idisslarna är våra viktigaste aktörer även i detta.

För att stimulera en utflyttning till landet, en ruralisering, behövs nya moderna boenden, nya utbildningar och ett grundavdrag. Vi kallar de nya bosättningarna för bredbandsbillerbyar och tänker oss förvaltningen av jordar och skogar i äldre beprövade former som liknar allmänningar. Det betyder i klarspråk självorganisering och bygger på lokal rådhighet över resurserna. Kapitalet finns då som nu i AP-fonderna (allmänna pensionsfonderna). Tankandet finns redovisat på Youtube: www.youtube.com/watch?v=2bDO_NewRCI.

Folkhögskolorna bör tillföras resurser för att utbilda människor i regenerativt leverne vad gäller jordbruk, sociala system och ekonomi. Utbildningar kring hållbara jordbruk pågår redan på många håll i landet. Byakademin har tagit fram stadgar för regenerativ föreningsdemokrati och har startat den ettåriga folkhögskoleutbildningen Framtidens by – bredbandsbillerbyar.

En tredje viktig åtgärd för att realisera ett nytt miljonprogram är att ge utflyttare som börjar producera mat i regenerativa system ett grundavdrag om 100 000 kr. Det är en mycket låg summa för att skapa ett progressivt arbetstillfälle. Men det är ingen idé att vänta på staten. Då stoppar vi rörelsen. Det nya miljonprogrammet har en egen fb-sida.

Tillbakablick: Maten visar vägen!

Byakademin har tagit som sitt ärende att utforska begreppet by som förvaltningskultur, alltså som system för att organisera ekonomi och samlevnad med varandra och naturen i en mindre grupp människor, rörlig eller fast. Maten står i centrum, basen för vår levnad. Vi kallar det bredbandsbillerbyar för att markera att det både handlar om att använda dagens teknik och

bygga vidare på beprövad kunskap. Tekniken är dock inte räddningen för landsbygden, snarare att ta vara på de erfarenheter som finns och våga tänka nytt baserat på dem.

Egentligen är behovet av nytt tänkande minimalt. Det som behövs nu är praktik kring det vi funnit behöver göras för att bygga nya byar på nya principer. Praktiken bör grunda sig på historiska erfarenheter och samtida slutsatser. Mycket ligger i det förgångnas skattkista. Men vilka erfarenheter ska väljas ut? Praktiken kommer visa vägen, med fokus på maten. Den viktigaste uppgiften är att sätta igång processen. Att vi samlas och tar oss över trösklarna. Kanske ska vi börja med tillitsbygget, forma stadgan, pröva att bygga något tillsammans för att utforska konkret samarbete. Och sätta potatisen förstås. Potatisuppropet från Söderhamn visar vägen.

Innan jag går vidare vill jag redovisa några historiska ögonblicksbilder och tankar som ligger till grund för utforskandet. Låt oss göra några nedslag kring maten genom det förflutna.

En grupp män på den afrikanska savannen jagar och fäller ett villebråd. Ett piggsvin bärs hem och tillagas över öppen eld. I byn samlas människor i cirkeln runt elden och äter upp djuret. Det räcker till alla. Männen berättar om jakten. Det sjungs. Ett tack för fångsten uttalas.

En grupp inuiter går över isen. En äldre kvinna har svårt att hänga med. Hon lämnas senare i en igloo för att dö medan de övriga går vidare. Och allt är i sin ordning. Gruppens överlevnad är viktigare än hennes. Vi:et är större än jaget. Döden är inte slutet.

Under delar av stenåldern är Näsåker i Ångermanland Europas befolkningscentra. Här finns rikligt med lax, älg och andra proteinkällor. Tusentals hållristningar i Nämforsen och mängder av fångstgropar vittnar om välorganiserade aktiviteter och omfattande mänsklig närvaro. Liknande bilder finns över hela taigan. Älgen är helig. Maten är helig. Norrland var och är rikt.

Osteologen Adam Boethius vid Lunds universitet har gjort världens äldsta fynd av masslagrad fermenterad fisk utanför Sölvesborg i Blekinge. Fyndet förändrar bilden av vår förhistoria. Det fanns komplexa samhällen i Norden långt tidigare än vad man fram tills nu antagit, nästan lika tidigt som i civilisationens vagga i Mellanöstern.

De mycket långa systemen av fångstgropar i Norrland tyder på välutvecklade samhällen, men några spår av byar från den tiden har inte hittats. Jordbruk dyker upp i Mellannorrland under de första århundradena efter vår tideräknings början. Vissa grupper av människor blir bofasta på ett nytt sätt, vid sidan av de nomadiserande folk som lägger grunden till den samiska kulturen.

En stor agrarkris under sen medeltid ledde till att fäbodan utvecklas. Dessa kom att blomstra under 1700- och 1800-talen därför att landskapets resurser i form av bete togs i anspråk på ett effektivare sätt. Fäbodarna var en kvinnlig värld där man främst förädlade mjölk till hållbara produkter.

Fäbodarna låg på mark som oftast var allmänningar. Det är en förvaltningsform som finns över hela jorden där naturens resurser fördelas rättvist mellan människorna medan naturen samtidigt gynnas. Och tillit byggs.

Fäbodbruket byggde på samarbete med skogen. Skogen är ett system av bland annat buskar, örter, vattendrag, ekorrar, träd, luft, underjordiskt mikroliv, bävrar, svampar, björnar, myrar och människor. Vi hör ihop och beror alla av solen. Vi människor är också skogen.

En grupp inflyttare och lokala bönder går samman i Ångermanland och återgår till gamla betessystem, bygger eget slakteri och möter sina kunder direkt utan mellanhänder. Man kallar det relationsmat från regenerativa jordbruk och verkar på marknaden.

En annan grupp i Edsele planerar att producera mat och byta sinsemellan utan att värdera sina insatser. Några gamla och barn inbjuds också vara med och dela. Kött, ärtor, bröd och potatis. En av dem som är med i arbetet är Volga-Johann. Han har sina rötter i en kolchos i Sibirien. Där fanns den gamla mentaliteten från tsartidens byar kvar. Äntligen känner han sig hemma i "die Dorfleben", byalivet som han älskar.

Fyra historiska pusselbitar i arbetet

Fyra företeelser har varit särskilt viktiga när vi utforskat hur vi formar framtidens byar som en grund till Det nya miljonprogrammet och framtidens bredbandsbillerbyar. Det är allmänningar, fäbodar, laga skifte samt industrialiseringen och kapitalism i dess mest extrema form - nyliberalismen. Det är egentligen inte så noga vad man väljer ut att studera. Man kan förstå det allmänna utifrån att fördjupa studierna av det enskilda i olika skepnader.

1. Allmänningar

Skogar och andra naturtillgångar brukades ofta i allmänningar som var kopplade till byarna. Det är en märklig förvaltningsform som finns över hela jorden. Den bygger på självorganisering och ett antal kriterier behöver uppfyllas för att allmänningen ska fungera. Det måste vara tydligt vem som får nyttja allmänningen och hur gränserna för området ser ut. Det måste också finnas regler för uttag och återväxt. De som berörs av reglerna ska påverka och forma dem. Det måste finnas system för övervakning och sanktioner när reglerna bryts. Tydliga sätt att lösa konflikter måste också finnas och en frihet för deltagarna att organisera sig som man vill. Mer komplexa system kräver fler organisationsnivåer.

Elinor Ostrom fick Riksbankens pris till Alfred Nobels minne 2009 för sin forskning om allmänningarna som förvaltningssystem. Kanske är allmänningen det enda väl beprövade system för rättvist naturbruk som vi känner till. När staten eller kapitalet exploaterar naturen kommer det vanligtvis endast ut vinster, soror och förstörelse. Att Ostrom fick ekonomipriset var sensationellt. Tyvärr kom de sociala och kulturella aspekterna på allmänningarna i skymundan för de ekonomiska. Men allmänningen är en viktig tillitsskapande institution.

2. Fäbodrar

Fäbodarna är svaret på en senmedeltida agrarkris (Larsson 2009). Djuren flyttas till utmarker långt från hembyn och nyttjandet av landskapet expanderar. Mjölken förädlas till hållbara produkter lämpliga att lagra. Bergsbruket i Bergslagen skapar efterfrågan på mat, hudar och annat från jordbruket. Sverige är en krigsekonomi. Män förbrukas i de ständiga krigen och jordbruken beskattas för att bland annat bekosta rövartågen. Fäbodarna leder tidvis teknikutvecklingen inom jordbruket. Man talar om fäbodgränsen där skogslandet har just sina fäbodrar och självägande bönder medan södra Sverige har sina feodala traditioner. I norr är hästen dragare, i söder oxen. Byarna i söder ligger ofta inom gods medan de i norr är friare. Skillnaderna är många. Sverige består av minst två stora jordbrukarkulturer, plus den samiska nomadkulturen.

Genom att studera fäbodrar ser vi några specifika och några generella drag som utmärker den tidens matproduktion. Ett av dem är pastoralismen, herdekulturen, där djuren själva hämtar sin föda i skogen och bär hem mjölk och gödsel. Samtidigt gynnar djuren biodiversitet och matjordsbyggande. Maten konserveras med naturliga metoder som till exempel fermentering och torkning. Närheten mellan konsumtion och produktion skapar säker mat. Den mesta energin som förbrukas skapas också på plats. Främst är det ved till ystning, mesekok och diskning. Mänsklig energi växlas upp fyra gånger på fäboden med hjälp av solenergin. Moderna industrijordbruk förbrukar många gånger mer energi än vad som kommer ut i form av mat. Främst handlar det om olja till drift och naturgas till konstkväve. Detta sätt att räkna har sina brister men belyser att dagens jordbruk inte står på egna ben.

Man kan också betrakta fäbodrar som klokskap ur ett ekonomiskt perspektiv. Där hushållar man med de knappa resurserna på ett genomtänkt sätt. Allt tas tillvara i ett kretslopp. Men fäbodarna ingick naturligtvis i större ekonomiska system också. Fäbodarna var en byangelägenhet och genom samarbetet kunde driften av bodarna rationaliseras. Fäbodarna drevs ofta av anställd arbetskraft.

3. Laga skifte

Samhällen förändras långsamt. Kvantitativa förändringar leder till kvalitativa. Fäbodens produkter i till exempel Dalarna kom långsamt ut på en marknad genom bergsbrukets introduktion. Förutom mejerivarorna bestod produkterna av bland annat ull, läder och kött. Laga skifte manifesterar en lång rad förändringar i jordbruket. Krigen hade upphört, potatisen och järnplogen introducerats vilket ökat produktiviteten, befolkningen ökade snabbt, kapitalismen höll på att slå igenom och den billiga fossila energin i form av kol inledde den första industriella revolutionen.

Eftersom det är segrarna som skriver historien beskrivs ofta laga skifte som en reform som befriade byarna från ålderdomliga produktionssystem och konservativa beslutsformer. Byborna lyftes ifrån att kråla i svindynga till att klä sig i kravatt, var en bild som förekom. Ett

kritiskt öga säger istället att genom skiftet får ekonomismen sitt definitiva genombrott. Arbete och mat omvandlades från sociala funktioner till ekonomiska.

Det räckte med att en bybo begärde skifte för att det skulle genomföras. Till skillnad från tidigare skiften ingick även utägorna. En del blev utan jord eller tilldelades så lite att det inte räckte till försörjning. Dessa människor försvann till den begynnande industrin eller fick tjänst som dräng eller piga hos dem som tilldelats mer. Klassamhället infördes på flera fronter och både mat och arbetskraft steg fram som varor på en marknad även om sådant existerat även tidigare. Det byaväsen som växt fram genom årtusenden bröts slutgiltigt ner och den gryende arbetarrörelsen sjöng i Arbetets söner om det människovärde de ansåg sig förlorat.

4. Industrialiseringens effekter på jordbruket och nyliberalismen

Norrlands första jordbruk såg dagens ljus för ca 1500 år sedan i Medelpad, hundratals år efter att samisk etnicitet hade börjat utvecklas. Rikskansler Axel Oxenstierna uttalade på 1600-talet: ”i Norrland hafva vi ett Indien”. Det var stormaktstid och Sverige var världsledande järnexportör och en stormakt. Finnar togs till Sverige för att kolonisera skogslandet och därmed skapa skatteunderlag. En omfattande kapitalexport skedde från området. Oftast söderut.

Staten utgav billiga lån för att arbetarna i skogen skulle kunna bygga sina egna hem och småjordbruk. Rörelsen tillkom i slutet av 1800-talet. En miljon människor arbetade i skogen för 70 år sedan. Mestadels män. Efter andra världskriget skrek kapitalet efter arbetare och staten stängde småbruken genom jordbruksbeslutet 1947. Norrlänningarna protesterade genom Vi flytt int-rörelsen. Den desarmerades genom begynnande projektbidragsverksamhet på 80-talet. Demokratiskt motstånd övergick till ombudsmannaaktiviteter. Och strömmen av arbetskraft till Södertälje och Borlänge fortsatte.

Oljan introduceras på bred front i jord- och skogsbruk under 60-talet. De fossila bränslena multiplicerar exploateringen. Idag är 40 000 sysselsatta i skogsindustrin. Inga nya arbeten skapas på landsbygden inom näringen. Stora utsläpp av klimatgaser sker från skogsbruket. Kapital från skogen, vattenkraften, vindkraften och mineralerna fortsätter att strömma ut från orterna där rikedomerna produceras. Den billiga oljeenergin har skapat ett dopat och omöjligt jordbruk. Allt större enheter har lett till minskad djurvälstånd, stor användning av gifter, ökade emissioner av klimatgaser, ökad sårbarhet, ökad användning av konstkväve, ökad belåning, ökade nedläggningar med mera. Försättningen är omöjlig, något som även FN:s jordbruksorgan FAO skriver under på idag.

År 1992 anslöts Sverige till kapitalliberaliseringsdirektivet. Det innebar att man öppnade upp för köpare i hela världen att investera i fastigheter i Sverige. Vi förband oss att inte lägga några hinder för investeringar i fast egendom såsom till exempel skog och gruvor. Nu agerar de nyliberala extremisterna för att även jordarna ska kunna köpas av vem som helst. Liberaliseringen innebar också fria rörelser av arbete och kapital. Frihandelsavtalen följer i dessa fotspår. Svenska gamlingar i omsorg åter kött från världens skitigaste jordbruk i

Sydamerika. Kapitalet är fritt men människorna har inte frihet att leva fullvärdiga liv. Priset för köttet är lågt men kostnaderna för miljön och arbetarnas hälsa är skyhögt. Även konsumenterna blir förlorare. Men det ligger utanför agrobuisness-bolagens bokföring.

Det pågår en synnerligen aktiv politik mot landsbygden i Sverige. Vi har extremt goda naturliga förutsättningar att producera kvalitetsmat men staten motarbetar oss genom sin liberala handelspolitik och sitt försåtliga utgivande av projektbidrag åt landsbygdens utsatta.

Pusselbitarna är på plats för en hållbar vision

Människans tendens att överdriva har skapat dagens systemkris. Vi står på randen till ett sammanbrott. Vi måste förbereda oss för dåliga tider men vi är inga preppers. Det är inte den som har flest konserver i källaren som klarar sig. Chanserna är större för dem som byggt upp förmågan till samarbete och matproduktion i regenerativa system.

Maten visar vägen till framtiden, kan vi lära av historien. Det är nästan magiskt att förstå hur skogen födde oss förr. Byarna behöver åter få rådighet över traktens naturresurser. Gärna brukade i allmänningeform för att garantera att både natur och människor gynnas i rättvisa system. Det ekonomitänkande som slår igenom med laga skifte och industrialiseringen måste åter reduceras till ett av tre viktiga områden att göra bokslut kring. Ekologin, det sociala livet och ekonomin är de delar som måste viktas lika där ekologin skapar förutsättningar för de övriga.

Maten ska befrias från marknadstänkande och åter bli en social rättighet. I våra framtidsbyar gäller kanske att ett traditionellt rättvisetänkande slängs på historiens sophög till förmån för förvaltningskulturens rättvisebegrepp där människor får det de behöver och andra arbetar efter förmåga. Det finns nog för allas behov men inte till allas begär.

Lätt som en plätt. Vi är ju redan en bit på väg.

Nutid: Matbyn med samförsörjning och relationsmat

Efter att ha blickat framåt och bakåt tar vi en titt på vad som händer i nutid och konstaterar att en by kan se ut hur fan som helst. Det behöver inte finnas några hus i en förvaltningskultur. En by innebär att man tar hand om något tillsammans. Och gör det med i syfte att skapa tillit och medborgaranda, eller medskaparanda. Det är viktigt att samtidigt påpeka att naturen inte får förstöras utan tvärtom måste gynnas. Hur kan det gå till i praktiken? I Edsele i Ångermanland växer något fram som ger en försmak av innebörden i Det nya miljonprogrammet och bredbandsbillerbyar. Vi kallar det samförsörjning, byn med maten i centrum. Matbyn.

I Edsele har en grupp skapats, inom ramen för ortens intresseförening, i syfte att barn och gamla i byn får mat när den stora krisen inträffar. Arbetet började med en inventering av vilken mat som redan idag produceras och vilken som bör tillkomma. Många jagar, några håller köttdjur men få odlar mat. I grannbyn Ramsele finns ett litet slakteri och ett fågelslakteri är under uppbyggnad i Edsele, där det också finns ett hjorthägn. Det kortsiktiga

Fjällkon Skotta, Edsele. Målning: Eva Malmström.

målet är att det ska serveras lokalproducerad mat en gång i veckan i byns skolmatsal som också serverar äldre. För de inblandade i arbetet står det klart att det behövs många nya producenter av ren mat, potatis, grönsaker, frukt, bär med mera.

Till skillnad mot dagens bönder så producerar småbrukare fortfarande mat. De stora jordbruket producerar råvaror till industrin, inte mat. Det gäller till exempel mjölkgårdarna som det fortfarande finns en del kvar av i Norrland. De är mycket känsliga för störningar i form av uteblivna leveranser av insatsvaror som gödning, gifter, el, utsäden, drivmedel, information, reservdelar med mera. När elen till fläktarna går i svinstallarna i söder tar det bara timmar innan grisarna förgiftas av sina egna gaser. När energin till spannmålstorkarna bryts kommer möglet snabbt få fäste. Den landsbygd som befolkas av bönder råkar faktiskt först illa ut vid en kris.

Mindre kretsloppsbaseade småjordbruk är också beroende och då framför allt av diesel till traktorer. I nödfall skulle man kanske kunna samla ihop människor till lieslätter och hässja men utrymmena för höförvaring är begränsade. Endast mycket små jordbruk skulle klara sig. Men ingen klarar sig i en omgivning av hungrande. Därför är samarbetsförmåga viktigare än konserver i källaren. Ingen kan vara helt självförsörjande. Självförsörjning är en märklig och lite omänsklig tanke. Men en bygd kan vara samförsörjande. Det är i mötet med andra vi blir till som människor och vad kan vara mer meningsfullt än att producera mat tillsammans.

Från industrimat till relationsmat

Som en röd tråd i allt vi gör finns frågan om maten. Den visar oss vägen till framtiden, menar vi. Med begreppet relationsmat vill vi åter göra ätande till en djupare kulturaktivitet.

Relationsmat syftar dels på att näringskedjan ska vara intakt. Den som äter ska veta i vilken jord grönsakerna vuxit, i vilka skogar djuren betat, vem som fött upp djuret, vem som slaktat och vem som stoppat korven. Eller vem som odlat gråärtorna – en bra vegetarisk proteinkälla som finns i många lokalt anpassade varianter från norr till söder. Men det stannar inte där.

Det optimala är också att näringen som passerat tarmen återförs till jorden. Först då är cirkeln

sluten. Tanken "från jord till bord" är endast en halvsanning. Det ska heta från jord till bord till jord. Och kretsloppen ska slutas på så nära håll som möjligt.

Idag är det vi äter ofta helt främmande. På bordet kan stå besprutade sojabönor från Indonesien som gjorts till färdigmat i Polen och sålts i en frysdisk i Säfte. Och näringen från avföringen har spolats ut i ett avlopp där rötresterna till slut hamnat på deponi i Åmål eftersom det är giftigt. Begreppet alienation används för att beskriva människans främlingskap inför det hon producerar när hon endast utgör en kugge i ett maskineri. Men samma alienation kan sägas gälla inom konsumtionen där man saknar känsla av sammanhang, där tillvaron varken är begriplig eller meningsfull.

När ekonomismen slår igenom förvandlas mänskliga relationer från sociala till ekonomiska. Vi betalas för vår arbetskraft, köper maten och befinner oss i ständiga ekonomiska transaktioner. Det som ser ut som sociala möten blir i allt högre grad ekonomiska utbyten. Vi betalar för psykologen, frisörskan, massören och via skatten även för själavården. Inom sociologin används begreppet reifikation för att beskriva förtingligandet av mänskliga relationer.

När vi säger att maten visar vägen till framtiden menar vi att återerövrandet av maten som en social funktion kan visa vägen till att återta hela livet.

Tillitsproduktionen – bredbandsbillerbyns väsen

Att drömma om moderna matproducerande byar är inget nytt. I Sovjetunionen byggdes kolchoser, i Israel kibbutzer och hos oss ekobyar. Över hela världen fanns tidigare små matproducerande lokalsamhällen i byaform. Byarna var samhällets centra. Dessa har slagits ut av den billiga energin i oljan och den påföljande industrialiseringen av jordbruket i den rika delen av världen.

Det nya miljonprogrammet vill se tre saker hända. Att medborgare som flyttar ut på landet och börjar producera mat i regenerativa jordbruk ges ett grundavdrag om 100 000 kr, att folkhögskolorna ges stora resurser att utbilda människor för detta och att det byggs upp ett nytt byaväsen. Byakademins ärende är att utforska det senare och sätta igång processer runt byabyggen. Vi genomför också redan folkhögskolekurser. Utifrån vad som skrivits ovan kan följande sammanfattas.

A) I byabygget är tillitsaspekten grundläggande. Man måste börja med att bygga en förvaltningskultur där alla uppfattar alla beslut som fullkomligt legitima alltid. Traditionell föreningsdemokrati håller inte måttet. Byakademien har utvecklat en ny föreningsform för detta. Vi har skapat en drastisk formulering som lyder: En by har inget med hus att göra. Byns själva väsen är den tillitsbaserade förvaltningskulturen. Det är den fungerande demokratin som är hemligheten bakom social och ekonomisk utveckling.

B) Ställ maten i centrum. I ett historiskt perspektiv har matproduktionen alltid stått i centrum för människors tillvaro. Vi måste återgå till matproduktion i regenerativa system. Mat bör produceras och konsumeras inom cykelavstånd. Det ska finnas bärande relationer mellan den som gör maten och den som äter. Vi kallar det relationsmat. Maten bör tas bort från

marknaden och åter bli en social rättighet, något man delar efter behov och producerar efter förmåga. Att de som bor i byn är mätta är ett av byns huvudärenden.

C) Byarna måste åter råda över naturresurserna. Timmerlass efter timmerlass, kilowattimme efter kilowattimme försvinner från bygderna och blir till kapital i den globala spekulatsekonomin eller förbrukas i överkonsumtion. De koloniala mönstren måste brytas. Vi måste långsamt återskapa fredliga förhållanden mellan människor både inom och mellan länder. Vi måste skapa Fred på Jorden och Fred med Jorden. Bredbandsbullenby är vårt lokala svar på de globala kriserna. Även en tusenmilafärd börjar med ett steg.

D) Vi kan ha helt fel i våra försök att hitta lösningar. Många måste hjälpas åt att lösa de stora frågorna. Tusen blommor måste få blomma. Vi eftersträvar inte hegemoni. Vi välkomnar intellektuellt motstånd. Utan tvivel är man inte riktigt klok.

Byakademins utforskning av en hållbar bykultur

Maria Engelbrektsson

Byn som lokal förvaltningskultur

Den ekonomiska föreningen Byakademien grundades i januari 2020, utifrån den nyfikna frågeställningen “vad är en by?”. Det är en stor och komplex fråga som såklart inte låter sig besvaras på något enkelt sätt. Snarare har utforskningen av den lett oss i Byakademien in i en slags praktik, där vi börjar förstå att vi inte i första hand studerar byn från ett utifrånperspektiv, utan snarare lever den. På så sätt fördjupar vi insikterna i hållbara lokalsamhällen och begreppet “bredbandsbullenbyar”. Vårt utforskande bygger på det grundläggande antagandet om att en by inte har något med hus att göra. Snarare tänker vi oss att det är en typ av förvaltningskultur, där byn kan tillgodose de mänskliga behoven genom en produktion som stärker de ekosystem som brukas. Detta samtidigt som arbetet genererar tillit mellan byns medlemmar. Dagens ekonomiska system är ohållbart för att det fungerar *degenerativt*, nedbrytande. Det är ett linjärt system som producerar monetärt kapital (pengar), genom att konsumera ekologiskt och socialt kapital. För att en samhällsomställning verkligen ska kunna genomföras och mänsklighetens missbruk av resurser kunna brytas, behöver vi därför komma åt att förändra dessa nedbrytande system i grunden. Vi behöver bygga ett *regenerativt*, återuppbyggande samhällssystem, där pengar snarare används som medel för att stärka de verkliga värdena, det vill säga de ekosystem och sociala relationer som vi människor är helt beroende av för att kunna leva ett gott liv. Byn utgör på så sätt en tillitsbaserad ekonomisk enhet och Byakademien är för oss alltså i praktiken också en by, trots att vi medlemmar bor utspridda över landet.

Våra tankar om byn som en lokal, tillitsbaserad förvaltningskultur är förankrade i Elinor Ostroms forskning om allmänningarna, för vilken hon belönades med ekonomipriset till Alfred Nobels minne år 2009. Ostroms forskning visade att människor faktiskt kan förvalta naturresurser på ett hållbart sätt, om de som brukar ekosystemen själva får sätta sig ned och

komma överens om vilka regler som ska gälla. Detta har alltså slagit omkull den tidigare tesen om den så kallade *allmänningens tragedi*, där man ansåg att ekosystem behöver skyddas genom antingen statlig reglering eller privat ägande för att inte kollapsa. Den tesen utgick från antagandet om att människor annars skulle roffa åt sig så snabbt och mycket de kunde för sin egen vinning, men det visade sig alltså vara helt fel. För att kunna skydda ekosystemen visar Ostroms forskning att vi snarare behöver en tredje form av förvaltande, vid sidan av stat och kapital. Vi behöver en lokal, självorganiserad förvaltningskultur som bas för ett framtida hållbart samhälle. Vi behöver byn.

Genom att bilda ett företag med regenerativa målsättningar hoppas vi i Byakademin kunna utgöra ett levande och inspirerande exempel på vad en by kan vara. Och genom att dela våra erfarenheter hoppas vi kunna bidra till lärande kring och framväxten av en sådan ekonomisk gräsrotsrörelse som kan förvandla ett dysfunktionellt och ohållbart samhällssystem till en regenerativ och tillitsbaserad kultur. I det här kapitlet kommer du få ta del av våra stadgar, vår verksamhet, våra tankar kring hur man kan bygga en regenerativ demokrati, samt hur vi arbetar för att tillämpa detta i vårt praktiska arbete. Det är fritt fram att inspireras av materialet och kopiera de delar du vill. Kom bara ihåg att inte se det som en standardmall för hur man bygger en by. Ska ett samhälle vara på riktigt hållbart och resilient behöver det utgöras av en bukett av olika blomstrande lokalsamhällen. Där den enskilda gruppen och platsen utgår från just sina särskilda förutsättningar och levererar sitt alldeles eget unika bidrag till helheten. Din by är inte som min by. Vad är en by för dig?

Byakademin: Nikolas Berg, Thorsten Laxvik, David Bennett, Ingrid Berg och Maria Engelbrektsson (foto).

Byakademins stadgar: En bas för bydemokrati?

Dessa stadgar togs fram 2019-20, då Byakademin bildades och fick sitt säte i Sollefteå kommun.

§ 1. Föreningens namn

Föreningens namn är Byakademin, ekonomisk förening.

§ 2. Verksamhet

Föreningen har till syfte att utforska och bygga en kultur av tillit samt tillvarata medlemmarnas ekonomiska intressen.

Föreningens verksamhet ska vara att leverera möjligheter för utforskning och lärande kring lokala självorganiserande förvaltningskulturer som bas för regenerativa samhällen dvs som bidrar positivt till mänsklig närvaro på planeten. Detta görs bland annat genom att erbjuda utbildningar.

Medlem deltar i verksamheten genom aktivt förvaltande och medskapande av organisationen och dess ärenden.

§ 3 Föreningens säte

Föreningen har sitt säte i Sollefteå.

§ 4 Medlemskap

Medlemskap beviljas av styrelsen. Till medlemmar antas fysiska personer. Medlemmar ska delta i alla styrelsemöten och arbetsmöten samt aktivt verka för föreningens syfte.

Sökanden ska vara väl bevandrad i Byakademins utbildningsprogram och dela värdegrund och demokratisyn.

Medlemskap beviljas i den takt som styrelsen bedömer hållbart.

Medlemskap får vägras om skäl föreligger.

§ 5 Medlems skyldigheter

Varje medlem är skyldig att betala medlemsinsats enligt stadgan och medlemsavgifter samt i övrigt följa stadgan och styrelsens beslut.

§ 6 Insats

Varje medlem ska delta i föreningen med ett insatsbelopp på 5 000 kr. Insatsen erläggs när medlemskap beviljats. En insats återbetalas endast i de fall som sägs i lagen om ekonomiska föreningar.

§ 7 Medlemsavgift

Varje medlem ska årligen till föreningen betala medlemsavgift som beslutas av föreningsstämman dock högst 1500 kr. Medlemsavgift betalas på det sätt och inom den tid som stämman beslutar.

§ 8 Uteslutning

En medlem som åsidosatt sina skyldigheter gentemot föreningen får uteslutas. Uteslutning sker om samtliga övriga ledamöter enas därom på ordinarie eller extra stämma.

§ 9 Upphörande av medlemskap

Medlemskap upphör vid utgången av det räkenskapsår som slutar tidigast en månad efter att medlemmen har sagt upp medlemskapet eller uteslutits, utom i de fall som regleras särskilt i lagen om ekonomiska föreningar.

§ 10 Styrelsen

Styrelsen ska bestå av samtliga medlemmar. Antalet ledamöter ska vara minst tre och max åtta. Styrelsen väljs för tiden fram till slutet av nästa föreningsstämma. Styrelsen är beslutsmässig när samtliga ledamöter är närvarande. Beslut fattas genom samtycke. Invändningar ska motiveras utifrån organisationens syfte och mål.

§ 11 Revisor

För granskning av föreningens räkenskaper väljs en av medlemmarna till revisor för tiden fram till slutet av kommande stämma. (Den här punkten kommer att omarbetas vid kommande årsmöte, då revisorn inte kan utgöras av en styrelsemedlem)

§ 12 Räkenskapsår

Föreningens räkenskapsår är 1 januari till 31 december.

§ 13 Årsredovisning

Styrelsen ska lämna årsredovisning till revisorn senast tre veckor innan ordinarie stämma. Den ska bestå av resultaträkning, balansräkning och förvaltningsberättelse.

§ 14 Beslutsordning vid stämma

Beslut fattas genom samtycke. Invändningar ska motiveras utifrån organisationens syfte och mål.

§ 15 Ärenden vid ordinarie föreningsstämma

Ordinarie föreningsstämma hålls senast sex månader från räkenskapsårets utgång. Följande ska behandlas på stämman:

1. Val av stämмоordförande och stämmosekreterare.
2. Upprättande och godkännande av röstlängd.
3. Val av en justerare.

4. Frågan om föreningsstämman blivit utlyst i behörig ordning.
5. Fastställande av dagordningen.
6. Styrelsens årsredovisning och revisionsberättelse.
7. Beslut om fastställande av resultaträkning och balansräkning samt beslut om hur resultatet ska disponeras.
8. Beslut om ansvarsfrihet åt styrelseledamöterna.
9. Frågan om arvoden åt styrelseledamöterna och revisorn.
10. Beslut om medlemsavgift för kommande verksamhetsår.
11. Val av styrelseledamöter.
12. Val av revisor.
13. Rekonstituerande av stadgar och beslutsordning. Medlemmarna kommer överens om hur beslut ska fattas det kommande året.
14. Övriga ärenden.

§ 16 Kallelse till föreningsstämman

Styrelsen sammankallar till föreningsstämman. Kallelsen ska innehålla uppgifter om vilka ärenden som ska förekomma på stämman. Kallelsen ska utfärdas senast två veckor före eller tidigast sex veckor före stämman. Kallelsen ska ske genom mail eller brev till samtliga medlemmar.

§ 17 Föreningens vinst

Fritt eget kapital ska balanseras, fonderas eller delas ut i förhållande till inbetalda insatser.

§ 18 Upplösning av föreningen

Vid upplösning ska tillgångarna fördelas till medlemmarna utifrån inbetalda insatser.

§ 19 Övrigt

För frågor som inte regleras i denna stadga gäller lagen om ekonomiska föreningar.

Verksamheten: Hur kan vi leva som vi lär?

Byakademin vill genom sin verksamhet visa att byn kan utgöra ett "lokalt svar på globala kriser". Det gäller bland annat systemkriser såsom klimatkriser och andra miljörelaterade kriser, sociala kriser och hälsomässiga kriser. Vi menar att dessa måste bemötas som olika aspekter på en och samma kris, eftersom de alla utgör symtom på samma grundproblem; nämligen att vi byggt ett samhällssystem grundat på en helt orimlig förväntan om evig ekonomisk tillväxt.

För att komma tillrätta med den typen av problem räcker det inte med att byta ut bränslena i våra motorer. Istället behöver vi en samhällsomvandling från grunden, en ekonomisk såväl som politisk transformation. Men tvärtemot vad många anser menar vi att initiativet till den behöver komma underifrån snarare än ovanifrån. På så sätt är en sådan samhällsomställning kanske i första hand en *kulturell* transformation och forskning har också visat att det mest effektiva sättet att förändra ett system är att lägga fokus på att förändra den underliggande kulturen. Då kan den kulturella omställningen fungera som hävstång för att komma åt att förändra de strukturer som systemet grundar sig på.

Byakademin vill bidra till den typen av kulturella hävstångseffekter genom att låta vår verksamhet svara an mot de responskriser som vi sett uppstå i förhållande till de globala kriserna. Det handlar om brister som visar sig inom olika områden i samhället och som står i vägen för att vi ska kunna bemöta de problem vi står inför och genomföra nödvändiga förändringar. En sådan brist ser vi till exempel inom området lärande, då den traditionella undervisningen som bedrivs i våra utbildningssystem syftar till att bevara systemet snarare än att förändra det. En annan brist är bristen på ledarskap, där vi ser att människor i ledande positioner verkar vara bundna av det rådande systemet, snarare än att ha makt att utmana det. En tredje brist är fokuset på konkurrens och styrning ovanifrån (stuprörstänk), som står i vägen för att frigöra möjligheter genom lokala initiativ. Den fjärde handlar om den demokratiska kris som uppstått till följd av att demokratin börjat förlora sin folkliga förankring och där människor inte längre upplever sig som ansvariga för sin situation.

Byakademin vill möta dessa fyra responskriser på följande sätt:

Lärande

Byakademin har utvecklat ett kursutbud som svarar an mot behovet av *innovativt* och *transformativt* lärande. Det betyder att vi ser lärande som en kontinuerlig process under hela livet och inget som är undantaget skolsituationen, samt att vi vill utmana de grundläggande föreställningar och antaganden som vi matats med under vår uppväxt och som står i vägen för att vi ska kunna genomföra omställningen.

Ledarskap

Byakademin vill axla ett kulturellt ledarskap genom att i praktik agera för framväxten av ett hållbart samhälle. Vi vill genom olika medier dela berättelsen om de erfarenheter vi gör och hoppas på så sätt kunna inspirera andra att tro på sina möjligheter att bli bärare av omställningen. Vi planera även för kursen Demokrati och ledarskap där vi utforskar ledarskap i förhållande till den demokratiska processen.

Samverkan

Byakademin söker aktivt samverkansmöjligheter med olika myndigheter, föreningar och initiativ. Förutom vårt partnerskap med Solatum kring Leaderprojektet om Bredbandsbillerbyar i Sollefteå är vi aktiva i nätverket Folk och Fred. Våra medlemmar

arbetar även i olika lokala initiativ, som bland annat Samförsörjning i Edsele, Den jordnära gruppen i Drömme och Ekopedagogiska föreningen.

Demokrati

Byakademin erbjuder grupper att under handledning genomföra en så kallad *behörighetsprocess*. Gruppen får då utforska demokratins väsen genom att upprätta sin egen inre auktoritet, det vill säga ge sig själv mandat att kunna fatta legitima beslut. Vi har också formulerat en ny typ av tillitsbaserade stadgar utifrån våra fyra principer för den regenerativa demokratin, vilket jag kommer att utveckla vidare i nästa avsnitt.

Den regenerativa demokratins principer

Det är ingen hemlighet att föreningsdemokratin som den ser ut i Sverige idag dras med stora problem. Det talas om slitningar i kooperativa förskolor, bostadsrättsföreningar, folkrörelser och även inom politiska partier. Föreningar som har startat med stor livskraft förändras till grupper där få vill sitta i styrelsen, medlemmar uteblir från mötena och där så kallade eldsjälar håller det hela vid liv utifrån demokratiskt tvivelaktiga grunder.

Och detta är nog ett mer allvarligt problem än det kanske först framstår som. För den stora samhällsdemokratin, som vi svenskar nog har lite lätt att ta för given, har vuxit fram ur denna folkrörelse. Väl förankrad i det lokala sammanhanget genom små tillitsbaserade organisationer. Och när kraften och andan rinner ur själva förutsättningen för demokratin riskerar den att förlora sin legitimitet. Allt fler upplever det demokratiska systemet som en anonym beslutsapparat långt från medborgarna, där känslan av att verkligen kunna påverka sin situation är väldigt liten. Det riskerar att leda till en demokratiskt omogen befolkning, där man inte ser sig själva som ansvariga utan som offer för yttre omständigheter. Det är en farlig process, då en sådan befolkning först kommer att söka syndabockar som kan göras ansvariga för det missnöje man känner och därefter en stark ledare som kan kliva fram och åtgärda problemen. Historiskt sett har den typen av processer inte bäddat för några positiva krafter.

Det är därför viktigt att bryta den här utvecklingen och återskapa den lokala förankringen i demokratin. Så att man i små, lokala grupper på nytt kan utforska demokratins väsen, öka förståelsen för det kollektiva "vi" och lära sig att förbinda makt med ansvar. För att göra detta möjligt har Byakademin formulerat fyra principer som vi menar är grundläggande för att kunna bygga en ny, regenerativ (återskapande) demokrati: Tid att formulera stadgan, tilliten i främsta rummet, alla alltid på mötena samt årlig uppdatering. Här nedan beskrivs de mer i detalj.

1. Tid att formulera stadgan

Kärnan i idén om demokrati är att alla beslut utgår från en gemensamt överenskommen stadga och att alla deltagares röster väger lika tungt inför de beslut som ska fattas. Stadgan är alltså en förenings grundlag eller konstitution och det centrala i stadgan är en överenskommelse om hur man ska fatta beslut. När en grupp individer vill bilda en ny förening saknar de stadga och kan således inte fatta demokratiska beslut. Därför måste det första steget vara att individerna kommer överens om en beslutsordning, som alltså är ett

grundläggande kontrakt mellan ett antal individer. Först när det kontraktet är på plats kan gruppen fatta beslut på ett demokratiskt sätt.

Det finns tre typer av beslutsordningar att välja mellan:

Enkel majoritet. Vid enkel majoritet kan man fatta beslut om mer än hälften (majoriteten) ställer sig bakom beslutet.

Kvalificerad majoritet. Vid kvalificerad majoritet vill medlemmarna ha större tyngd bakom besluten. Man kan då komma överens om att till exempel tre fjärdedelar av medlemmarna ska stå bakom ett beslut för att det ska kunna fattas.

Enighet. Vid enighet vill man att alla ska ställa sig bakom ett beslut för att det ska kunna fattas. Vägarna till enighet kan se lite olika ut. Gruppen kan vara enig i sak (överens), eller enig i känslan (konsensus). Att vara enig i känslan betyder att man som medlem kan ställa sig bakom ett beslut även om man inte instämmer i själva sakfrågan, om man bedömer det vara det bästa för gruppen att kunna fortsätta framåt. En form av enighet återfinns inom sociokrati, där alla behöver ge sitt samtycke till ett beslut.

Man kan också kombinera olika beslutsordningar, till exempel genom att komma överens om att besluta med kvalificerad majoritet om man inte uppnått enighet efter två möten.

Att välja beslutsordning kan låta som en enkel process men är det inte. Demokrati är aldrig enkelt, utan tvärtom kanske naturens mest komplexa företeelse- när en grupp människor ska samordna sina tankar, viljor, känslor och behov på ett medvetet såväl som undermedvetet plan. En ny grupp av människor går snart in i rangordning. Gruppen skapar sig en hierarki för att bli trygg och funktionell och individerna väljer då positioner i form av under- eller överordning utifrån de roller de är latenta för och har tidigare erfarenhet av. Men även om en sådan omedveten och informell hierarkisering av gruppen upplevs som praktisk till en början, är den inte socialt hållbar. Snart riskerar de som valt underordning att bli missnöjda med sin begränsade makt och de som valt överordning med att behöva stå ensam med allt ansvar. Därför är det viktigt att redan från början ta uppgiften med att fördela makt och ansvar jämlikt över gruppens medlemmar på största allvar.

Det första viktiga steget i denna process är att erkänna komplexiteten och svårigheten i uppgiften, samt den egna okunskapen och bristen på erfarenhet från faktiskt fungerande demokratier. Detta kan vara smärtsamt, men är nödvändigt. För först när vi blivit medvetna om vår inkompetens i frågan har vi ju möjlighet att börja utvecklas. Byakademin rekommenderar därför grupper som vill bilda en ny förening att börja med minsta möjliga antal deltagare och ägna lång tid åt den konstituerande processen, gärna under handledning. Demokratins heligaste ögonblick är när den grundläggande överenskommelsen sluts, men det är under vägen dit som förvaltningskulturen formas, den kultur som ska vägleda föreningen i framtiden.

2. Tilliten i främsta rummet

I Byakademin har vi satt tillit som främsta mål för vårt företag och först därefter att tillvarata medlemmarnas ekonomiska intressen. Därigenom får vi ett helt annat perspektiv på våra möten, då varje enskilt beslut och varje enskild aktivitet måste vägas mot frågan om det främjar tilliten. På så sätt omöjliggör vi för oss själva att hasta fram beslut och föreningsdemokratin ges en mycket djupare innebörd, än att reduceras till enbart en effektiv beslutsapparat för ökat antal transaktioner.

Tillit är ett socialt kapital som brukar räknas som grundbulten i en fungerande demokrati, eftersom det får människor att vilja samarbeta och bidra till kollektivets bästa. I ett samhälle där man uppfattar sina medmänniskor som pålitliga, kommer man kunna samarbeta på ett sätt som är gynnsamt för alla parter och som inte skulle vara möjligt om tilliten saknades (källa). Föreställ dig till exempel en sjö som innehåller ett begränsat antal fiskar och så en grupp fiskare som ska samsas om resurserna. Det värsta tänkbara scenariet för alla vore ju att beståndet nyttjades så hårt att det kollapsade, för då skulle det inte finnas någon fisk för någon de kommande åren. Alla fiskare skulle tvärtom tjäna på att det lämnas kvar så pass mycket fisk att beståndet istället kunde växa till och bli starkare till nästa år. Men för att varje enskild fiskare ska bli motiverad att lämna de där fiskarna i sjön måste ju hen kunna lita på att ingen av de andra istället springer och plockar upp den där extra fångsten. Då raseras alltihop.

Motsatsen till ett samhälle som bygger på tillit är ett samhälle som bygger på kontroll. Brist på tillit, alternativt brist på kontroll, skapar osäkerhet och en känsla av kaos i våra relationer. Det är en mycket obehaglig känsla för oss som människor och något vi inte kan hantera psykologiskt under en längre tid. Därför kan man säga att det finns två alternativa strategier för oss att undvika känslan av kaos; antingen ökar vi vår tillit eller så ökar vi vår kontroll. Tillit fungerar alltså reversibelt. Ju högre kontroll desto mindre tillit och tvärtom. Organisationer som lägger mycket energi på att formulera detaljerade styr- och kontrollsystem har visat sig öka misstroendet och undergräva tilliten. På samma sätt leder brist på tillit till ökade behov av kontroll och lagstiftning (källa). Tillit är alltså avgörande också för att ett samhälle ska kunna tillåta en hög grad av personlig frihet.

Men hur gör man då rent praktiskt för att bygga tillit? Forskaren Brené Brown har gjort begreppet lite mer konkret genom att skapa akronymen *BRAVING*, som bygger på orden Boundaries (gränser), Reliability (pålitlighet), Accountability (ansvarighet), Vault (kassaskåp), Integrity (integritet), Nonjudgement (icke dömande) och Generosity (generositet).

Hon menar att vi bygger tillit till varandra genom:

Boundaries att tydliggöra våra egna gränser och respektera andras.

Reliability att genomföra det vi har sagt att vi ska göra, om och om igen.

Accountability att ta ansvar för våra misstag.

Vault att aldrig dela vidare information som inte är vår att dela.

Integrity att konsekvent låta våra värderingar styra vårt beteende. När vi väljer mod före bekvämlighet och det som är rätt framför det som är lätt, snabbt eller kul.
Nonjudgment att aldrig fördöma den som berättar om sina känslor eller behov.
Generosity att tolka varandras intentioner så välvilligt som möjligt.

Enligt Browns definition verkar tillit alltså inte vara något man har, utan något man väljer. Vad skulle hända om vi fick igång en hel rörelse i vårt samhälle, där företag och föreningar väljer tillitens väg som sin främsta målsättning?

Efter några års arbete av att tillsammans utforska och bygga en kultur av tillit har vi såklart lärt oss en hel del, som delvis bekräftar och delvis kompletterar exempelvis Browns tolkningar. Inte minst att tillit är en färskvara som kräver tid och arbete för att kunna växa, en inre och yttre resa som innefattar både känslor, tankar och praktik. Vi kan aldrig ta den för given, utan ser den mer som ett förhållningssätt. Tillit är modet att våga göra sig sårbar inför sig själv och varandra. Tillit är att välja att stå kvar, även när man är rädd och känslorna stormar. Tillit är att veta var man kan vända sig den dag allt skiter sig. Tillit är kärlek. Den växer i både handling, samtal och en medveten närvaro. Den är både görande och "varande", både process och tillstånd. Vi kan också utveckla en sorts ekologisk och existentiell tillit till att jorden och livet bär oss, ett förhållningssätt som är nödvändigt för att integrera våra samhällen i kretsloppen. Att odla tillit i alla dimensioner skapar en trygg grund för en bredbandsbillerby.

3. Alla alltid på mötena

Daghemmet Ior på Söder i Stockholm startades som föräldrakooperativ 1977. Den grundläggande principen var att alla föräldrar valdes in i styrelsen och att alla skulle vara med på alla möten. Om man fick förhinder skulle man ställa in mötet och ordna ett nytt. Man upplevde att det helt enkelt fungerade bäst när man arbetade på det sättet.

Kooperativets demokrati fungerade väl under 33 år trots ständiga byten av föräldrar. Det medvetna förhållningssättet hade gjort gruppen till ett *eget subjekt* med stark grupp känsla, där organisationen i sig växte sig mycket starkare än dess medlemmar. 2010 beslutade styrelsen att föräldrarna inte längre behövde närvara vid alla möten. Ganska snart visade sig Ior förvandlas till en traditionell icke fungerande föreningsdemokrati, med klassiska motsättningar mellan föreningens styrelse och dess medlemmar.

Analysen efteråt visar att principen om att alla medlemmar skulle delta i alla beslutande möten gjorde det omöjligt för någon i kooperativet att välja underordning. Den som inte uttryckligen ställer sig bakom ett beslut kommer inte heller i praktiken att kunna ta fullt ansvar för det. Att inte ta fullt ansvar innebär att man kräver av någon annan att gå in och ta det, vilket leder till positioner av under- och överordning. Att alla deltar i alla möten är därför en förutsättning för att man ska kunna dela makt och ansvar på ett jämlikt sätt inom gruppen.

4. Årlig uppdatering

En organisation behöver input i form av nya medlemmar och det är också naturligt att medlemmar avslutar sin gärning i föreningen. Men när det tillkommer eller avgår individer ur en grupp måste man komma ihåg att man har att göra med ett helt annat subjekt, då det bildas en ny grupp. Enligt psykodynamisk gruppteori genomgår en grupp samma utveckling som en individ (Bion 2004) och för att gruppen ska kunna utvecklas och mogna behöver den vara så enhetlig som möjligt över tid. Annars förblir den ett litet barn med det lilla barnets behov av yttre auktoritet. När medlemmar hela tiden tillkommer eller avgår utvecklas gruppen sällan till ett starkt psykologiskt subjekt, utan riskerar att bli en tummelplats för människor som väljer underordning och önskar ledarskap av någon annan, till exempel genom framkallande av eldsjälar (Kjellqvist 2001).

En grupp behöver bygga en stark kultur för att kunna ta emot nya medlemmar utan att förlora sin själ. Förändring som tillstånd måste byggas in i organisationen och föreningen behöver lära sig värdera sin egen mognadsnivå och styrka för att kunna avgöra om och när den är mogen att ta in nya medlemmar. Ett bra sätt att möjliggöra detta är att årligen *rekonstituera* föreningen. Det betyder att gruppens medlemmar (exempelvis på årsmötet) löser upp sin grundläggande överenskommelse om hur de ska fatta beslut och gör en ny, förutsättningslös prövning, oavsett om de beslutat att ta in nya medlemmar i föreningen eller ej.

Genom dessa fyra principer hoppas alltså vi i Byakademin kunna bidra till en ny syn på demokratin och på våra möjligheter att bygga ett hållbart, ansvarsfullt och frihetligt samhälle. En kultur av tillit.

Vårt utforskande i praktisk handling

I Byakademin sitter alla medlemmar i styrelsen, en stark grund för en ansvarskultur. Vi turas årsvis om att inneha de olika rollerna som ordförande, sekreterare, justerare och kassör. Vi har kommit överens om vilka uppgifter som ska ingå i de olika rollerna, så att vi tar fullt ansvar för dem och inte riskerar att fastna i konventionella roller och mönster. Alla medlemmar är ansvariga för att upprätta dagordningen, då den rollen annars utgör en speciell risk för maktförskjutning. När det gäller extern representation kan alla utses till talespersoner, inte bara ordförande.

Byakademin träffas digitalt för arbetsmöte varannan vecka. Vi genomför även tre styrelsemöten och ett årsmöte varje år. Då träffas vi fysiskt och umgås under ungefär ett dygn. Därutöver håller vi extramöten vid behov, när vi behöver samtala om ett specifikt ämne eller ett problem som uppstått. Alla möten inleds och avslutas med en delningsrunda, där vi delar våra känslor och tankar. Delningsrundan är konfidentiell och genomförs utan att någon avbryter eller kommenterar vad någon annan har sagt. Genom att inleda och avsluta med en sådan runda gör vi oss ansvariga för våra egna känslor och behov och tar plats fysiskt, psykologiskt och intellektuellt. Vi fattar alla beslut genom konsensus och uttrycker vårt ställningstagande med tydlighet genom en "tumme upp". Alla tagna beslut förs in på dagordningen till nästa möte så att vi inte missar att genomföra sådant vi beslutat om.

Så här ser en dagordning för möten i Byakademin:

1. Incheckning
2. Formalia (öppna mötet, fastställa dagordning, föregående protokoll, kommande möte)
3. Kultur av tillit (vid förlängda möten)
4. Uppföljning av tidigare beslut
5. Rapporter
6. Kommande aktiviteter
7. Ekonomi/affärsplan
8. Övriga frågor
9. Beslut under mötet
10. Metaperspektiv (vid förlängda möten)
11. Utcheckning

Vartannat arbetsmöte är lite förlängt för att vi ska hinna jobba praktiskt med vår tillitskultur. Då genomför vi först en reflektionsrunda kring våra tankar och känslor kring tillit, både i förhållande till oss själva, varandra och till övriga samhället. Sedan avslutar vi mötet med en reflektionsrunda kring det vi kallar metaperspektiv på grupprocessen. Det betyder att vi försöker se på gruppen från ett utifrån-perspektiv och reflekterar över vad vi ser “den där” gruppen göra. Att reflektera ur ett metaperspektiv är ett extremt effektivt sätt att lära sig se och förhålla sig till gruppen som ett eget subjekt, alltså någonting utöver oss enskilda individer. Vi har upplevt att det är extra värdefullt att använda sig av metaperspektiv när det är mycket känslor och spänningar i gruppen, till exempel vid olika meningsskiljaktigheter och konflikter. Genom att backa tillbaka ett steg och förhålla sig till gruppen snarare än till individerna, blir det lättare att göra sig själv ansvarig för situationen istället för att peka ut någon annan som problemet. Metaperspektivet lär oss att det som händer i gruppen inte är ett resultat av att vissa personer agerar problematiskt, utan snarare att gruppen väljer att iscensätta dramatan för att göra oss uppmärksamma på gemensamma frågor och dilemman vi behöver hantera. Synsättet att allt som uppstår i den kollektiva processen är till gagn för vårt lärande, skapar tillit.

Projekt Bredbandsbullenbyar: Sökandet efter gårdar

Petra Henriksson, utvecklingsledare i projektet Bredbandsbullenbyar

Det här är en redigerad version av slutrapporteringen till Jordbruksverket, som belyser hur projektet har bidragit till utvecklingen av hållbara lokalsamhällen genom det praktiska utforskandet av idén om bredbandsbullenbyar. Frågorna som besvaras i rapporten är återgivna som underrubriker och vissa av frågorna leder ibland till upprepningar i svaren. I den här texten är en del av frågorna omkastade och jag har förtydligat vissa saker som inte fick plats inom det begränsade antal tecken som tilldelas på jordbruksverkets hemsida. I den verkliga rapporteringen är det dessutom fler värden och parametrar som ska fyllas i som är specifikt kopplade till ansökan. Det kan handla om ifall projektet genererat X antal nya

företag, X antal arbetstimmar för kvinnor och män samt hur många timmar ideell tid som lagts ner. Jag har beskrivit så detaljerat som möjligt hur projektet har gått inom ramarna för jordbruksverkets mall. Det låter torrare än det faktiskt är. Jag önskar en trivsamt läsning.

Vem köper Kvarnen i Ramsele, som besöktes under Bymesterveckan 2020? Foto: Annette Martinelle.

Kort om vad, varför, vilka, var...

Beskriv projektet konkret och kortfattat.

Svar: Bredbandsbillerbyar syftar till att skapa en inflyttning till Sollefteå kommun, främst av stadsbor som längtar efter att få mer tid och utrymme till småskalig matproduktion eller andra verksamheter som kräver plats. Sollefteå kommun förväntas förlora stor andel arbetsför befolkning inom en femårsperiod, både till pensioner och till följd av att folk flyttar. Därför vill vi ta fasta på den så kallade nya gröna vågen och det ökade intresset för självhushåll och småskalig matproduktion som forskare vid SLU sett öka under 10 års tid, men som nu aktualiserats på bred front till följd av coronapandemin. Genom projektet vill vi locka personer som söker de kvaliteter och möjligheter som finns här men som kanske inte har en direkt koppling till kommunen sedan innan. Vi riktar oss även till de personer som önskar leva och arbeta i en större sammanhang i gemenskap med andra. Genom ett potentiellt förvärv av fastighet från Solatums sida kan först en uthyrning äga rum, där gården sedan köps loss av de boende som då hunnit etablera sig på platsen med sina verksamheter. På så vis minskar risktagandet för de personer och företag som vill ta steget, och en hållbar social struktur och samarbetsformer hinner komma på plats.

Vilka har genomfört projektet?

Svar: Solatum Hus & Hem AB i samarbete med Byakademin. Byakademin är en ekonomisk förening som startat som en följd av projektet då behovet av en tydlig motpart, samt en tydlig förvaltare av erfarenheterna i projektet blev uppenbart under projektets gång. Kompetensen och idéerna fanns hos de enskilda medlemmarna, och man fann att en ekonomisk förening som arbetar med koncept och metoder kring Bredbandsbllerbyar och hur de kan kopieras till andra landsbygdsområden var den bästa lösningen.

Varför ville ni genomföra projektet?

Svar: Vi vill ta ett helhetsgrepp om flera behov vi ser i samhället idag. De går grovt att dela upp i fyra kategorier; den individuella, den lokala, den nationella och den globala.

- Vi vill möta individers behov av att leva närmare naturen för rekreation och återhämtning, samt underlätta för möjligheten att ha djur och odla för husbehov. Helt enkelt vara en språngbräda för människor som vill välja bort ett stadsliv med stressig logistik och hög arbetsbelastning där utbrändhet och psykisk ohälsa blir en allt vanligare konsekvens.
- Vi ser lokalsamhällen och byars behov av nya invånare för att även fortsättningsvis ha befolkningsunderlag till service och funktioner som skola, hälsocentral, matbutik, etc. Även kommunen som helhet har behov av nya skattebetalare.
- Tillgången på närproducerad mat och andra kompetenser är helt centrala för att öka resiliensen lokalt och i samhället i stort, något som flera myndigheter bland annat MSB och Försvarsdepartementet efterfrågat under en längre tid. Tyvärr har utvecklingen länge gått åt motsatt håll i Sverige. I och med coronapandemin har dessa frågor blivit akut aktuella för en bredare massa och förståelsen för sårbarheten och den miljömässiga ohållbarheten i de system med långa transporter som idag råder har blivit tydlig. Projektet syftar till att visa hur ett kommunalt bolag på ett innovativt sätt kan agera som katalysator för förändring till ett mer matresilient samhälle med stark lokal förankring.
- I en globaliserad värld har frågan om ansvar för produktion av allt vi behöver blivit allt mer abstrakt. Vi är alla globala konsumenter som i någon mån bidrar till en global klimatkris som inte bryr sig om nationsgränser. Ett sätt att agera i en sådan situation kan vara att ta större lokalt ansvar.

Var genomfördes projektet?

Svar: Projektet äger rum inom Sollefteå kommuns gränser, med fokus på landsbygd. Jag som projektledare har rest runt i egenskap av representant, informatör och deltagare på olika event i landet främst under 2019. Under coronapandemin har jag varit delaktig i flertalet nationella webinarier och även anordnat ett eget webinarium med deltagare från hela landet. På så sätt kan internet anses vara en plats i det här sammanhanget.

Projektets målgrupper

Beskriv projektets tänkta målgrupp.

Svar: Den tänkta målgruppen vi riktar oss till är främst storstadsmänniskor i arbetsför ålder som önskar en livsstilsförändring till ett mer jordnära liv, närmare naturen, maten och med mer tid och utrymme till familj, vänner och egna projekt. Personerna är intresserade av miljöfrågor och att ställa om till ett mer hållbart liv. Vi ser framför oss grupper som är intresserade av att arbeta och kanske äga tillsammans, och som åtminstone delvis kan ta med sig sitt arbete från staden och på så vis även jobba på distans. Den målgrupp det sedan visade sig att vi attraherade i hög utsträckning var kvinnor i övre medelåldern vars barn precis är på väg att flytta hemifrån och som länge gått och drömt om en mer jordnära tillvaro i gemenskap med andra. Många har erfarenheter av utbrändhet och utmattning och har ett behov av att ställa om sina egna liv och ägna sig åt helande och läkande sysselsättningar som trädgårdsarbete och att vistas i naturen. Många i den här gruppen har också en djupare förståelse för det stora och akuta behovet av omställning av hela samhället, inte sällan för att de arbetat med människor som farit illa i vårt nuvarande system och även själva tagit skada av det tempo och den stress som det industriella samhället medför.

Har projektet även gynnat andra målgrupper? I så fall vilka och på vilket sätt?

Svar: Det har gynnat Sollefteå kommun som helhet, då projektet ökat synligheten för kommunen och bidragit till att Sollefteå numer ses som en mer attraktiv plats att bo på än innan projektet. En till effekt av aktiviteterna runt projektet är den folkhögskoleutbildning som Byakademin startar på Härnösands Folkhögskola, som gör att fler får möjlighet att utforska bya-konceptet - även utanför Sollefteå. Konceptet och idéerna runt det når på så vis ut ännu bredare än vad som var tänkt vid projektets start.

Projektet mål, resultat och verksamhet

Vilka mål har ni haft i projektet?

Svar: Marknadsföra idén om Bredbandsbillerbyar och skapa intresse för inflyttning till Sollefteå kommun. Knyta an till forskning, samt ta fram ett innovativt koncept som är kopierbart till andra områden. Främja uppstarten av småskalig matproduktion. Hitta och förvärva befintlig jordbruksfastighet med mark och lokaler för initial uthyrning. I förlängningen har målet varit att detta ska leda till en utvecklingsplan för nya bosättningar som möjliggör för framtida byggande av by/småhus.

Vilka resultat har projektet skapat?

Svar: Sollefteå kommun har blivit en plats man refererar till när det kommer till landsbygdsutveckling tack vare bra spridning i media och på sociala medier. Ett flertal inbjudningar att tala vid olika arrangemang då intresset varit stort. Solatum som allmännyttigt bolag har också fått mycket uppmärksamhet som offentlig aktör med en tydlig visionär idé som grundas i en förståelse för samhällsutmaningar. Utmaningar som med största sannolikhet

kommer att eskalera i takt med att klimatförändringar kommer ikapp oss. Som ett resultat av Bymesterveckan har 17 personer från andra delar av Sverige fått en relation till Sollefteå som de tidigare inte haft. Konceptet med workshops av Byakademin kombinerat med studiebesök var mycket lyckat. Deltagare uttryckte sig i termer av ”det borde vara en mänsklig rättighet att få vara på en bymester” och ”i mitt liv kommer det finnas ett före och ett efter den här veckan”.

De flesta hade aldrig varit i Sollefteå eller Ramsele förut, och efter veckans slut diskuterades möjligheterna att flytta upp hit av flera av deltagarna. Nu i slutet av hösten kommer en av dem att flytta upp till kommunen, närmare bestämt till Edsele i närheten av Ramsele där kursen hölls. Detta då det finns ett nystartat nätverk för samförsörjning i Edsele, som bland annat är ett resultat av det arbete och tankegods som föregått denna ansökan. Se övriga texter som Byakademin sammanställt i denna skrift.

Solatum och Bredbandsbillerbyar står med som en av deltagarna i ett forskningsprojekt utlyst av FORMAS som forskare vid Umeå universitet nu fått anslag för. Inledande beskrivning lyder:

"Vad är en ekoby bra för, varför vill vi bo i hus på hjul, och vad är Bredbandsbillerbyar? Det här projektet handlar om hur kommuner och gräsrotsinitiativ planerar för hållbara, kollektiva boenden, samt hur förutsättningarna skiljer sig åt för centralt och perifert belägna regioner. Genom ett nära samarbete med våra projektpartners, i synnerhet kommuner, vill projektet analysera och samverka med samhället för att främja hållbara boendeformer."

Två kulturgeografer har intervjuat mig för sitt arbete och en samhällsbyggnadsstudent gjorde ett dedikerat arbete om projektet, se bifogade filer. Tre arkitektstudenter har också hört av sig för allmän diskussion kring frågor om landsbygd och stad. Ett flertal tidningar har kontaktat och gjort intervju, däribland;

En framtidsspaning i branchtidningen Arkitekten
Del i ett långt reportage av Po Tidholm i tidningen VI
Dedikerat reportage om Bymesterveckan i Landets Fria Tidning,
Reportage i Tidningen Allmännyttan
Reportage i Tidningen Ångermanland
Reportage i tidningen Syre
Del i ett långt reportage i Grus&Guld,
Reportage i bilaga till Dagens Industri,
Reportage i Hem och Hyra och
Flera reportage i Nordsverige, nu senast om Bymesterveckan.

Verksamhet: Vad har ni genomfört i projektet?

Svar: Marken det fanns en avsiktsförklaring för i projektets början beslutade man att inte gå vidare med då det rådde oenighet i styrelsen kring ett inköp. Läget på fastigheten bedömdes

för svåråtkomligt och oro för nedskrivning av värde på nybyggda hus var för stor. Därför fokuserade projektet från och med januari 2019 främst på att hitta redan existerande gårdar med rätt förutsättningar att kunna utgöra basen för en Bredbandsbillerby. Kriterier har funnits så som fungerande vatten och avlopp, rimlig uppvärmningskostnad, inga akuta renoveringsbehov - samt möjlighet för runt 10 vuxna att bosätta sig och starta upp verksamhet av olika slag. Jag har även varit i kontakt med privata markägare och med kommunen för att undersöka möjligheterna att avsätta mark till eventuell framtida nybebyggelse. Läs mer under rubriken *"Vilka svårigheter eller hinder..."* Under 2019 berättade jag om projektet på bland annat Samhällsbyggnadsdagarna Västerbotten i Lycksele, konferensen Socialt byggande på Chalmers i Göteborg och Omställningsnätverkets konferens i Umeå. Kontakt har etablerats med projektet DiverCity som vill främja byggemenskaper och en ny växande egnahemsrörelse.

Inom kommunen har kontakt med de flesta inflyttningsgrupper som finns ute i byarna etablerats, och ett möte ordnades av mig hösten 2019 där alla samlades för att berätta om sina respektive arbeten, metoder och svårigheter de tacklats med genom åren. Ett lyckat möte där många träffades för första gången!

Vårt största arrangemang i projektet är introduktionsveckan Byaliv + Semester = Bymester som jag höll tillsammans med Byakademin i Ramsele 3 - 9 augusti. Bymesterveckan var ett sätt för oss att både bjuda in intresserade personer till kommunen och ge dem en anledning att stanna och bekanta sig med bygden genom studiebesök, fritid och workshops. Den annonserades ut i flera facebookgrupper där våra målgrupper befinner sig, samt i tidningen Åter och Småbrukaren. Max antal platser var 20 st och det kom 17 vuxna och 2 barn till oss i Ramsele. Boende på Ramsele Camping och workshops hölls i Faxen kulturhus i Ramsele centrum.

Byakademin stod för workshopinnehållet som baserades på den ettåriga kurs på Karlskoga folkhögskola som heter Framtiden By – Bredbandsbillerbyar. Dagarna delades in i olika teman så som Den lärande byn, Den växande byn och Den jordnära byn – och varvades med studiebesök till olika platser och småskaliga matproducenter i hela kommunen. Detta koncept visade sig vara mycket uppskattat och lyckat.

En av deltagarna gjorde ett poddavsnitt om veckan som finns att lyssna på här:

<https://changeleaders.libsyn.com/25-byakademin-vad-r-en-bredbandsbillerby>

Länk till Landets Fria Tidnings artikel om Bymesterveckan och projektet:

<https://landetsfria.nu/2020/nummer-146/bygemenskap-lockade-omstallare-till-ramsele/>

Jag talade under ett webinarium med tema byggande på landsbygden som hölls av Landsbygdsnätverket 15 september.

https://www.youtube.com/watch?v=htJDSS4IMB4&feature=emb_title

Vi höll ett heldagswebbinarium med fokus på landsbygdskommuner och matförsörjning den 4 november. Det riktade sig främst till politiker och tjänstemän i alla kommuner i Västernorrland och Västerbotten, men var även öppet för allmänheten och drog som mest 61 deltagare från hela landet. Det var en mycket uppskattad dag med åtta talare. Hela dagen spelades in. Youtube-länk:

<https://www.youtube.com/playlist?list=PL8Kt8AkYHreyUwMOqLYQL2smbEv4djKAM&fbclid=IwAR3wfSjt12aF1PoOqKqaFNaJCmIfHyXF6dvkZeTnv6BME1BbBesRNtfEQP0>

Länk till socialt byggande i Göteborg 2019. Jag och Nikolas Berg från Byakademin var några av talarna under ett semianrieblock om byggande på landsbygden.

<https://socialbyggande.se/konferens/socialt-byggande-2019/dokumentation/#toggle-id-5>

Den här skriften ingår även som en del i arbetet.

Förankring bland interna och externa aktörer

Hur har ni förankrat projektet?

Svar: Internt presenterades projektet på ett tidigt skede för kommunfullmäktige och senare under 2019 på Drivkraft Sollefteå-dagen i Ramsele. Då jag rest runt mycket i kommunen i mitt arbete har jag lärt känna många människor och kännedomen om projektet är stor. Jag har även kommunicerat med näringslivsenheten på kommunen om att vara med i FORMAS - projektet jag nämner ovan, och vi har deltagit på de 2 workshops som hållits, bland annat för att se hur kommunen kan vara en del i deras forskningsansökan till steg 2 som löper över 4 år. Detta då det är mycket viktigt att på kommunnivå förankra ideerna kring inflyttning av en ny och mer livsstilsorienterad grupp människor, och inte bara fokusera på så kallade återvändare vilket har varit den huvudsakliga strategin hittills.

Externt i kommunen har vi förankrat genom lokala tidningar, lokalradio, kontakt med byaföreningar och inflyttningsgrupper i dessa byaföreningar. Byakademins folkhögskolekurs Framtidens by - Bredbandsbillerbyar i Karlskoga ska nu även starta i Härnösand som en följd av projektet. Deras arbete innebär en fortsatt förankring och spridning av erfarenheter och resultat som gjorts i projektet. Jag har kommunicerat och förankrat projektet hos målgruppen främst via sociala medier såsom facebook i ett 10-tal olika riktade grupper där vår målgrupp främst befinner sig samt via instagramkontot Bredbandsbillerbyar. Jag har även affischerat på bland annat KTH och Chalmers samt annonserat i tidningen Åter och Småbrukaren. Direktreklam till ett 10-tal folkhögskolor med småbruks och hantverksinriktning har skickats med post. En facebookgrupp för intresserade har startats som nu har 170 medlemmar. Inom arkitektkretsar har projektet spridits genom personliga kontakter hos framförallt före detta studiekamrater och lärare till mig, samt i intervju i branschtidningen arkitekten samt genom kontakten med DiverCity-projektet: <https://www.divcity.se/>

Ett frö har såtts om att se bortom staden, något jag märker tagit mer plats i debatten i samhället överlag bara under de två år jag arbetat med projektet. Under några månader

samarbetade jag och två arkitektstudenter kring ett annat arkitekturprojekt i kommunen och knöt under den tiden ihop ett nätverk som kallar sig för RurArk, vilket står för Rural Arkitektur eller Rurala Arkitekter. Gemensamt för oss är att vi vill arbeta med arkitektur utanför städerna. Detta är ett resultat av arbetet med Bredbandsbillerbyar som blivit väldigt medialt uppmärksammat. Vidare har jag presenterat Bredbandsbillerbyprojektet för tredjeårseleverna på gymnasieprogrammet med inriktning arkitektur och design i Sollefteå.

Ange vilka andra aktörer ni samarbetat med för att nå projektets syfte och mål.

Svar: Jag och Byakademin har anlitat och samarbetat med flera olika aktörer i kommunen. En av de aktuella gårdarna som var mest intressant för oss under 2019 behövde en omfattande bedömning av byggnadsvårdare då exteriören var kulturmärkt och i stort behov av renovering. Vidare har vi bl.a. anlitat lokala konsulter för marknadsvärdesbedömning av två andra fastigheter, samt lokal matleverantör för Bymesterveckan. Vi har samarbetat med forskare vid Umeå universitet som sökt anslag från FORMAS. De vill undersöka vad som driver eller inspirerar människor till livsstilsmigration med de gemensamma nämnarna miljömässigt hållbart och downshifting. Alltså en nedskalning av sina materiella tillgångar och utgifter till förmån för mer tid, större frihet och minskad belastning på miljön.

Projektet Bredbandsbillerbyar arbetar med flera av dessa frågor och är därför intressant för deras del. Vi var samarbetspartner i deras Steg 1-ansökan till Formas som de fick pengar till. Framförallt har ett samarbete med kommunens näringslivsavdelning påbörjats, bland annat genom kommunens projekt Drivkraft 2.0 där inflyttning var ett delområde de ville arbeta med. Under sommaren 2020 startade därför två tidigare studiekamrater till mig på Umeå arkitekt högskola arkitektkooperativet Studio FÅRM. Tillsammans utförde vi uppdraget att inventera bla Lis-områden och kommunens egen mark för potentiell möjlig nybebyggelse. Vi skissade även på förslag till nybebyggelse och har levererat arbetet till kommunen. Detta arbete har haft synergier med Bredbandsbillerbyprojektet då det där fanns en ursprungsidé om att skissa på nybebyggelse av småhus. Nu kunde det göras inom ramarna för Drivkraft 2.0 tack vare min arkitektutbildning och kontakter med tidigare studiekamrater samt redan etablerad kontakt på kommunen. Linnea Korpi, en av medlemmarna i Studio FÅRM, påbörjade tillsammans med sin sambo även ett arbete med inventering av ödehus i Sollefteå kommun våren 2019. Vi har haft kontakt och utbyte av information kring befintliga fastigheter under dessa två år.

Spridning och den fortsatta processen

Hur har ni spridit projektets resultat?

Svar: Utåt har spridning om projektet skett på bland annat sociala medier tex. via facebookgruppen Bredbandsbillerby Sollefteå, samt i andra specifika grupper så som Bredbandsbillerbyar - framtidens by, Utflyttare, Ekobyar - hållbara byar & communities, Omställning Sverige - där vår huvudsakliga målgrupp befinner sig. I dessa grupper har uppdateringar gjorts kontinuerligt. Instagram-kontot *Bredbandsbillerbyar* har även det

uppdaterats med information om projektet. Den 4 november hölls en informationsdag främst riktad till politiker och tjänstemän i region Västernorrland och Västerbotten men öppen för alla och deltagarantalet var 61 personer som mest, vilket var mycket god uppslutning. Dagen spelades in och finns på youtube. Där beskrivs projektets bakgrund och resultat. Utöver det har tidningsartiklar skrivits om projektet.

”Staden har börjat spela ut sin roll som livsmiljö”

18 JUNI 2020

Det är inte bara coronapandemin som stärker arkitekten Petra Henrikssons övertygelse om att det är på landsbygden framtidens boende finns.

– Jag känner att vi befinner oss i en brytningstid, säger hon.

Petra Henriksson är utvecklingsledare på kommunala bolaget Solatum där hon arbetar med projektet Bredbandsbillerbyar på landsbygden i Sollefteå.

Intervju i Arkitekten med utvecklingsledaren Petra Henriksson.

Hur har ni arbetat för att projektets resultat ska leva vidare efter att projektet avslutats?

Svar: Resultaten och erfarenheterna kommer att leva vidare i Byakademiens arbete bla. genom de två folkhögskolekurserna i Karlskoga och Härnösand.

Den skrift du nu läser är tillgänglig för alla. Den beskriver min och Byakademiens medlemmars ingång i projektet, deras arbete historiskt och parallellt med projektet, samt innehåller mina erfarenheter som projektledare. Förhoppningen är att den kan vara en inspiration och kunskapskälla till andra som vill göra en liknande satsning.

Sollefteå kommun har från och med i år en halvtidstjänst för landsbygdsutveckling och en kommande halvtidstjänst dedikerad för inflyttning. Jag har varit i kontakt med båda dessa personer för att diskutera hur kommunen kan använda sig av mina erfarenheter när mitt uppdrag avslutas. Givetvis kommer de kunna ta del av denna text men ett dedikerat möte där jag redogör för allt som jag tycker att kommunen ska ta med sig kommer att hållas v.50. Under 2020 upplever jag att ett uppvaknande skett inom Sollefteå kommun, där man förstått att inflyttningsfrågan och landsbygdsfrågorna går hand i hand och bör lyftas till en ny nivå.

Alla artiklar i media finns kvar och går att ta del av. Jag har även blivit tillfrågad av Umeå Arkitekthögskola att berätta om arbetet med Bredbandsbillerbyar i en kurs om landsbygd/glesbygd de håller våren 2021. Frågan/förslaget är ställt till Sollefteå kommun om de vill fortsätta någon form av marknadsföring av egen mark för nybebyggelse av småhus. Intresset finns men tid och budget är oklart. Formas-projektet kan komma att bli en del i det arbetet.

Då det varit ett projekt där jag som projektledare av naturliga skäl fått en framträdande och representativ roll inte bara för projektet utan för en bredare grupp frågor om ödehus, landbygds politik, matresiliens, med mera, så kommer jag nog för en ganska lång tid framöver att förknippas med projektet. Jag kommer även att ha stor användning av erfarenheterna projektet gett mig i min framtida karriär som arkitekt/samhällsplanerare/projektledare.

Hur fortsätter projektets verksamhet efter projektets slut?

Svar: Byakademin kommer att fortsätta sitt arbete för Bredbandsbillerbyars fortsatta utvecklande, bla genom sina folkhögskoleutbildningar i Karlskoga och Härnösand samt genom föreläsningar och kortare kurser. Resultaten av Bymesterveckan är nu en självgående process där deltagarna börjat leta hus i trakten på egen hand. De tar även med sig vänner och barn upp för att visa omgivningarna.

Forskningsprojektet vid Umeå Universitet som nämnts ovan har som mål att söka pengar för ett steg två, där möjlighet för att anställa projektledare kan finnas. Om detta blir av skulle ett liknande arbete kunna fortsätta. Det finns stora möjligheter att kommunen tar vidare den här frågan och ser behovet av att tänka nytt och kreativt. Jag har bjudit in dem till flera föreläsningar och utbildningar som projektet DiverCity hållit och som varit relevanta för kommunen.

När bedömer ni att projektet ger full effekt?

Svar: om mer än 2 år

Erfarenheter av projektet

Vilka erfarenheter har ni fått genom projektet?

Svar: Erfarenheterna är många och handlar om allt från vilka fördelar och begränsningar ett allmännyttigt bolag har i arbetet med ett projekt som går en aning utanför deras kärnverksamhet - till människors egna historier kring varför de önskar byta livsstil, varför de längtar efter en större gemenskap, varför de inte vill bo i en stad. Se punkten "Vilka svårigheter..." Den största erfarenheten som gjorts är dock upplevelsen av Bymesterveckan i augusti 2020. Det gavs vi fick under och efter veckan var överväldigande. För oss är det en mycket tydlig signal om att det är ett viktigt och efterlängtat arbete att underlätta människors resa, inte bara från en stad till en landsbygd - utan till ett liv som tillfredsställer

behoven av mänsklig samvaro och gemenskap, givande samarbeten och meningsfulla sysselsättningar på naturens villkor.

Har något gått bättre än planerat?

Svar: Responsen på Bymester-veckan var otroligt positiv, närapå överväldigande. Deltagarantalet på 4 november-inspirationsdagen var stort, och responsen också mycket positiv både från deltagare och åhörare. Intresset för projektet har generellt varit mycket stort och positivt. Det märks tydligt hur människor gläds åt det faktum att det offentliga har ett intresse för och tar ansvar i de här frågorna, som är många och komplexa till sin natur. Det är en sak när enstaka individer gör resan ut från en stad och startar upp verksamheter - men en helt annan sak som får mycket större genomslagskraft när ett allmännyttigt bolag vill ta sig an en strukturell utmaning på det här viset. De handlar om hela skalan mellan klimat, framtidens matförsörjning, skatteunderlag i små kommuner och befolkningsunderlag i byar. Många människor brinner för alla de här frågorna, ofta samtidigt, och tycker att det är fantastiskt att ett Leader-projekt tar ett helhetsgrepp. Framförallt har uppmärksamheten från media och olika grupper runt om i landet varit stort vilket gett ringar på vattnet i form av nätverk och synergier. Människor från hela landet har hört av sig och velat veta mer eller bett om råd om hur man ska gå tillväga när man vill arbeta med återbefolkning i en mindre kommun.

Jag har också oplanerat blivit ett ansikte för det allmänt ökade intresset för ödehus och byggnadsvård, vilket gett mig ytterligare en plattform att berätta om de mer djupgående idéerna bakom Bredbandsbullenbyar. Namnet Bredbandsbullenbyar är väl inarbetat nu och Sollefteå kommun kommer alltid att förknippas med det, även om det är ett koncept som inte har några geografiska gränser.

Vilka svårigheter eller hinder har ni upplevt under projektets gång?

Svar: Mellan det att Leader-ansökan gjordes och att jag som projektledare påbörjade mitt arbete hann situationen både inom bolaget och i världen förändras. VDn och strax efter projektstart även styrelsen i bolaget byttes ut. Detta gav en ny plattform för beslut, då projektet inte var förankrat på samma sätt hos den nya styrelsen. Det sparkrav som ålades kommunen på ca 30 miljoner under 2019 påverkade även rörelsefriheten för oss som bolag då vi är helägda av kommunen. Utöver det förlorade vi många hyresgäster då migrationsverket avvecklade sina boenden hos oss, och läget med många vakanta lägenheter gör det mycket svårt att motivera ett inköp av ny fastighet i nuläget – även om vi haft hyresgäster som velat flytta in.

Jag och styrgruppen i projektet, bestående av VD, en styrelseledamot och energichef på bolaget har således konstaterat att det finns utmaningar med att driva den här typen av projekt i ett offentligt ägt bolag som har ett ansvar gentemot sina hyresgäster i första hand, i en kommun som ständigt går på knäna ekonomiskt.

Bolaget har en styrelse som ska godkänna ett köp, samt revisorer som i efterhand kan kritisera beslut och inte föreslå ansvarsfrihet. Även om ovanstående omständigheter inte förelegat hade vår kortast möjliga beslutsprocess alltid varit längre än en privatpersons kortast möjliga – i synnerhet om fastigheten ligger ute till offentlig försäljning.

Så var fallet med det första objektet vi tittade på under 2019. Objektet låg ute till offentlig försäljning och såldes till privatpersoner innan vi hunnit ta beslut i styrelsen. Det andra objektet vi tittade på var situationen en annan. Där fanns viss ekonomisk handlingsfrihet då summan var lägre. Säljarna var positiva till projektet. Objektet låg inte ute till offentlig försäljning och vi hade därför inga konkurrenter. Vi beställde en marknadsvärdering av den lokala Fastighetsbyrån och fick ett marknadspris. Avsiktsförklaring och förslag till köpekontrakt skrevs. Säljarna ville dock inte acceptera summan utan önskade mer än det dubbla. Vi försökte förhandla och la oss en bit över marknadspris men säljarna vägrade. Vi kunde därför inte gå vidare med affären eftersom vi hade behövt göra en nedskrivning av fastighetsvärdet det första vi gjort efter köp. Detta hade inte accepterats av varken styrelse eller revisorer.

Gård tre hade fantastisk potential för Bredbandsbillerby på flera sätt men hade en del omedelbara renoveringsbehov, bla. av uppvärmningssystem och vattenbrunn. Detta i kombination med att säljarna ville göra en snabb affär innan vintern och därför la ut det till offentlig försäljning gjorde att vi inte kunde få till stånd en avsiktsförklaring där fastigheten hölls för vår räkning i ett års tid.

Gård fyra hade störst potential av alla och vi hade långt gångna diskussioner med ägarna. Fastigheten låg inte ute till offentlig försäljning så vi hade inga konkurrenter. Vi beställde värdering av LRF, numera Ludvig o Co, som ledde till att vi återigen befann oss i en situation där gården blev värderad till mindre än vad ägaren begärde. Där tog förhandlingarna stopp. Strategin har varit att fokusera på redan existerande gårdar med potentialen att inhysa mer än en familj och där markytorna fanns att på sikt utöka med nya småhus inom fastigheten, då direkt nybyggnation skulle kräva omedelbara nedskrivningar. Att hitta en fungerande fastighet har varit ett av de huvudsakliga målen under tiden jag arbetat som projektledare, men det visade sig vara svårare än väntat. Slutligen har vi undersökt möjligheten att skriva avsiktsförklaring med kommunen om någon del av kommunens egen mark kan lämpa sig för nybyggnation av Bredbandsbillerby, där marken avsätts för ändamålet en längre tid. Där har vi stött på hinder i form av att markytor är registrerade som jordbruksmark eller skog. Då kommunen har en policy att inte sälja skog kan detta vara ett hinder. Politiken måste vara med och bestämma att man tycker att en avstyckning från skogsfastighet är okej. Jordbruksmark kan även vara svårt att omregistrera samt belastas på flera ställen av arrenden.

Vilka rekommendationer skulle ni ge andra som vill genomföra liknande projekt?

Svar: Först och främst – gör det! Det är oerhört lärorikt och ger en plattform för att framhäva hur oerhört viktiga de här frågorna är. Som inflyttad projektledare i den här typen av projekt

har jag fått ett stort kontaktnät i hela kommunen och har bredare lokalkännedom än många som bott här hela sina liv. Jag som projektledare blir på ett sätt en bonus i egenskap av inflyttare tack vare jobbmöjlighet. Detta är en effekt många mindre kommuner bör ha i åtanke då den inte är att förringa. Men erfarenheterna har visat att allmännyttan i en kommun som upplever en förtunning av befolkningsunderlag kan komma att ha det svårt att genomföra ett köp när ekonomin har svårt att gå runt som det är. Andra vägar kan vara mer framkomliga, till exempel att dra nytta av om man har många vakanta lägenheter i ett område i sin kommun. Ta vara på detta och bjud till exempel in konstnärer och författare på en ”stipendiemånad” med ateljé/lägenhet gratis och möjlighet till fritt skapande samt utställningsmöjlighet någonstans i kommunen. Detta kan vara en ingång till ett samhälle man aldrig annars hade besökt, än mindre spenderat längre tid i. Det behövs gärna minst en vecka på samma plats för att kunna börja se sig själv bo där och hinna utforska områdena omkring, kanske spana in en gård eller se olika möjligheter med lokaler och industrier som står tomma.

Denna idé kommer från organisationen Tomma rum som ger ateljémöjligheter på olika platser i landet varje år, och som också gav inspiration till Bymesterveckan i Ramsele i det här projektet. För att sätta igång en spiral av inflyttning kan en Bymestervecka verkligen vara en inkörsport även på andra platser i landet. En viktig faktor då är att förankra bymestern på en plats eller i en by där människorna redan är engagerade i inflyttsfrågan och är beredda att ta emot potentiella inflyttare i sitt hem så att de blir introducerade i bygden och får tid på sig att hitta en egen fastighet.

Del C: Transformativ förändring – erfarenheter, utmaningar, möjligheter

Sammanfattande inledning

Den tredje principen bakom bredbandsbillerbyar som metod handlar om att möjliggöra transformativa förändringsprocesser för att återskapa lokal och regional matproduktion samt säkra en hållbar framtid inom de planetära gränserna. Det faktum att världen så länge känt till problemen utan att agera i den hastighet och omfattning som behövs idag, speglar en kris i lärandet. Det behövs reflektion och analys för att stärka konstruktiv handling.

Texterna i denna del analyserar bland annat systemfel och utmaningar som behöver hanteras på olika nivåer. Det ges även exempel på vilka utmaningar människor möter i att återskapa levande lokalsamhällen eller i inflyttningen till landsbygden, liksom vad som görs för att hantera dem. Avsnitten behandlar dessutom utbildningar inom och utanför projektet bredbandsbillerbyar vilka syftar till att stärka människor i att vara aktiva medskapare i omställningen till hållbarhet, med Det nya miljonprogrammet som inspiration.

David Bennett inleder med att analysera trösklar, hinder och utmaningar som behöver hanteras på olika hållbarhetsnivåer för att möjliggöra en omställning som utgår från det lokala perspektivet. Petra Henriksson tar upp sina möten med lokala inflyttningsgrupper i Sollefteå och deras utmaningar i att hitta gårdar och bygga social hållbarhet. Thorsten Laxvik reflekterar över möjligheterna i delandets ekonomi som bas för ruralisering, vad som kan läras av samförsörjningsprocessen i Edsele och hur man kan skapa en lokal matkassa.

Ingrid Berg berättar om Bymesterveckan i Ramsele, som exempel på transformativt lärande. Därefter ger hon tillsammans med Nikolas Berg och forskaren Martin Hultman en beskrivning av pilotomgången av Framtidens by – bredbandsbillerbyar. Den startade i Edsele 2017 och föregick det som nu är folkhögskolekurser på Karlskoga och Härnösands folkhögskolor. En kurs om att bygga hållbarhet genom “glokala” bykulturer med hjärna, hjärta och hand. Slutligen omsätter David Bennett och Nikolas Berg erfarenheterna från Byakademins verksamhet i tankar om en hållbar och ruraliserad omställning som hoppfulla tecken på samhällets vuxenblivande.

Trösklar, utmaningar och möjligheter i att återbefolka landsbygden och återskapa Sveriges matproduktion

David Bennett

Suget efter byaliv är stort - vi ser att grupper formas för att undersöka liv i gemenskap. De flesta grupper kommer inte så långt som till ett köp av fastighet utan splittras tidigt i processen. Många individer och grupper säger att de vill öka sin självförsörjningsgrad eller rent av bli självförsörjande. Det finns människor som vill flytta ut, det finns kapital som vill satsa på ekobyar, det finns hus som vill både byggas och köpas och det finns tomter att bygga på.

Önskan finns, medel finns men var är by-explosionen? Vad är det som hindrar fler människor att flytta och förändra sina liv? Vi behöver fler som arbetar med småskaligt jordbruk för att öka landets matsuveränitet och försörjningsgrad samt möta och passera hållbarhetsmålen.

Det finns många trösklar i vägen för att vända flyttströmmarna till städerna från lands- och glesbygden. En stor tröskel är den urbana normen. Därför behöver processen även handla om att återupprätta värdiga relationer mellan stad och land, där städer och landsbygder formar partnerskap istället för det nuvarande förhållandet baserat på stadens norm och dominans.

För att skapa ett hållbart samhälle måste vi göra om alla samhällssystem vilket är nästan omöjligt. De system som är nåbara för många och som har störst hållbarhetsvinster finns inom skogs- och matindustrin. Att reformera skogsindustrin skulle leda till stora ekologiska och på sikt lokalekonomiska vinster. Men skogsbruk rör inte gemene man direkt, även om skogen har en viktig plats i många hjärtan. Vilket lämnar maten som ett ämne att engagera sig kring. Därför arbetar Byakademien med lokala förvaltningskulturer som kretsar kring mat, boende och arbete.

Skog- och landsbygdskommuner såsom Sollefteå har mycket att vinna på att utveckla lokala matnätverk som lockar inflyttare från städerna eller andra kommuner. De som funderar på att flytta in till landsbygden brukar prata om trösklar som kan kopplas till ekonomiska och sociala faktorer. Att fokusera på hindren gör det enklare för människor att stanna kvar i städerna med den befintliga bekvämlighetsnivån och ett hopp om att någon annan löser problemen. Många känner att det helt enkelt är för svårt att ställa om när ens egna steg är så små jämfört med hela samhället.

Ekonomiska trösklar

För att flytta in till landsbygden behöver människor meningsfullt arbete och en delinkomst. För att nå hållbarhetsmål behöver vi skifta matproduktionen från industri till småbruk. Då krävs det att 10% av befolkningen livnär sig inom primärproduktion av mat. Många som vill

flytta har internetbaserade arbeten som kan utföras var som helst så länge den nationella och globala ekonomin hålls igång. Andra behöver annat arbete och då helst närmare hemmet. För att sänka levnadskostnader samt skapa ett överskott för försäljning blir matproduktion ett naturligt steg. Men det är inte bara att göra. När man ska skapa det nya måste man förhålla sig till det befintliga. Mer om det nu.

Den första tröskeln till nya lokala, ekonomiskt gångbara matnätverk är den befintliga matindustrin med dess uppgift att producera föda till västvärlden och vinst till bankerna. Mönstret inom globalt jordbruk är att småskaliga producenter köps upp eller slås ut av större konkurrenter som ofta är högt belånade med stora investeringar i tekniska system och insatsmedel som höjer produktiviteten och därmed vinstnivån per anställd. Insatsmedel som konstgödsel, insekts- och ogräsgifter, diesel och låg lön till arbetarna gör att den fulla ekologiska och mänskliga kostnaden betalas lokalt tills det lokala ekosystemet inte kan tolerera mer. Då spiller effekterna över på andra områden eftersom inget lokalt ekosystem är separerat från de andra. På så sätt betalas kostnaden globalt till slut.

Mat från industriellt lantbruk blir billig vilket är dess främsta och kanske enda kvalitet.

Ju billigare maten är desto mer har produktionskostnaderna lagts ut på arbetarna och miljön. Ett extremt exempel på detta är kött och soja från Brasilien - ett land som är högt rankat bland världens skitigaste jordbruksländer. Genom att systematiskt införa brister i till exempel skyddsutrustning, använda stora mängder gifter, underbetala jordbruksarbetare och generellt arbeta ohållbart flyttar producenterna kostnader *från* produkten *till* den socioekologiska produktionsmiljön. Det billiga priset uppnås alltså genom kortsiktig exploatering av jordens bördighet som då förlorar sin mullhalt, förgiftas och lätt spolats bort vid regn eller blåser bort med vinden. Vilket givetvis inte är hållbart på sikt.

I ljuset av detta behöver vi fler som arbetar lokalt med relationsmat från regenerativa jordbruk. Våra blivande lokala matnätverk befinner sig i ett globaliserat samhälle där internationella produkter med tveksamma produktionsmetoder konkurrerar med pris. Detta har skapat en förväntan på att all mat ska hålla lågt pris och liknande kvalitet – ett slags “McDonalds standard”.

Matindustrin i Sverige och Europa har alltså priskonkurrerat med den billigaste maten i världen och för att behålla sin konkurrenskraft har liknande produktionssätt som nämndes ovan använts. Lite här och lite där. På grund av de uppkomna skandalerna har inspektionerna behövt öka och lagstiftning behövt skärpas. Dessa regler och kontroller är oftast krångliga och dyra vilket skapar hinder för nya matentreprenörer. Att upprätta nya kvalitetsstandarder som är subjektiva är en enorm utmaning. Vi ser exempelvis hur KRAV har gått från att starta en ekologisk revolution till att bli en byråkratisk kontrollinstans som många småproducenter väljer bort.

När man istället upprättar relationer blir kontrollstämplarna irrelevanta. När jag känner dig och vi har en varaktig och ömsesidig relation har jag inget intresse av att fuska med

insatsmedel eller att förgifta dig. Det bör alltså ingå i en långsiktig politisk strategi att arbeta för att identifiera och lätta eller ta bort kontroller ämnade för matindustrin, kontroller som innebär onödigt extra arbete eller kostnader för småbrukaren.

Det krävs naturligtvis en viss investering att starta eller driva en gård med matproduktion där man vill undvika industriell produktion och projektstöd. I utmaningar ligger möjligheter och det ska vi återkomma till lite senare.

Sociala trösklar

En vanlig tröskel och kanske missuppfattning är att livet i lands- och glesbygder innebär att försvinna ute på vischan. Staden anses vara alltings centrum, likt planeten Jorden för de gamla grekerna, och att lämna den frivilligt ses som ett tecken på galenskap. Ensamhetssjuka anses följa med automatiskt vid flytten till landsbygden. Och det kan finnas en sanning i det. På grund av skiftesreformen finns det väldigt få byar kvar där husen är samlade centralt. Istället ligger gårdar utspridda, Per Albin-torp med lagoma avstånd till varandra. Vi är sociala varelser och behöver sammanhang för att må bra. Med tanke på hur boendet ser ut på landsbygden krävs en mer medveten handling för att få till det.

Flytten till städer blev möjlig när vi-känslan som tidigare fanns i klanen, familjen och byn hade slagits sönder. Många tror att stadens befolkningstäthet lättsinnigt bjuder på umgänge, men faktum är att i takt med att urbaniseringsnormen realiserar sprids också ensamhetspandemier i världens städer. Oavsett bostadsort måste människor i dessa samhällen arbeta på att skaffa sig meningsfull kontakt med andra människor. I sådana samhällen söker vi frivilliga associationer och samlas runt intressen, boende, idrott och andra gemensamma ämnen. Det stadsnormativa livet består av arbete hela dagen, inklusive pendling, fem dagar i veckan, skjutsning av barn eller eget deltagande i kvällsaktiviteter eller försök att glömma bort arbetsdagen med tv-tittande. Helgen fylls kanske med festande, shopping och renoveringsprojekt. Den urbana normen stannar inte i staden utan den urbana livsstilen dominerar även landsbygden.

Stadsnormen är i sig en tröskel för folk att flytta ut från staden. Det upplevs svårt att bete sig annorlunda än den stora massan. Även om man vet att staden inte kan försörja sig själv. Även om man vet att landsbygden är nyckeln till att återupprätta ett hållbart Sverige. Även om man ser att staden utarmar landsbygden. Om inte fler hakar på är det svårt att sticka ut hakan. Trösklarna som beskrivits här kräver något extra att komma förbi. Nyckeln är att ha modet att följa sitt hjärta. Kurage (på engelskans courage) bygger på det franska ordet för hjärta: cœur. Med mod kan man ta det första steget trots de sociala normer som säger att för att vara en sann individ måste man göra som alla andra. Personer som Greta Thunberg kan gå före, vilket hon själv delvis förklarar med en diagnos inom autismspektrat som gör det lättare att bortse från sociala normer.

Mod att agera är något som nästan alla kan frammana. Vägen till handling är olika för olika människor. Den kan antingen drivas av rädsla för negativa konsekvenser eller av aktivt hopp

om positiva resultat av agerandet. Rädsla har fungerat många gånger för att få människor i rörelse, men det är ändå känslan av att bidra med kärlek till något meningsfullt som är långsiktigt hållbart.

Den pågående klimatkollapsen kan lätt framkalla känslor av rädsla, ångest och stress. Det är bland annat dessa känslor som gör att så många inte kan ta till sig den här delen av vår samtid. Mod kan vara att möta känslorna och öppna dörren till alla möjligheter som regenerativa lokala samhällen med förvaltningskulturer erbjuder. Trösklarna som beskrivits här är också portar till möjligheter.

Foto: Annette Martinelle.

Sociala möjligheter

Trots att staden är normen och ensamhetsskräck är vanlig kan man inte påstå att staden ger meningsfulla liv till alla invånare. Trenden att flytta till stan för att arbeta håller i sig ännu efter 150 år men det gör inte oss bara rikare utan ledsnare också. Vi blir oftast inte gladare trots kulturutbud, nöjen och jobb som kan verka prestigefyllda. Kan det vara så att skapandet av ett nytt liv är det som kan ge mening till ett större antal människor? Det är kanske livet på landsbygden som låter oss hitta eller skapa meningsfulla arbeten igen.

I sitt arbete med salutogenes eller hälsoskapande liv identifierade Antonovsky tre aspekter som kan leda till psykisk hälsa: begriplighet, hanterbarhet samt meningsfullhet (Antonovsky 1979). Staden bjuder inte på några av dessa men på desto fler sätt att undvika eller symptombehandla problem som kommer upp. Hur hittar vi möjligheterna i detta? Kanske genom att först förstå och våga möta och acceptera omöjligheten...

Stadens konsumtion bygger på komplicerade (Snowden & Boone 2007) kedjor av produktion och transport. Vi ser dem oftast inte eller så hålls de undanskymda för att gömma skadorna som de orsakar. Barnarbetet och de låga lönerna syns inte på kläderna och vi märker inte av

lantarbetarna som säljer sin mat till oss och blir tvungna att köpa in mat de också. Om vi visste om den koloniala grymheten som krävs för den moderna staden skulle vi inte *begripa* hur det har kommit till. Det enda sättet att hantera staden är genom att vara tillräckligt rik. När man inte kan köpa sig tid och andra förnödenheter blir tillvaron ett stressigt helvete där man ständigt ska rusa vidare till nästa händelse som man är redan försenad till. Livet blir *svårhanterligt*. Och när det är svårt att hantera tillvaron och man inte begriper sin plats i den moderna skapelsen följer meningslösheten som ett brev på posten.

Möjligheter kan visa sig när man stannar upp och vågar möta känslorna av meningslöshet. För det första kan du vila i det faktum att du känner något överhuvudtaget. Som en del av det levande systemet på planeten är dina känslor påtagliga symtom på det som händer. Det är återkoppling från en annan del av systemet som gör sig märkbar i dig. Vilan finns i att det bara existerar ett vi – ett system där du inte är isolerad utan en viktig del i allt. Allt du gör, känner och är spelar således roll i hur systemet som helhet mår. Ett relationellt tänkande som kan ge kraft och mod att öppna upp för nästa steg.

Att hitta tillbaka till relationer är en möjlighet. Ett annat liv behövs för de många människorna och planeten. När vi mår bättre, mår allting bättre. Och även om det kan vara utmanande finns det många människor som gått före. Petra Henriksson i projektet Bredbandsbillerbyar har lärt känna inflyttningsgrupper på Sollefteås landsbygd. De kan vittna om hur livet både kan bli mer begripligt, hanterligt och meningsfullt när man väljer att flytta från staden till landet.

Ekonomiska möjligheter

De ekonomiska möjligheterna av lokala matnätverk där runt 10% av kommunens befolkning arbetar med mat på något sätt är betydande. Det skulle leda både till arbetstillfällen och fler lokala produkter och tjänster. Den lokala ekonomin skulle bli mer cirkulär. Det vill säga att pengarna stannar längre i området innan de tas ut som lön av någon som inte bor i kommunen eller företagsvinst på annan ort. Den här lokala ekonomin där pengarna rör sig snabbare i omlopp i en mindre region ger upphov till en ökning av relationer i ekonomin (och transaktioner) men leder inte till tillväxt i destruktiv mening. I en by kan en matkasse också skapas utan marknadens inblandning av kronor och ören i ett system av byteshandel. Det beskriver Thorsten Laxvik i sin artikel om delandets ekonomi och samförsörjningsprocessen i Edsele.

Ekologiska möjligheter

När vi bor på samma ort eller i samma by kan bilen bytas ut i ganska stor utsträckning för att eventuellt ersättas av cykel eller annat fossilfritt färdmedel. När vi planerar och skapar våra samhällen i mänsklig skala öppnar det upp för nygamla möjligheter. Den mänskliga skalan bygger på det som kan uppnås med muskelstyrka inom ett avstånd som kan ses från kyrktornet. Mekaniska hjälpmedel kan mångdubbla vår styrka men exempelvis fossila bränslen tusenfaldiga på ett sätt som inte är hållbart. Människor som bor, äter och arbetar på samma plats är troligen mer motiverade att ta hand om platsen på ett hållbart sätt. Om man

har lovat sig själv eller varandra att stå kvar vill man lägga tid på att utveckla sig själv och platsen i sammanhanget man skapar. När man inte har tankarna på att flytta någon annanstans om det skiter sig, tar man bättre hand om stället. Enligt devisen “man bajsar inte där man äter” håller man ordning för att inte förstöra närområdet.

Man kan istället bli en planet- och platsskötare som enligt aboriginerna är människans uppgift här på jorden. När vi arbetar tillsammans för att skapa förutsättningar för mer liv genom att förvalta allmänningarna blir det ingen tragedi (Ostrom 1990). Konkret leder det till en ökad biologisk mångfald och mer kol i marken istället för atmosfären. Det kan en stad aldrig göra.

Att övervinna trösklar

Trösklar är aldrig oöverstigliga utan hinder i utvecklingens väg. Med tillräckligt hög bekvämlighet och lite energi kvar efter arbetsveckan kan trösklar till ett nytt liv med nya möjligheter ändå kännas för höga. Hur kan vi bjuda in människor att hitta vägar förbi trösklarna och in i möjligheterna?

Ett sätt att övervinna trösklarna till att skapa den nya livgivande tillvaron är genom att uppleva hur allting hänger ihop. Detta kan göras på flera sätt inklusive exempelvis naturkontakt. De mänskliga systemen hänger också ihop men detta är mycket svårare att få syn på. Ett sätt att göra det är genom Nora Batesons Warm Data Labs (WDL). Warm data är en motsats till big data; de miljarder datapunkter som samlas in varje sekund från alla våra olika förehavande i världen. Nora menar att i ett levande lärande system är det inte de enskilda aktörerna som är det viktigaste utan relationerna de består av och som finns sinsemellan. Relationer och sammanhang är det som gör livet komplext och obegripligt (Bateson 2016, Snowden & Boone 2007). Därför har vi försökt att göra det enklare men hamnat i ändlösa komplikationer. WDL och dess online variant People Need People innebär en upplevelse av komplexiteten som faktiskt finns i de många system som behöver ändras på.

Alla är olika och inbjudan som lockar mig till byn kanske inte lockar dig. Eftersom vi vill locka alla människor och hela människor finns det olika strategier att följa. Omställningsrörelsen har ett förhållningssätt som kan vara användbar: huvudet, hjärtat och handen. Här relaterar de tre kroppsdelarna till att visa på möjligheter, berätta om möjligheter och att delta i möjligheter. Med en förkroppsligad upplevelse har vi förhoppningsvis större chans att locka fler människor in i landsbygden. Kurser, demonstrationer, föreläsningar, bilder och filmer är vanliga verktyg i lådan som används väldigt ofta i sociala medier och på nätet. Särskilt under coronapandemin när vi inte kan ses fysiskt med lätthet är online-upplevelser vanligt förekommande. De är bra och viktiga men det finns många budskap som florerar på nätet som konkurrerar om uppmärksamhet. Det är inte säkert att en text, en bild eller en film kan få någon att byta liv.

Upplevelsen av att passa in på en plats, även kallad känsla av sammanhang, är svårare att få till (Antonovsky 1979). För att uppleva den känslan krävs att personen kommer till platsen och tillbringar en hel del tid där och får uppleva bygdens möjligheter. Eftersom de starkaste

banden oftast är mänskliga relationer gäller det att träffa många olika människor som har sökt sig till bygden av olika anledningar.

Det var detta som Byakademin och Solatum gav utrymme till genom Bymester, kursveckan som Ingrid Berg beskriver på annan plats och som ingick i Leaderprojektet Bredbandsbillerbyar. Vi bjöd in till en uppsjö av fysiska, intellektuella och emotionella upplevelser och relationer under en veckas tid med syfte att visa upp olika sammanhang i Ramsele/Edsele-bygden som kan attrahera olika människor att koppla upp sig på. Vi visade att det finns byar, både fysiska och kulturella, som gärna ser att fler flyttar dit. Flera som hade utflyttningslängtan fick motivation att både leta upp och köpa fastighet. Men fler är på väg.

Dessutom har vi utformat den längre ettåriga utbildningen "Framtidens by – bredbandsbillerbyar" som ett sätt att stärka människor i att övervinna trösklar, vilket också beskrivs i denna del av skriften. Slutligen kan en tydlig vision vara avgörande för att kunna ta steget, en vision som exempelvis formuleras i Det nya miljonprogrammet.

Inflyttnings utmaningar: Grupper i Sollefteå

Petra Henriksson

Erfarenheter från fyra inflyttningsgrupper

Under hösten 2019 kallade jag till ett möte med de inflyttningsgrupper jag kunde hitta i Sollefteå kommun. Syftet var att ta del av deras erfarenheter av inflyttningskampanjer och att de kunde ta del av varandras strategier, samt att ha en dialog om möjliga lösningar på de problem vi ofta stöter på i arbetet. Jag kände att ett sådant utbyte skulle kunna ge många värdefulla perspektiv på de trösklar man möter och behöver ta sig över för att inflyttningen till landsbygden ska vara både möjlig och attraktiv, med tanke på de genomgripande förändringar som en sådan flytt kan innebära. Två av inflyttningsgrupperna har varit aktiva sedan 2007 och har kämpat med samma sorts problematik. Ändå var det ett möte där många träffades för första gången.

Möte och dialog med olika inflyttningsgrupper i Sollefteå kommun. Foto: Petra Henriksson.

Boteå inflyttningsgrupp mobiliserade för inflyttning till bygden som en reaktion på skolnedläggningshotet 2007. Inspiration kom från Häggdånger. En analys gjordes över hur antalet barn i Kalknäs skola skulle minska över tid, därefter annonserade man på blocket efter just barnfamiljer, där man la upp bilder på skola, badplats, etc. De gjorde guidade turer där de sålde in hela bygden, skolan framförallt, med gott resultat! Under sju år ökade elevunderlaget med 49% i jämförelse med den prognos som från början angavs som argument för nedläggning. De betonade i synnerhet vikten av aktiviteter och träffar som bjuder in de nyinflyttade i bygemenskapen, genom att tex. anordna hantverksmässor, kakfrossa etc. Det måste hända saker med jämna mellanrum och information om detta ska ges direkt i alla brevlådor. På det sättet sänks tröskeln att komma åt information avsevärt. De ser det även som viktigt att sammanställa en lista på alla föreningar och företag som finns i trakten, en lista som regelbundet uppdateras och skickas ut i alla brevlådor vilket för nyinflyttade är extra viktigt. Boteå har dessutom en egen tidning som kommer ut fyra gånger per år och som har stor betydelse för informationsspridning och gemenskapen i bygden.

Resele inflyttningsgrupp startade även de 2007 som en reaktion på hotet om att lägga ner skolan. Gruppen begärde ut listor på fastighetsägare i byn och skrev brev till alla icke fastboende med frågan om de kunde tänka sig att sälja sin fastighet. De kollade även upp avgångsklasser från skolan för att rikta in sig på potentiella hemvändare i 25-45 års åldern då det är dessa som har störst sannolikhet att bidra med barn som kan hålla uppe elevantalet i skolan. Erfarenheten är att de som har växt upp eller har koppling till byn tenderar att stanna på längre sikt, till skillnad från dem som vill ut på landet i allmänhet. Resele marknadsförde hela byn bland annat med hjälp av annonser på blocket med vackra bilder från byn, där de sålde rundvandringar för 20 kr – ett sätt att lösa Blockets krav på att en produkt skulle säljas. Mycket ideellt arbete lades ner i detta. På mötet beskrev man situationen som att familjer nu står på kö för att flytta till Resele men att rätt hus/gårdar inte finns till salu. De som vill flytta till Resele är väldigt geografiskt specifika, alltså är grannbyar inte aktuella för den här målgruppen.

Edsele inflyttningsgrupp var nystartad 2019. De inventerar tomma/lediga hus, ber kommunen om fastighetsägarlista och tar kontakt med ägarna. De fastigheter där ägarna kan tänka sig att sälja läggs ut på facebooksidan Välkommen till Edsele. De hade just skapat en samarbetsplats i en av skolbyggnaderna i byn där man kan jobba med sitt eget företag eller på distans tillsammans med andra. Edsele har en historia av att både starta föräldrakooperativ friskola när den kommunala skolan lades ner, och att köpa Solatums fastigheter när de såldes ut. Som ett resultat av nedläggningarna och utförsäljningarna har byn haft en kärv relation till kommunen, vilket också lett till ett stort eget engagemang i byn.

Sollefteås Ödehus startade i början av 2019 som ett ideellt projekt av paret Linnea Korpi och Peter Landgren där båda är bördiga från kommunen. De upplevde att det fanns ett intresse hos unga potentiella hemvändare att flytta tillbaka men att de tomma husen inte låg ute till salu. De startade projektet med ambitionen att systematiskt kartlägga alla ödehus i hela kommunen för att sedan skicka en förfrågan om intresse av försäljning eller uthyrning till

ägarna via vykort. Allt med vatten, el och avlopp är av intresse och de har fått stor spridning på sitt arbete genom att lägga upp de gårdar de får loss på sin facebookside Sollefteås Ödehus.

Problem och utmaningar

Ett av de största problemen vi alla stött på är att gårdar som hade kunnat rymma en stor barnfamilj eller till och med två familjer ägs av någon som besöker den som sommarstuga eller jagar älg ett par veckor om året. Folk har ibland starka känslomässiga band till sina fastigheter. I mitt inventeringsarbete har jag pratat med många 70 -90 åringar som sagt "mina barn vill ha kvar det som sommarställe" och många gånger är det säkert sant, men det kan också vara deras egen önskan mer än barnens eller barnbarnens. Ibland ärvs fastigheten av en grupp syskon eller andra släktingar som inte är överens om vad som ska göras. Någon kanske vill sälja medan någon annan vill ha tillgång till fastigheten två veckor om året. Den personen kanske inte har råd att köpa ut de andra och ett låst läge uppstår. Ibland är relationerna än mer infekterade vilket kan resultera i många års förfall av byggnader då man inte vill renovera något som också ägs av någon man är i konflikt med. En kanske lite mer ovanlig problematik som nämdes är att somliga tycker att det är status att äga en jättegård som de ärvt, trots att de aldrig varit där eller har planer på det.

Upplevelsen är att många fastighetsägare generellt har dålig förståelse för situationen med att skolor och service i byarna behöver tillströmning av framförallt barnfamiljer för att kunna fortsätta existera. De ser inte, eller vill inte se, kopplingen till att de bromsar inflyttning genom att de själva äger en fastighet i en by som till exempel en barnfamilj hade kunna bo på permanent. Eftersom de ofta inte bor i kommunen missar de även den bredare förståelsen för vad det innebär för skatteunderlaget och service om kommunen som helhet tappar befolkning. Begreppet att älska ihjäl sin (eller sina föräldrars) gamla hembygd genom att vägra släppa taget om familjegården beskrevs som högst aktuellt. Därför diskuterades förslaget att när utskick görs till fastighetsägare som inte bor permanent bör en lite längre beskrivning av problemet med så kallad sommarhus-ockupation medfölja. Som steg 1 föreslogs en trevlig och uppmuntrande ton där man formulerar att de sitter på lösningen/kan hjälpa till att rädda byn/ skolan/ macken/ sjukstugan om de kan tänka sig att sälja till en permanent boende. Idéer måste planteras och gro, ibland långsamt. Om responsen uteblir helt eller är negativ på det första utskicket, föreslogs halvt skämtsamt ett till utskick där tonen hårdnar och man ger uttryck för sin irritation över hur de blockerar möjligheterna för de som bor i byn att kunna ha sin skola, mataffär eller sjukstuga kvar.

Man gör även analysen att efter hemvändare är det holländare, belgare och tyskar som är den grupp som har störst potential och motivation att stanna när de flyttar in. En bilväg vi tycker ligger alldeles för nära huset stör dem inte alls då de är vana vid konstant trafik. Att ta det långa steget att flytta över halva Europa gör att man är mer benägen att stanna på platsen man en gång valt. Någon som är född i Sverige men inte kommer från bygden har ofta föräldrar och vänner spridda i Sverige och är därför mer benägna att testa på ett tag men sedan flytta någon annanstans för att de har vänner och familj som ”drar” i dem.

Ytterligare problem som beskrivs som vanliga är att människor köper fastigheter enbart för värdet på skogen, och låter husen stå och förfalla. Det gäller både människor utifrån som bara vill åt skogsvärdet, samt folk i bygden som köper närliggande fastigheter för att utöka sitt skogsinnehav. Somliga köper upp gårdar och torp i sin egen by för att inte "fel" folk ska flytta in. Och så finns de som gillar att äga i största allmänhet och kanske tror att de har en plan eller fyller gårdarna med bilar och skrot.

Strategier framåt

Strategier för hur man kunde locka en ny grupp inflyttare som kanske inte har koppling till byn sen tidigare diskuterades också. Exempelvis skulle man kunna göra en kostnads kalkyl för vad en hästgård med flera hektar mark kostar i Sollefteå i jämförelse med motsvarande gård i Stockholmsområdet. Vid marknadsföring kan det även vara värt att ha koll på var bredband är grävt, var det planeras att grävas samt var nätverksmaster finns, för att kunna locka människor som har möjlighet att jobba på distans. Att köpa riktade annonser på Facebook och Instagram kan också vara ett mycket effektivt sätt att nå sina inflyttarmålgrupper snabbt. Till sist har redan nämnda blocket-annonser med bilder från badplatser, skolor och natur – annonser som även ibland inkluderat bilder på gårdar som kan bli till salu – visat sig vara mycket effektiva.

Flera uttryckte under mötet att man anser att kommunen har ett ansvar att främja permanent inflyttning, men inte tar det. Man är samtidigt osäker på hur långt kommunens befogenheter sträcker sig. Norges landsbygdspolitik nämndes som ett exempel, där kommuner har större befogenheter att styra över om de ska tillåta sommarboende på gårdar med åretruntstandard tex. Upplevelsen var att man från kommunens håll var passiva i frågan och inte verkade intresserade av att undersöka vilka möjligheter de själva har att använda sig av exempelvis detaljplaner och översiktsplaner för att främja permanent inflyttning.

Som konkreta strategier pratade vi om huruvida kommunen eller det kommunala bostadsbolaget Solatum skulle kunna erbjuda boendemöjligheter att hyra extremt förmånligt, mot att man sålde sin fastighet till en permanent boende. I det erbjudandet skulle till exempel fiskekort eller till och med jakträtt på kommunens mark för en viss tid kunna ordnas. Ett annat förslag var att kommunen skulle kunna ge bonusar eller skattereduktion till folk som flyttar upp och startar småskalig matproduktion av något slag, på ett liknande sätt som man ibland gör med vissa önskade yrkesgrupper. Sammantaget önskade man att kommunen skulle ta ett större ansvar, eller i alla fall vara tydligt mer hjälpsamma i arbetet med inflyttning som idag sker på helt ideell basis ute i byarna.

Den politiska majoriteten i Sollefteå Kommun idag gick till val på att främja landsbygden, bland annat genom att lova att inte lägga ner några skolor ute i byarna under mandatperioden. Dock är mandatperioden 4 år och därefter vet vi inte vad som händer. Kommunen är fattig och arbetar ständigt i ett underskott. Vi behöver stabilitet och ett mod att vara mer progressiva än så, framförallt genom att använda de resurser vi redan sitter på, men på ett nytt

sätt. Kort sagt, se vad som kan göras med den kommunalt ägda marken och de tomma lägenheterna i allmännyttan. Mycket kan åstadkommas genom små förändringar i arbetssätt och attityder.

Jag som har viss insyn i Solatums verksamhet ser till exempel stor potential i de vakanta lägenheter vi har ute i de mindre tätorterna i framförallt Långsele, Ramsele och Junsele. Det handlar om att tänka utanför invanda föreställningar om långtidskontrakt och nyrenoverad standard och så vidare, och istället tänka exempelvis ateljéer och andra kultursamarbeten med kortare intervaller där man kan erbjuda en frihet att skapa i lägenheter som inte är i toppskick.

Delandets ekonomi: Ett lokalt pilotprojekt

Thorsten Laxvik

Rörelsen har svaren på utmaningarna

Ekonomi är läran om hushållande med resurser i ett tillstånd av knapphet. Ekonomism är snarare en misshushållning som bygger på att sociala och ekologiska förhållanden nedvärderas och underställs ett ekonomiskt tänkande. Därför behöver en hållbar ekonomi underställas platsens sociala och ekologiska förutsättningar. Utmaningen är att förverkliga en real och lokal ekonomi som grund för ett hållbart samhällsbyggande. En verkligt cirkulär ekonomi som bygger på tillit och relationer. En ekonomi som utgår från delande och samverkan snarare än konkurrenskraft. En regenerativ ekonomi som ger näring till livet snarare än utarmar livet.

Samförsörjningsgruppen i Edsele är ett exempel på hur delandets ekonomi kan praktiseras, i försöken att möta utmaningarna från den rådande ekonomin och bygga alternativ nedifrån. Edseleprocessen har tidigare beskrivits som exempel på hur visionerna om Det nya miljonprogrammet och bredbandsbillerbyar kan gestaltas i praktiken. Här återvänder vi för att fördjupa oss i vad processen kan lära oss om gemensam hushållning av resurser. Där finns en viktig grund till lokala förvaltningskulturer som även bygger beredskap för att ta emot inflyttningsgrupper i övergången till det postfossila samhället. Det börjar i det lilla.

Edselegruppen tillkom under coronakrisen för att säkra att barn och gamla i omsorg får mat när krisen kommer. Omsorgen drivs av byn i kooperativ och föreningar. Ett av de första stegen gruppen har vidtagit är att lära ut kött- och grönsakskonservering. När människor träffas och lär uppstår alltid nya tankar och nya svar på utmaningar. Där kan nya rörelser födas. Basen för förändringsarbete är handens förändring av verkligheten och den påföljande reflektionen över vad man åstadkommit. I sitt samförsörjningsprojekt har gruppen köpt in nötkött och får, slaktat, styckat och konserverat. Man har torkat, saltat, rökt, syrat och konserverat kött som man sedan delat upp mellan sig. Att dela mat är en helig handling. Det byggdes upp en gemenskap runt görandet och delandet av köttet. Och kanske hade vi lika gärna kunnat delat bröd.

En av deltagarna i gruppen är uppväxt på en kolchos i Sibirien och bär med sig mentalitet från Tsartidens bygemenskaper. Där delade man med sig av sitt överflöd. Det sker inte med en förväntan på att få något tillbaka utan för att gruppens välmående är viktigt för alla.

Alla bidrar med sina erfarenheter till processen, jag har bland annat med mig utforskandet av vad som gör ekonomin hållbar. På 90-talet byggde jag ihop med vänner upp en sparkassa i Stockholm där vi motverkade spekulatörsekonomin (bankerna) genom att spara och låna direkt mellan oss själva. Vi sänkte låneräntan från runt 14 till 3 procent. Staten har senare genom enorma avgifter stoppat nästan all sparkasseverksamhet till bankernas jubel och fromma. Vår förening hette Sparkassan Kretsloppet och har legat sovande sedan slutet av 90-talet men kanske kan den uppstå i en ny skepnad, som en matfördelningsrörelse. Det finns redan en organisation, ett konto men lite pengar på och en historia av att inte försöka motarbeta bankerna genom politiken utan genom handen, genom att skapa ett verkligt alternativ.

Hur kan erfarenheterna från sparkassan och från Edsele smältas samman till ett mer hållbart ekonomiskt tänkande i den postfossila eran? Den nyliberala marknaden har med sitt viagrapieller oljan pressat matproduktionen till absurda nivåer med sjunkande näringsvärden, förstörda jordar och ökad andel kemi i det vi ska äta. Med Matkassan Kretsloppet kan vi utforska om det finns ett alternativ till marknadens fördelning av mat. Kan maten återgå till att bli ett socialt bindemedel, en rättighet och skyldighet? Kan lokal matproduktion enligt samförsörjningsprinciper lägga grunden till en hållbar ekonomi, underordnad de planetära gränserna?

Samförsörjningsprocessen i Edsele. Foto: www.edsele.se.

Bakgrund: Delandets ekonomi genom tiderna

Lycka för mig är att laga en fin middag åt gäster där alla råvaror kommer från den egna gården. Med stolthet kan jag då berätta om kons uppväxt, morötternas jordmån och

potatislandets ätbara ogräs. Och inte minst om skattjakten under varje stånd. Ett delande av både mat och berättelser.

Mat är ingen privatsak. På kartor från Norrland kan man se milslånga system av fångstgropar. Det krävdes utvecklade sociala system för att driva älgarna mot groparna. Genom Lasse Bergs böcker om Kalahari vet vi också att det fanns avancerade system för fördelning av maten i så kallade primitiva kulturer. I skrönan från Kina får vi veta att bästa sättet att tacka för maten är att gå på dass innan man går hem. Dynga är alltid guld värd. En verkligt cirkulär ekonomi.

I Turkiet dukar man alltid för en extra om det oväntat skulle dyka upp någon hungrig. Genom att studera maten kan vi förstå det samhälle och den ekonomi vi lever i. Vi kan fundera över hur vi vill ha det i framtiden. Efter vilka principer fördelas maten i en familj? Maten visar vägen till framtiden och till ett hållbart hushållande med resurser. Många av människans traditionella sätt att organisera sig kring maten speglar våra evolutionära fördelar som art, fördelar som kan bygga en hållbar ”relationell” ekonomi inom planetens gränser: Vänlighet, generositet och samverkan.

Mycket mat kan hämtas direkt ur naturen. Vilt, svampar, bär, fisk och frukter kan skördas ur naturens eget skafferi. Mycket sent i mänsklighetens historia lärde vi oss att bruka jorden, en utveckling som nådde Norrland runt 500-talet. Ett byaväsende växte fram som i grunden handlade om att organisera matproduktionen och det sociala livet kring den. Jordbruket krävde mer arbete vilket ledde till ackumulation och strax till krig och klassamhällen. Och kortare livslängd. Där fanns vaggan till dagens industrisamhälle och spekulationsekonomi, som efterhand drabbade såväl byaväsendet som de samer som funnits i området i tusentals år.

Ett hårt slag mot delandets ekonomi kom med privatiseringen av jordar och skogar. Det ledde till konflikter med dem som hade en annan syn på naturen. Under andra halvan av 1800-talet genomfördes Laga skifte i syfte att effektivisera matproduktionen genom att samla jordarna. Åldriga sociala system slogs ut och ekonomismen slog igenom. Resurser började misshushållas. Både människors arbetskraft och mat introducerades på bred front som varor på en marknad. Det väste och sjöng i ångsågarna efter kusten. Det behövdes arbetare och mat i deras munnar.

När de fossila bränslena introduceras i naturbruket sjunker energieffektiviteten dramatiskt. Men eftersom olja är extremt billig är det få som reagerar och ser hur oljan har dopat industrisamhället, pådriven av de privata affärsbankernas spekulationsekonomi. Fakta visar att delandets ekonomi är effektivare än dagens ekonomisering. På fäboden sätts in en energienhet mänskligt arbete och fyra kommer ut i form av mat. Solenergi och arbete skapar tillväxt. I dagens industrijordbruk sätts i snitt in tio enheter fossil energi för att få fram en enhet matenergi. Överflödet av billig energi är också huvudorsaken till våra miljöproblem och att antalet bönder reducerats till ett minimum. Allt färre föder allt fler. Idag är runt två procent av arbetskraften bönder. Sårbarheten har blivit enorm i den långt drivna industrialiseringen av matproduktionen.

Industrialiseringen av jordbruket innebär också att bönder inte längre producerar mat. De gör råvaror till matindustrin, där målet inte är mat utan vinster till ägarna. Samma matindustri står

för cirka 40 procent av klimatgaserna enligt Artur Granstedt vid SLU. Det handlar om jordbruket (25-30 procent), transporter, förädling och skogsskövlingar. Och eftersom vi slutat gå på utedass spolas näringsämnena ut ur systemet. Samma galenskap som ledde till Roms fall. Jordarna runt staden utarmades och havet övergöddes. Samtidigt är det endast en tredjedel av världens mat som produceras industriellt. Två tredjedelar sker i mindre familj jordbruk (FAO).

Utveckling är spiralliknande till sin karaktär. Gamla företeelser kommer tillbaka i en mer utvecklad och friserad form. Vi måste ställa oss frågan vad vi vill ha tillbaka och hur processen dit ska se ut. Det handlar inte om att återställa utan att bygga nytt på gamla erfarenheter. En viktig utgångspunkt är också under vilka förhållanden vi lever idag. Hur ser våra marker ut, hur bor vi, vad behöver vi bygga och liknande. Det är sådana frågor som ställs i Edsele idag.

Syfte, mål och verksamhet i Edsele-fallet

Något som gör Edseleprocessen intressant är att den utgår från ett annat tänkande än ekonomiseringen och förtingligandet, en syn på ekonomi som är systembaserad och kretsloppsintegrerad och som kan kallas för delandets ekonomi. Ekonomiseringen låg till grund för urbaniseringen. Delandets ekonomi kan vägleda ruraliseringen. Det är ett tänkande där ekonomin alltid underställs ett större sammanhang och måste fungera för alla, inom de planetära gränserna. Därför är syftet med arbetet i Edsele att skapa ett starkt och tillitsfullt civilsamhälle utanför stat, kommun och marknad. Det är styrkan i de civila relationerna som bygger den fred och medborgaranda som vi eftersträvar. På den grunden kan en hållbar ekonomi utvecklas.

Målet är att bilda en matkassa för utbyte av kvalitetsmat utanför ekonomismen men utifrån ekonomiska, ekologiska och sociala regenerativa system. Vad som är en matkassa återstår att definiera. Vi ska också hjälpas åt vid slakt och skörd. Det norska begreppet dugnad ska också utforskas. Det är när människor slutar upp bakom någon i kris utan att förvänta sig något tillbaka. I Finland finns ett liknande begrepp - talko. På Gotland kallas det ating. Fenomenet har med ömsesidighet att göra och kan också kännas igen från urfolkskulturer världen över.

Verksamhet - genomförande

Tanken är att utbyta ett antal basvaror mellan gruppens medlemmar vid ett antal tillfällen per år. En snabbbrunda i en butik visar vad vi behöver och utifrån den kan vi fundera över vad vi kan producera själva. Så här tänkte jag när jag gick in i vår lokala affär:

Kött – finns nöt, hägnad hjort, får och kyckling i Edsele.
Vilt – finns älg, hjort, rådjur och annat småvilt som bäver och fågel i byn.
Charkuteri – saknas.
Fisk – finns i vild form.
Potatis – odlas sporadiskt av många och mer rejält av någon.
Grönsaker – odlas sporadiskt och mer utvecklat på Gässjö.
Bönor och ärtor – odlas som djurfoder och i viss mån i trädgårdar.
Konsumtionsmjölk och mejeriprodukter – saknas helt utom i viss mån på Gässjö.
Ägg – finns hos enstaka, ej till försäljning.
Spannmål – saknas men finns i viss mån till djurfoder.
Bageri – saknas, viss bakning till husbehov sker.
Svamp och bär – plockas till husbehov av vissa.
Frukt – till husbehov i mindre utsträckning.
Kryddor – odlas till husbehov.
Bryggeri – saknas.
Honung – till husbehov av några enstaka.
Olja – saknas, viss andel oljeväxter odlas.

Linderödssvin. Foto: Annette Martinelle.

Ann-Helen Meyer von Bremen och Gunnar Rundgren har lanserat Landskapsmodellen för vad vi bör äta, det vill säga den mat som kan produceras i landskapet. Matkassan kan vara dess lokala tillämpning. Byakademiens tillitsstadgar kan utgöra inspiration vid en eventuell föreningsbildning. Bredbandsbillerbybuans grupp, ett gäng som driver fäbod, har pratat om att maten ska tillverkas och konsumeras inom cykelavstånd. Andra pratar matmilen, det vill säga att allt ska produceras och konsumeras inom en radie som inte kräver fossila bränslen.

Rättvisa i delandets ekonomi

Vad är rättvisa i en matkassa eller en samförsörjningsmodell? Är det överhuvudtaget eftersträvänsvärt? Hur hänger begreppet ihop med rättigheter?

Någon kanske tycker att det är rimligt att var och en som deltar bidrar med lika mycket. Hur ska man då utforska begreppet rättvisa. Är det lika mycket arbetstid det handlar om? Är det en rättvis fördelning av produktionskostnaderna (fröer, traktor med mera) eller är det marknadsvärdet på produkterna som ska utgöra riktvärde för rättvisan?

Kött, blod och inälvor från idisslare är den optimala produkten. Dels näringsmässigt, lever är till exempel vårt mest kompletta livsmedel, men i lika hög grad för gödseln som djuren producerar av grovfoder från skogen, gräs, örter och löv. Miljömässigt är också idisslarna

fantastiska när det gäller att skapa biodiversitet och bygga matjordar av koldioxid från luften. Men det gäller främst naturbetesdjur. Här kommer begreppet näringsliv till sin fulla rätt.

Därför bör ett värdeindex utgå från kor, får och getter. Man kan tänka sig att sätta det till 100 per kilo och frågan blir hur många kilo potatisar, korvar, sylt med mera det går på ett kilo ko. Betänk också att koköttet är subventionerat i butiken. Priset på kött är synnerligen manipulerat.

1 kilo ko är detsamma som 20 kilo potatis, dvs potatis har indexet 5.

Om fem personer går samman och lägger in var sin del i matkassan kan det se ut så här:

100 kilo kött

2 000 kg potatis – index 5

1 000 kilo kål och morötter – index 10

100 kilo honung – index 100

80 kilo korv – index 120

Räkna själv och korrigera. Det finns nog fel i uträkningen och olika åsikter om viktandet. Kanske är hela tanken att skapa denna typ av rättvisa fel. Vi hör ju ihop. Vi är ett. Vi är en by. Vi är alla skogen och byn.

Andra spännande frågor som uppstår:

Hur ska produktionsmedlen (jord, redskap med mera) ägas?

Vad är byanda?

Vad betyder dugnad, talko eller ating?

Vad innebär rättvisa och rättigheter? Är det eftersträvansvärt?

Blir den som bryter benet och inte kan odla sina morötter till kassan utan mat det året?

Vilken mat vill vi producera?

Vilka får vara med? Lata, sjuka, arbetsoförmögna, barn, gamlingar, sverigedemokrater?

Hur skapar vi beredskap för en inflyttningsvåg i övergången till det postfossila samhället?

Var börjar vi?

Ska vi ha en organisation? De senaste utvecklingsprojekten jag har varit med i har börjat med ett oorganiserat försöksår innan den eventuella organisationen formas.

Hur lång tid får processen ta?

Ska matkassan avgränsas geografiskt?

Ska vi söka bidrag till vårt projekt?

Vad är livets mening?

Genom Matkassan Kretsloppet och vår utforskning vill vi resa frågan om hur maten ska visa oss vägen till framtiden när vi passerat traditionellt ekonomitänkande. Vägen till en ekonomi byggd på de delandets principer som finns i vårt DNA och som hjälpt oss genom evolutionen.

Bymester: en veckas utforskande av byns möjligheter

Ingrid Berg

En resa till byn

Det här är en berättelse om en kursvecka med bas i Ramsele, Sollefteå kommun, som hölls i samarbete mellan Solatum Hus & Hem AB och Byakademin i augusti 2020. Det var 17 vuxna deltagare och lyckligtvis fanns det även två barn med under veckan, våra viktigaste uppdragsgivare för att verka för en på riktigt hållbar värld. Kursledningen bestod av fyra från Byakademin (Maria, David, Nikolas och jag), Thorsten från Solatums styrelse och Petra som projektledare för Solatums projekt Bredbandsbillerby - bosättning och utveckling av landsbygd. Veckan blev både en inre och yttre resa för att utforska byn som svar på vår tids utmaningar. Det var ett pilotprojekt där vi testade att under en vecka koncentrera erfarenheterna från utvecklingen av bredbandsbillerbyar som metod, för att möjliggöra ett transformativt lärande.

Nikolas och jag var de första som kom till Faxen i Ramsele. En fantastisk byggnad, IOGTs nykterhetsloge, med bio, storkök, danssal och så en skylt för damernas hängande bredvid scenen, originalinredning från 50-talet och mängder av utrymmen. Det var söndag sen eftermiddag och vi lyckades hitta den gömda nyckeln för att ta oss in, famlade oss fram i den stora byggnaden och intog restaurangköket för att skapa den första måltiden för alla som skulle komma att droppa in under söndagskvällen. I ett kreativt virrvarrigt självorganiserande strömmade folk till, ställde frågor som inte kunde besvaras eftersom ingen av oss gjort detta förut. Hur organiserar sig en grupp när alla är nya på en plats? Ja, det är en del av utforskningen som kommer göras under den kommande veckan inte minst genom konkret arbete i köket med frukostbestyr. Frukost och fika var det enda vi själva behövde göra i matväg. Annars hade vi två fantastiska kockar, Robin Eriksson och Embla Ekström, som lagade all mat med råvaror från bygden. Det hade slaktats ett får som vi åt av under veckan, köttet ska vara moget säger Thorsten, så lamm duger inte. Det var fisk från Ångermanälven, grönsaker från Viktor Fransson som picklats, syrats, skurits och bearbetats på en mängd fantasifulla sätt. Bär från skogarna, gråärter, gamla linssorter som återigen odlas och svenskodlad quinoa fick också beröra våra gommar. Och inte minst härliga brödskapelser, både matbröd och godsaker, gjorda på kulturspannmål av olika slag. Ja det var verkligen en vecka med lyxmat, relationsmat; mat som man vet varifrån den kommer, relationsbaserad helt enkelt. Som egentligen är var människas rättighet, tänker jag.

Nu var det inte så virrigt som det låter. Vi hade givetvis planerat veckan. Men just detta att ingen är hemma i lokalerna, vet hur köket med all utrustning fungerar och inte minst hur deltagarna skulle organisera sig i stugorna på campingen blev konkret träning i självorganisering. Det ordnade gruppen bra. Alla hade en säng att sova i, tak över huvudet och Petra tog sovande vaktpost för vårt basläger Faxen. Alla mätta och belåtna av den första

måltiden tillsammans, och än hade Bymesterveckan inte ens börjat. Det var bara söndagkväll. I morgon börjar vi!

Måndag – tisdag: Att bygga tillitskultur och lärmiljö i gruppen

Måndag morgon och vi i Byakademin gör frukost. Fortfarande lite fumliga i köket och vattenkokaren som ser ut som en ångmaskin tar en del uppmärksamhet. Vi håller, värmer, det läcker, pyser och ångar. Det finns grupper senare i veckan som kommer klara av kökssysslorna bra mycket bättre än vi. Varje grupp kommer att introducera nästa grupp i köksarbetet, en naturlig process. Att vi delar med oss av den kunskap vi fått och generöst ger vidare. Inte alls någon självklarhet i vårt samhälle idag så absolut värt att poängteras. Och alla fick frukost.

Efter frukost samlas vi för första gången i cirkel, med coronasäkert avstånd. Vi introduceras av David och Nikolas till sammanhanget för veckan. Och gör vår första runda där vi nyfiket lyssnar till varandras presentationer. En härlig samling människor med så mycket erfarenheter, visdom och livskunskap. Och med ett åldersspann från två år till jag vet inte riktigt vad ... kanske runt 65, blir min erfarenhet av by lätt att känna igen. Ålder är kanske inte viktigt men barnen med allt vad de är och livserfarenheten hos alla som har många år bakom sig ger byn existentiell rikedom. Det är en mångfaldig skara som samlats till Bymester i Ramsele sommaren 2020, mitt i coronatider. Och vi behöver mångfalden för att hitta nya svar tillsammans, vare sig det handlar om ålder, kön, yrke, religiositet, etnicitet, sexuell läggning eller andra uppdelningar. Pandemin har satt frågor vi i Byakademin ser som viktiga högt på agendan i samhället som helhet. Hur ska vi få mat på bordet, hur ska vi leva tillsammans, hur skapar vi levande landsbygder, är några av de frågorna. Roger Lundin, vd i Solatum, berättar om bolagets verksamhet och engagemang för breddbandsbillerbyar och inte minst hans personliga intresse och erfarenhet av levande landsbygder och vändningen som behövs av flyttströmmarna. Fint att höra hur mycket vilja det finns och hur det samtidigt kan var en så stor utmaning vad gäller krisande kommunal ekonomi.

Vi har lagt upp veckan som ett miniformat av den ettåriga kursen Framtidens by – breddbandsbillerbyar, så den första dagen kallas den lekande byn. Maria och jag håller trådarna för gestaltningen av dagen och vi pratar rationalitet, kreativitet och om Homo Ludens, den lekande människan som Johan Huizinga skrev om på 1930-talet (Huizinga 2016). Vi målar stora målningar tillsammans och jag kan ännu höra vår yngsta deltagares utforskande av ordet krumelur samtidigt som hen målar tillsammans med oss alla. Det är mycket som vill uttryckas och det känns nästan som att släppa en flock kor på det första värbetet när energi manifesteras i form av färg på papper. Stora målningar där alla gör sina unika avtryck och delar blir helhet – likt byn med alla människor som tillsammans blir en grupp. Vi tummar lerkärl som symbol för bågarens kultur samtidigt som vi lyssnar till den inbjudne författaren Gunilla Carlson som berättar om äldre fredliga kulturer, partnerskap, kvinnoportar och sexualitet (Carlson 2004). Bågarna blir en symbol för cirkeln och att vi behöver bära oss själva och varandra i partnerskap för att bygga hållbara kulturer (Eisler 2005). Vilken kultur ska vi bygga tillsammans och vilka förhållningssätt vill vi ha i

gemenskap? Ja, det är frågor som börjar ställas och framförallt är budskapet med dagens tema att vi behöver ha roligt tillsammans och få kontakt med vår kreativa skaparkraft och lust. Det lägger grunden för kulturbygget av hållbara gemenskaper.

Tisdag ägnas till att utforska lärande. Hur kan vi hålla oss nyfikna tillsammans och skapa gemenskaper som stöttar oss själva och varandra? Där vi lever i mötet med de ekosystem vi är del av och även ser globala perspektiv, där vi lever lokala lösningar. Och hur vi kan utveckla vår kompetens så att vi konstruktivt och medvetet kan möta de förändringar och kriser vi står mitt i? Nikolas och jag håller helheten för dagen och pratar ekopedagogik och synvänder. Petra berättar inspirerande och reflekterande om hur svårt det kan vara att leva i ekobyar, utifrån boken *Creating a life together*. Där finns utförligt beskrivet hur det nästan regelmässigt finns vissa fällor eller svårigheter som kan uppstå i byabygganden. Petra har dessutom gjort ett utdrag på de mest relevanta och delgav oss dessa. En bra lista att ha med sig in i byskapandet. Efter fantastisk lunch åker vi hem till Thorstens plats på jorden, Tjärnbotten, där vi gör en vandring på ett relativt nytt kalhygge vidare genom hyfsat frisk skog med lunglav, vilket är en signalart (en art som indikerar att ett område har höga naturvärden). Smärtsamt, sorgesamt och upprörande att se hur det förs ett krig mot naturen, mikroorganismerna och inte minst superorganismen som hela ekosystemen utgör. Hur skapar vi fred med jorden, är en fråga som vi som mänsklighet behöver ställa oss. Som jämtlänning är jag van att leva med kalhyggen och vattenkraft som del av den kolonialisering som byggt ekonomisk välfärd tillsammans med inte minst gruvdrift. Sollefteå kommun har 17 vattenkraftverk, varav kommunen äger ett, vilket är tänkvärt. Energin strömmar söderut, även vinsterna och nu är den nya gröna eran på samma tema väldigt påtaglig, vindkraftsparkerna. Jag har ingen aning om hur många de är men det känns som att historien upprepar sig – lite kaffepengar tillbaka till bygderna och stora sår i ekosystemen. Där de som lever närmast naturen tar mest skada, ofta samer, det enda urfolket i Europa.

Hos Thorsten fikar vi tillsammans med Mattias Gustafsson och Volga-Johan. Johan har levt större delen av sitt liv i Sibirien. Han har kunskaper av hur man kan klara matförsörjning och hälsa som är utöver det vanliga. Om det kommer kollapsa på riktigt så skulle jag vilja vara i närheten av honom. Det blir ett inspirerande samtal om hur det är att leva här i bygden. Vad fick Mattias och hans partner att landa i Gässjö? Syftet med veckan är att presentera byar och bygder i Sollefteå kommun. Att skapa relationer och attrahera människor att flytta till kommunen, vilket det några månader senare visar sig hända. Samtalen med bybor blir viktiga inslag. Resonerandet om liv och leverne, livskvalitet, korna på skogen, samförsörjning, skogsbruk, fetved, jakt, bären och fisken. Älvarna och vattenkraften, vindkraften och samiska perspektiv samt allt annat mellan himmel och jord och inte minst allt mikroliv i myllan.

Onsdag – fredag: Ekonomi, demokrati och odling

Frukostarna skapas från dag 2 av deltagarna som organiserat sig i stödgrupper. Jag kan lugnt konstatera att kompetensen ökat avsevärt och kommer så att göra under veckan. Det serveras pannkaka, dukas med blommor, diskas, kokas och kreeras morgonmat med kärlek och kvalitet. Det är verkligen en lyx att inte alltid behöva göra allting och medskapande verkar

föda mycket glädje i grupperna. Säkert även frustration, vad vet jag? Varje morgon gör vi en runda där vi delar var vi befinner oss, ibland i storcirkel och ibland i mindre cirklar. Denna dag, onsdag, är temat den växande byn. Vad är det som ska växa? När, hur och varför ska det växa? En dag om ekonomi, ekoprenörskap och annat som har med rikedom att göra ur globalt och lokalt perspektiv. Hur såg det ut innan skiftesreformerna och hur kunde det se ut historiskt med byar som byggde mer relationell och regenerativ ekonomi? Ämnet är så stort men vi blir tryggt ledsagade av Maria och David som efter fiket sätter deltagarna i grupper där de får föreställa sig att de är en del av en framtida bredbandsbillerby som är en riktig framgångssaga. Hur var det och vilken roll hade ni? Hur såg byn ut ur socialt, ekologiskt och ekonomiskt perspektiv? Det blir en interaktiv utforskning av egna idéer i medskapande med andra som får ta tid under dagen och redovisas under kvällen.

Efter lunch åker vi på studiebesök till Malin och Mattias, en ung familj med två barn, som öppnat upp byn Ramselevallen med betande djur, kor och får. Vi får meddelande om att Malin är lite sen för det är ett gäng får som slitit sig och behöver hamna på rätt plats. Men snart dyker hon upp på fyrhjulingen tillsammans med sina två barn. Livet på landet och mitt i livet! Vi står vid fårhagen och hon berättar om hur de börjat utan att egentligen kunna så mycket. Vi har lärt oss eftersom och det är inte så svårt, säger hon. Jag slås av att hennes kropp utstrålar en sån styrka och det är klart att det liv de lever ger enormt mycket träning. Hur hinner ni med att träffa varandra, frågar vi. Ja, vi brukar hinna prata vid fiket klocka tio på kvällen, säger Mattias. Och de ser fantastiskt nöjda ut, med det som många skulle kalla slitsamma liv. Och jag tänker att det är ett liv som ger mening och sammanhang, i en tid där många människor helt har tappat anknytning och livet känns meningslöst. Flytta ut, skaffa några kor och skapa regenerativt liv, vet ja!

Bymester-besök i Ramselevallen som öppnats upp med betande djur. Foto: Annette Martinelle.

Föreningsdemokratin är död, säger Thorsten och fortsätter med att förklara att den har förvandlats till konvention. Ja, kanske är det så att vi glömt vad demokrati är just för att vi tar den för given. Torsdagen ägnas åt detta demokratiema, en av de mest centrala aspekterna för att bygga hållbara gemenskaper. Cirka 90% av nya ekobyinitiativ rasar inom två år (Christian 2003) och då är det troligen inte husen som rasar utan det sociala och kulturella tillitsbygget. Hur kan vi komma överens om hur vi ska fatta beslut? Hur förbereder sig en grupp för de konflikter, delade meningar och svåra situationer som vi alla vet kommer att komma men som det är lätt att blunda för när vi är i förälskelsefasen av gemenskapande? Hur får vi syn på under- och överordning som vi alla är disponibla för i olika utsträckning? Hur kan vi mogna som grupp och individer? David och Thorsten tar oss med till Skogsnäs, ett byabygge som överlevt sedan 70-talet. Här finns massor av erfarenheter av vad som fungerat och inte fungerat och vi får ta del av många tankar och funderingar när vi samlas till lunch i deras kulturhus. Men innan det så får vi höra Pernilles resa från Danmark till Skogsnäs. Vi tittar på fantastiska odlingar och hör hur byabyggande och husbyggande kan vara utmanande men även hennes kärlek till platsen och människorna. Skogsnäs levererar många fina, hjärtevärmade berättelser om vad flytten till en bygd kan betyda. Efter en välbehövlig fika på KC Ranch, en plats med fantastisk utsikt ... faktiskt bäst från det fina dasset, så anländer vi till Meåfors getgård. Vi hör om och smakar på olika ostar, flyttar getter och än en gång kommer känslan av att vara mitt i livet, livet på riktigt, sammanhang och allt det där.

När vi kommer tillbaka och ätit middag så åker en liten exklusiv grupp vidare mot Oviksfjällen i Jämtland. Vi har fått möjligheten att skicka iväg tre deltagare som under ledning av Thorsten ska besöka Svedjebuan, en levande fåbod. Gruppen har utkristalliserats genom en självorganiserande process, som blev ett lärmoment i sig. De reser redan på kvällen för att kunna vara med på mjölkningen klockan 6 på morgonen. 20 mil enkel resa. Ett stenkast med norrlandsmått mätt, där vi kör alldeles för mycket bil. Eftersom det är långt till det mesta och oftast inte finns så mycket kollektivtrafik är bilberoendet stort. Även under denna vecka får vi känna av det myckna åkandet. Det paradoxala med levande landsbygder, miljö, fossilfritt, avstånd och tjälskott! Samtidigt kommer de aspekterna knappast i närheten av städernas miljöbelastande och osjälvständiga existens, då de inte har några möjligheter att producera den mat som behövs för befolkningen. Staden är ohållbar för att den lever av en ohållbar landsbygd. Det är den obalansen som behöver åtgärdas. Frigörandet av landsbygden och lokal självorganisering behövs för att solidariskt producera bra mat till befolkningen i städerna.

När vi andra äter frukost denna fredagsmorgon har de som är våra utsända till buan redan varit vakna flera timmar och fått vara med om morgondagens solbelysta glitter och ostmästarinnan Kristinas vackra handlag med djuren. Och troligen står kopparkitteln skinande ren på elden för värmning av mjölken. Vi övriga åker via Näsåker till Bondbönorna i Torsåker. Det är ett andelsjordbruk som drivs av Linda Isaksson och Terez Bergfeldt. I Näsåker delar vi oss så att en grupp besöker hållristningarna och museet kring dem och en annan grupp tar del av Kvinnominne, ett gudinne-museum. Petra fixar så att vi besöker byns stora vardagsrum, Gästis, en samlingsplats där alla kan mötas för olika aktiviteter. Vi fikar och grupperna kommer senare på kvällen berätta för varandra om de båda museibesöken och

det är fascinerande att höra de olika perspektiven och berättelserna. Vidare reser vi till Torsåker och Linda berättar om Bondbönornas arbete under de år de varit verksamma. Vi sätts i arbete med lieslätter, ogräsrensning, ryktning av hästarna, omskolning av plant och annat arbete som behöver göras. Vi äter en fantastisk måltid som kockarna skickat med oss. Härligt att få arbeta med kroppen, att få jorda oss på riktigt och inte bara snacka. Och inte minst att träffa människor med andra bakgrunder än vi i gruppen, utrikesfödda som har kompetenser och är villiga att odla. De behövs verkligen om vi ska lyckas återskapa lokal matproduktion. Även om en del av oss i bymestergruppen kom från olika länder så var vi väldigt vita.

På hemresan tar vi oss lite olika vägar, kollar lite Hemnet-objekt som är till salu för att kunna börja drömma om något konkret. Till middag är vi åter samlade, alla bussarna från de närmare resorna under dagen och gruppen från Svedjebuan. Efter middagen samlas vi i cirkeln, med alla lerbägarna i en ring i mitten, med ljus tända i var och en. Lerkärlen vi gjorde i måndags som nu blivit brända till lergods av Anita i Lungsjön. Det känns som en helig stund och det blir ett rikt delande av vad de olika grupperna varit med om för äventyr under dagen på denna dag då temat varit den jordnära byn, under Davids och Marias ledning. Det är något speciellt med eld, cirklar och gemenskap, tänker jag lycklig och trött innan jag somnar nöjd.

Lördag – söndag: Att läka, integrera och knyta ihop

Lördag och den sista temadagen för veckan. Temat är den läkande byn. Hur kan vi ta hand om oss, göra oss ansvariga för vårt läkande individuellt och i grupp? Hur kan vi läka på alla nivåer: ekologiskt, kulturellt, socioekonomiskt och mänskligt? Hur kan vi läka genom möten? Vi utforskar genom dialog och reflekterande vad det kan innebära och det är jag och Nikolas som står för strukturen för dagen. Vi är kvar på Faxen på förmiddagen, delar i cirkeln, vrider och vänder, nöter stolarna och rumporna vilket ibland kan vara utmanande när det finns mycket energi och vilja som vill komma till fysiskt uttryck. Gruppen har gjort det fantastiskt under veckan, burit sina frustrationer och tålmodigt hängt med och vi i ledningen har ibland omformat för att göra resan så behaglig som möjligt utan att göra avkall på det vi vill ska upplevas. Vi tar fram målningarna som vi gjorde i måndags, pratar växande, skapande och att bryta ner, kompostera. Deltagarna klipper, river och tar ut en del av helheten och gestaltar sitt nästa steg för sin resa. Efter lunch är erbjudandet att vi åker till Tjärnbotten, Thorstens hem, och att vi gör det vi känner att vi behöver för att må bra. En del behöver åka och titta lite extra på Näsåker, andra behöver köra traktor, några behöver vila, flera behöver bada. Det jag och Nikolas erbjuder är fotbad med skrub, örtte och härlig samvaro ute på gården, med korna som åskådare och Faxälven stilla flytande. Många fötter badas, från de minsta till de största, tror jag. Traktorn går sönder vilket blir ännu ett livet på landet-upplevande, ja för det är så det är tänker jag. Saker går sönder, behöver lagas, underhållas och återigen blir vi påmind om hur materiellt beroende det här livet är. Men lite dramatiskt blir det för de inblandade och det behövs insatser för att få traktorn till en plats där den kan stå trafiksäkert för övriga trafikanter. Men med gemensamma krafter löstes det! Kockarna levererar maten och vi äter runt elden. Vi får uppleva magiska toner från klarinett, kaukning (jämtska) eller kulning som det heter på svenska, det planteras en buske med resterna av målningarna som vi

gjort tidigare i veckan som näring under. Det trummas, dansas och sjungs. Så till den grad att vädergudarna svarar med åskmuller och det blåser upp på ett magiskt vis. Oj, vilken fin kväll.

Idag är sista dagen för denna Bymester, söndag. Avsked och ihopknytning av veckan som varit. Det kan låta tråkigt, men det är allt annat än det. Redan har gruppen självorganiserat en grupp i etern som kommer att visa sig vara högst aktiv än idag, fyra månader senare. Det är verkligen en känsla av att detta är bara början. Det har knutits band och relationer till plats och människor, även till getterna, korna, skogarna och inte minst älvarna. Ja det har knutits band till längtor där inne i oss som vi kanske inte riktigt visste fanns. Det har varit en rörande och berörande resa denna vecka. Under veckan har två deltagare fått vara med på slakt i det lokala slakteriet Rafnaslakt. En upplevelse de delade med sig till den stora gruppen. Livet och döden i byn – hur förhåller vi oss till de aspekterna? Det är många djupa och existensiella frågor som kommit upp till diskussion under veckan. Och nu är det spännande att se vad som vill hända efter denna vecka. Kommer någon att köpa den vackra kvarnen i Nässjö? Kommer Sollefteå kommuns befolkning öka tack vare Bymester? I skrivande stund vet jag att det tittas aktivt på nätet efter objekt att köpa. Att ett husköp fullbordats, ett husköp gick om intet men att den personen absolut letar vidare. Att flera återbesökt Thorsten för att provbo under några dagar och för att kunna knyta ännu fler kontakter. Som sagt var ... Bymester verkar vara en början för att våga ta steget!

Bymestergänget den sista kvällen hos Thorsten Laxvik i Tjärnbotten. Foto: Tanja Andersson

Framtidens by: Lokala lösningar på globala kriser

Nikolas Berg, Ingrid Berg och Martin Hultman

Denna text skrevs ursprungligen för antologin "Nya visioner för landsbygden" (Syssner et al. 2018). Den beskriver ettåriga pilotkursen "Framtidens by – bredbandsbillerbyar", en utgångspunkt för Bymesterveckan där metoden bredbandsbillerbyar testades.

Den dominerande normen i Sverige idag är att staden är platsen där den hållbara framtiden skapas (Rönnblom 2014). Ett sådant förhållningssätt har sakta men säkert tagit sig in i forskning, politik och företagande – så starkt att en sådan bild lett till stora satsningar som Viable Cities och Urban Futures. Denna syn på hållbarhet står i stark kontrast till vad staden är, nämligen den plats där mängder av resurser används och avfall skapas (Wangel 2015). Den dominerande bilden av Sverige och svenskarna är som föredöme inom miljö och klimat, där hållbara städer marknadsförs som en central strategi (Anshelm & Hultman 2014). I själva verket går utvecklingen åt fel håll. Mellan 2014 och 2016 ökade vårt ekologiska fotavtryck med ett halvt jordklot, från 3,7 till 4,2 jordklot (WWF 2016). Om hela världens befolkning skulle leva som svenskar idag, skulle mänskligheten alltså behöva ytterligare drygt tre jordklot. Detta faktum räcker för att konstatera att de senaste trettio årens samhällsplanering och samhällsbyggande, i ekomodernismens tecken, inte har förmått vända en negativ utveckling som var uppenbar redan på 1980-talet (Hultman 2015). Utmaningarna är större än vad vi kanske har kunnat ta till oss, då hela det industrimoderna samhället vilar på fossila bränslen (Malm 2016). Extremvädret under 2018 understryker allvaret. Den stora frågan är: Hur kan vi åstadkomma ett paradigmskifte där vi tar oss från utsläppens värstingliga och istället tar ledningen i förverkligandet av ett på djupet hållbart samhälle?

I denna text utforskas en dagsaktuell vision för framtidens landsbygd där byar kan utvecklas bortom ramarna för rådande paradigm, som en nyckel till en hållbar framtid snarare än *ett problem att lösa*. Tillsammans med tidigare erfarenheter och forskning presenteras utbildningssatsningen *Framtidens By – bredbandsbillerbyar*. En av grundteserna i denna utbildning är att huvudorsaken till dagens ohållbara utveckling står att finna i utarmningen av kretsloppsintegrerade lokalsamhällen över hela världen. Omvänt betyder det att vägen till en hållbar utveckling går genom återskapandet av blomstrande *cirkulära* byar som kan fungera i balans med omgivande ekosystem (Hultman et al. 2016). Begreppet *bredbandsbillerbyar* beskriver hur framtidens hållbara och regenerativa bygder kan skapas genom att kombinera det bästa från traditionell kunskap med modern teknik.

En tydlig vision bakom Framtidens by är det omvända *Nya miljonprogrammet* som syftar till att säkra framtidens livsmedelsförsörjning och ett långsiktigt hållbart samhälle genom en

återbefolkning av landsbygden (Afsahi et al. 2016). Strategierna handlar om att verka för ett paradigmskifte där landsbygdens ledarskap kan frigöras genom att tillhandahålla utbildningar och lärprocesser, främja en diskussion om hur vi ska forma det samhälle vi vill leva i på hållbara sätt, möjliggöra nya *miniurbana* boendeformer på landsbygden och ge människor ekonomiska möjligheter att bosätta sig där, liksom grundavdrag till återväxande jordbruk.

Att frigöra landsbygdens ledarskap för en hållbar omställning

Idag känner många till nödvändigheten att ställa om till liv och samhällen inom de planetära gränserna (Forsberg 2012). För att hitta hävstängerna behöver man utforska de större sambanden och sammanhangen. Analysen bakom Framtidens by pekar på hur den ohållbara utvecklingen har accelererat i takt med en snabbt ökande obalans mellan stad och land. Å ena sidan finns koncentrationsökningen av människor i städer, vilken med nuvarande ekonomiska system leder till ökande utsläpp och resursbrister. Å andra sidan skapar samma ekonomiska system en global utarmning och avfolkning av landsbygder. Urbaniseringen fortsätter att vara tärande på planeten, trots stora ansträngningar att vända utvecklingen, medan vi riskerar att glömma bort erfarenheterna av de mer närande samspel med ekosystemen som man har kunnat finna på landsbygden. För att vända flödena och ge landsbygden möjlighet att ta ledningen för en hållbar framtid, behöver vi synliggöra och ifrågasätta rådande normer, vanemässiga synsätt och ogranskade antaganden om till exempel hållbarhet och utveckling som kan hindra omställningen. En utgångspunkt för Framtidens by är att sådana normer och synsätt har gett upphov till ohållbara verksamheter och rena systemfel som fortsätter att förstärka obalansen mellan stad och land. Idag har byarna problem med att vidmakthålla en hållbar samhällsservice (Hela Sverige ska leva 2018).

Samtidigt står landsbygdens ledarskap redo för att gå i spetsen för en hållbar omställning som skulle gynna alla, både stad och landsbygd (Hultman et al. 2018). I en form av manifest för Det nya miljonprogrammet, hävdar författarna:

Vi har inte en tanke på att landsbygden behöver räddas. Istället är hållbara städer beroende av en hållbar landsbygd (Afsahi et al. 2016).

Det är en synvänder som landsbygdsdebattören Katarina Östholm utvecklar vidare i en artikel om ohållbara städer, där det allvarliga budskapet framförs i kraftfulla ordalag:

Vi har inte längre råd med bidragsslukande stödområden som suger all kraft ur resten av landet. [...] Varje år betalas miljardbidrag ut för att underhålla den destruktiva urbana livsstilen i resurs- och energislukande storstäder, dessa gigantiska läger av landsflyktingar som kräver dagliga leveranser av hundratusentals ton mat och andra förnödenheter (Östholm 2017).

Dagens utvinningsbaserade industriella kultur håller på att utarma själva basen för det välstånd den har byggt. Då är det rimligt att ställa frågan: Hur kan man tänka *utanför ramarna* för att möjliggöra ett paradigmskifte i den hastighet och omfattning som tycks

nödvändig idag?

Det hållbara skiftet kan börja på landsbygden, med hjälp av ett lokalt förankrat ledarskap. Där blir både utmaningar, möjligheter och lösningar konkreta och påtagliga, vilket öppnar för bred delaktighet och djupgående engagemang bland medborgarna. I den rådande urbana normen glöms ofta möjligheterna i bygdegrupper, kooperativ, lokala företag och samhällsföreningar (Gibson-Graham et al. 2013). Sådana lokala gemenskaper kan utgöra stommen i förverkligandet av hållbara bygder och en hållbar framtid. Genom att förstärka dessa och möjliggöra självorganisering på den lokala nivån, kan landsbygdens invånare i högre grad än idag uppleva sig som delaktiga medskapare av samhällsutvecklingen, på jämlika villkor. Den nuvarande obalansen mellan stad och land, inte minst ekonomiskt, ger istället ofta näring till en form av *motborgarskap* i bygderna (Vallström 2014). I många lokalsamhällen tycks det finnas en cynism och uppgivenhet över orättvisorna, vilket bäddar för sociala spänningar, konflikter och syndabockstänkande – särskilt när man saknar information som gör situationen begriplig, meningsfull och påverkbar. Ojämligheten drabbar till slut alla samhällsgrupper (Wilkinsson & Pickett 2011). Det understryker behovet av att frigöra och möjliggöra nya visioner för landsbygden, visioner som skapar en känsla av sammanhang, förkortat *kasam* (Antonovsky 1991).

Landsbygdens egna lösningar behövs för att komma tillrätta med dagens ohållbara och samhällsomfattande systemfel. Vårt industrialiserade, standardiserade och fossilberoende jord- och skogsbruk är mycket sårbart för extremväder och samtidigt starkt bidragande till krympande ekosystem och klimatförändringar (Rundgren 2014). Institutet för jordbruks- och miljöteknik (numera RISE) har visat att Sverige skulle drabbas av akut matbrist vid en halverad oljeimport, ett scenario som kan bli verklighet redan inom 15 år (Baky et. al. 2013). Antagandet om ständig oljetillgång har fått oss att kraftigt minska Sveriges självförsörjningsgrad. Dessa olika faktorer pekar på att de fossilbaserade gröna näringar som har möjliggjort städernas tillväxt, kommer att behöva förändras i grunden inom en snar framtid (Lindstedt 2008). Mycket tyder på att vi fram till år 2030 behöver återskapa lokal, fossilfri och mer småskalig matproduktion i vårt land. Det är en omställning som innebär stora utmaningar men också möjligheter då den beräknas kunna skapa minst ½ miljon nya arbetstillfällen, varav många på landsbygden (Högberg & Rauséus 2015). Sådana synvänder utmanar grundläggande antaganden, inte minst att landsbygdens befolkning kommer fortsätta minska. Framtidens by är en vision, en rörelse och en utbildning som vänder på perspektiven.

En utbildning för att möjliggöra hållbara glokala bykulturer

När gamla antaganden om det industrimoderna samhället ifrågasätts, öppnas dörren till ett nytt, holistiskt och systembaserat kretsloppstänkande med lösningar som kan skapa hållbara hävstångseffekter (Meadows 1999). Visionen bakom utbildningen *Framtidens by* – *bredbandsbillerbyar* bygger på en för västvärlden ny världsbild, en ny meningsbärande berättelse som sätter planetens ekosystem i centrum, inte människan. Ett sådant tänkande startar förändringar inom till exempel samhällsbyggandet, genom insikten att hållbara samhällen behöver bäras upp av regenerativa, inkluderande och *glokala* bykulturer. I dessa

miniurbana enheter anpassas kretsloppen till lokala förutsättningar och integreras i de omgivande ekosystemens flöden. Tänkandet förändrar också synen på oss människor, från konsumenter med en känsla av att stå utanför kretsloppen – en ekologisk alienation – till delaktiga medskapare i våra lokala sammanhang. Sådana perspektivskiften kan möjliggöra nya hållbara livsstilar där vi kan leva, bo, arbeta, producera mat och äta på samma plats. Det speglar en ny hållbar kultur med lokala lösningar på globala kriser – en samhällstransformation som skapar förutsättningar att förverkliga globala hållbarhetsmål i bland annat Agenda 2030.

Framtidens by är ett exempel på hur nya visioner för landsbygden kan växa fram nedifrån, när ett sådant ledarskap möjliggörs. Här beskrivs tillkomsten och genomförandet av den första utbildningssatsningen, som ett konkret fall exempel på hur rörelsen för en levande landsbygd letar sig nya former för att svara på dagens kriser och utmaningar. Initiativet satte fart våren 2017 då en arbetsgrupp bildades bestående av initiativtagaren, djurbonden och skogsägaren Thorsten Laxvik, utbildaren David Bennett som är ordförande i Omställningsnätverket, samt pedagogerna Ingrid Berg och Nikolas Berg som med ekopedagogiken som grund vägleder lär- och förändringsprocesser för en hållbar omställning. De två sistnämnda är även medförfattare av denna artikel.

Arbetet syftade till att möjliggöra en lokal hantering av komplexa, globala hållbarhetskriser. Dessa hänger samman och påverkar varandra. Inom ramen för Framtidens by kan de beskrivas som åtta kriser, varav fyra systembaserade och fyra processinriktade. De fyra systemkriserna omfattar i detta perspektiv:

- En ekologisk kris, där bristen på kretsloppstänkande skapat ett alltför stort ekologiskt fotavtryck som hotar ekosystem och livsmiljöer, liksom biologisk mångfald.
- En kulturell kris, där västvärlden behöver förändra sin konsumtionsinriktade, mekanistiska världsbild till en mer relationsinriktad och holistisk – en hållbar kultur.
- En socioekonomisk kris, där samhällsmål om ökad BNP behöver ställas om till att mäta genuin välfärd och livskvalitet – från transaktioner till relationer.
- En mänsklig kris, där obalanserna i ekosystem och samhälle speglas i fysisk och psykisk ohälsa genom bland annat välfärdssjukdomar och avsaknad av mening.

Systemkriserna speglas i fyra processinriktade kriser som försvårar en hållbar omställning:

- En visions- och ledarskapskris, där *styrning uppifrån* och *kontroll över* har främjat linjära system som allt snabbare gör avfall av resurser istället för att bidra till nytt liv.
- En samarbetskris, där samhällets hållbarhetsmål motarbetas av en konkurrensinriktad hierarkisk och *mekanistisk* stuprörskultur som försvårar gemenskap och mångfald.
- En demokratikris, där människor tappat makten att påverka i takt med att lokalsamhällen förlorat sin självorganisering och nyhetsflödet kommersialiserats.
- En lärandekris, där vi är medvetna om utmaningarna men inte har utvecklat verktyg och strategier för att ställa om med en tillräcklig hastighet och omfattning.

Huvudman för den första pilotutbildningen blev Nipakademin i Ångermanland, en lokal drivkraft för att återskapa levande bygder. I utformningen av utbildningen växte olika teman fram som svar på kriserna. Thorsten Laxvik sammanfattar uppdraget:

Vi visste att vi inte hade svaren på hur kriserna skulle hanteras, och att det var viktigt att förmedla att vi vill arbeta med ett utforskande förhållningssätt. Det ledde till att vi ville bjuda in till en utforskning där frågorna är viktigare än svaren. Vi anade att det inte var husbygge eller odling som var det väsentliga för oss, sådant finns det redan utbildningar för. Vi ville ha fokus på hur man bygger hållbara, sociala och kulturella gemenskaper, byn i hjärta och hjärna. Det var den ingång som vi såg skulle kunna ge störst hävstångseffekt och få fart på de övriga processerna i ett hållbart byabygge (Samtal 180324).

Sex delkurser utformades som fick namnen lekande byn, växande byn, demokratiska byn, lärande byn, jordnära byn samt läkande byn. Senare tillkom en sjunde, sammanfattande kurs, Den regenerativa byn som också blickar framåt och bjuder in till bredare samverkan. Begreppen Framtidens by och bredbandsbullenbyar uttrycker den större visionen om att verka för kretsloppsbaserade lokalsamhällen som nyckeln till en hållbar framtid, genom att stärka ett ledarskap nedifrån och inifrån som möjliggör och håller utrymme för ett medskapande lärande. Efter en rekryteringsprocess kunde den första utbildningen starta hösten 2017. Här återges en berättelse om den med en genomgång av delkurserna, utifrån både arbetsgruppens och övriga deltagares erfarenheter. Alla var delaktiga i den gemensamma, utforskande läroprocessen.

Den lekande byn: Kreativitet och medskapande för en hållbar kultur

Första kursträffen på den ettåriga *forskningsresan* genomfördes i augusti 2017, i trakten av Ramsele där Nipakademin har sina rötter. Temat var *Den lekande byn*, som syftade till att hantera mänsklighetens kulturella kris genom att utforska vad som behövs för att förverkliga en hållbar *lokal* kultur med lokala lösningar på globala kriser. I delkursen ställdes frågor som: Vad är lek, hur kan vi hitta glädjen tillsammans och vad är våra längtor? En inspiration var Johan Huizingas begrepp *Homo Ludens*, den lekande människan som grund för mänskliga civilisationer, kulturer och sammanhang (Huizinga 2016). Några följdfrågor blev: Vilka är vi som kulturskapare och hur kan vi frigöra våra kreativa och medskapande förmågor – förmågor som kan behövas för att förverkliga hållbara visioner för landsbygden. Det är samtidigt förmågor som man lätt tappar kontakten med i dagens passiviserande konsumtionskultur, där man ofta serveras underhållning eller färdiga aktiviteter.

Gruppen fick pröva på olika kreativa övningar, som att skapa en gemensam målning utifrån ickepresterande arbetssätt och med ett till stora delar nonfigurativt resultat. Övningen blev ett sätt att utforska hur nya visioner kan växa fram i ett medskapande. Gruppen tummade även lerkärl, samtidigt som man tog del av författaren Gunilla Carlssons föreläsning om *bägarens kulturer*. Utgrävningar tyder på att man i dessa kulturer hade utvecklat fredliga och hållbara samhällen där samarbete och partnerskap var viktigare än konkurrens och dominans (Eisler, 2005). Efter föreläsningen blev bägaren en symbol för utbildningens mål att stärka deltagarna

i att vara *bärare* av nya landsbygdsvisioner som de själva är med om att forma. Förmågan att bära sig själv och gemenskapen, handlar om att utveckla de förhållningssätt som behövs för att medskapa en *bärande*, lärande och hållbar bykultur byggd på samverkan, inkludering och mångfaldens styrka. Kultur är färskvara som behöver hållas levande och dynamisk, den behöver ständigt återskapas av alla som deltar i den. Bägarens tomma utrymme pekar också på pausens, stillhetens och rekreationens betydelse för att knyta an till sin egen skaparlust – vår kultur behöver lära sig att ha tråkigt! En annan symbol med anknytning till bägaren blev *cirkeln* som kom att stå för allt från kretsloppstänkande och cirkulär ekonomi till kursträffarnas cirkelsamtal där man lär av och med varandra, snarare än genom traditionell, hierarkisk eller *linjär* kunskapsöverföring (Högberg et al. 2018).

Handens intelligens – tummande av lerkärl under "Den lekande byn". Foto: Nikolas Berg.

Olika exempel på kreativa samarbeten utforskades som sätt att stärka den visionära andan och sammanhållningen i lokalsamhället. Gruppen tog del av erfarenheter från bland annat Skogsnäskollektivet, där man märkt hur gemensamma projekt kan förnya energin när bygemenskapen börjar tappa fart. Under kursen lagades all mat tillsammans som en självorganiserande aktivitet för att bygga gemenskap. En grundläggande fråga gällde hur mänskligheten kan ta steget till en hållbar kultur som är relationsbaserad snarare än konsumtionsbaserad. Ryggraden i en sådan kultur utgörs av lokal mat som inom Framtidens by beskrivs som *relationsmat* till skillnad från industrimat. Relationsmat innebär att man har en personlig relation till bonden som föder upp djuren eller odlar grönsakerna, man vet var maten kommer ifrån och att den är framställd på ett hållbart sätt. Det är mat som knyter samman, till skillnad från den anonyma industrimat som transporteras långa sträckor och ofta framställs med ohållbara metoder som utarmar jordarna (Laxvik 2013). För att få mer praktisk erfarenhet av relationsmat fick deltagarna slakta och grilla två getter till en festmåltid utomhus. Man samlades runt elden och fick uppleva möten och samtal som gav nya perspektiv och vänskaper, inte minst med en grupp ungdomar i trakten som under några år skapat en lokal gemenskap med mycket självhushållning. I sådana möten kan tillit och relationer fördjupas – en grogrund för nya visioner att växa fram.

Under kursträffen genomfördes studiebesök och möten med lokala inspiratörer som är verksamma inom Nipakademin. De har bland annat startat projekt som återskapar lokal djurhållning och öppna landskap med naturbetande kor och småskalig slakteriverksamhet. Gruppen fick också studera kalhyggesfritt skogsbruk där samspelet med jorden och betande djur skapar skogar som är mer motståndskraftiga mot klimatpåverkan än kalhyggesbruk och dessutom bidrar till att förbättra klimatet genom att binda kol – kor som en lösning på klimatfrågan, snarare än ett problem. Alla projekt bidrar till att vinster stannar i bygden och lokalekonomin förstärks. Det främsta resultatet är kanske att visionerna har börjat återskapa en stolt och levande bygd, som samtidigt kan möjliggöra ett hållbart samhälle.

Den växande byn: Rikedom av relationer snarare än transaktioner

Det andra delmomentet i Framtidens by handlade om att utforska hur samhällets socioekonomiska kriser kan hanteras, genom utveckling av lokala, relationsbaserade ekonomier. Deltagarna i utbildningen besökte Söderhamn och SNOC, Södra Norrlands Omställningscentrum. Det är en lokal tanke- och handlingsmedja som har beskrivit hur den lilla orten på 15 år kan skapa 1500 nya jobb, genom att satsa på hållbar lokal omställning med lokal matproduktion i centrum. Både kommunen och regionen har engagerat sig i ett samarbete, då man insett allvaret i utmaningarna liksom behovet att stödja och underlätta den lokala omställningen. Visionerna har redan börjat förverkligas i bland annat det tidigare rivningshotade kvarteret Stenbacken, där det blev studiebesök hos sociala företag som driver boendeverksamhet, restaurangkök, catering, kafé, uthyrning av stora sopsorteringstunnor samt återbruk av allt från gamla möbler till skor (beroende på medarbetarnas kompetenser). Allt knyts samman i visionerna om lokala flöden och kretslopp, en konkretisering av den cirkulära ekonomin. Kommunens roll är att fungera som underlättare och möjliggörare, snarare än att kontrollera utvecklingen med hjälp av centralt framtagna styrdokument. Det innebär att man till exempel har upplåtit odlingsmark till lokala småbrukare samt avlönar projektsamordnare.

Samtalen, besöken och mötena med lokala inspiratörer väckte frågor som: Vad är det som ska växa i ett hållbart lokalsamhälle, och när? Hur kan lokala pengar bli något som förenar och knyter samman människor, istället för att separera och skapa klyftor? De frågorna fortsatte att utforskas i ateljén hos Anders Persson, en serietecknare och omställningsvisionär som sadlat om till ekoprenör och odlare. I en tecknarövning där deltagarna fick pröva att illustrera hur en gran växer, visade han med all önskvärd tydlighet hur våra bilder av verkligheten styr våra handlingar – och att bilderna inte alltid stämmer överens med verkligheten. För att samhället ska vara hållbart behöver vi nya bilder av växande och utveckling, inte minst när det gäller landsbygden. Rådande bilder har utgått från de måttstockar som har använts, särskilt BNP som mäter antalet transaktioner i ett samhälle. Utveckling och växande har kommit att förknippas med stora industriprojekt som kräver massiva lån och investeringar, vilket höjer BNP. Att öka avstånden mellan land och stad och skapa fler transporter och mellanhänder har också bidragit till fler transaktioner, vilket har ansetts vara bra för välfärden då det ytterligare har höjt BNP – raka motsatsen till vad som behövs för ett klimatsmart samhälle.

Samtidigt har forskningen visat att den ekonomiska utvecklingen sedan 1960 inte har lett till motsvarande höjning av upplevd livskvalitet och välfärd (Jackson 2011). Sådana kvalitéer är viktiga mål i Framtidens by, där rikedom mer ses som en ackumulering av relationer än av transaktioner, mer tillit än traditionell tillväxt. *Utveckling* har i det industrimoderna samhället byggt på ett linjärt tänkande, i motsats till exempelvis den systembaserade cirkulära ekonomin som utgår från ett kretsloppstänkande. Utifrån dessa sammanhang reflekterade deltagarna över vad som kan behöva växa, till exempel tillit, samarbete, lokala livsmedelskedjor kring relationsmat med ökad närhet mellan producent och konsument, liksom kunskap om kretslopp. Det är behov och värden som kan identifieras i lokalekonomiska analyser och mätas med mått som lyckoindex, Gross National Happiness. Som en inspiration till kursens utforskande besöktes Växhuset, en ekogemenskap med permakultur som grund. Där sjungs långsamhetens lov genom en mycket försiktig tillväxt av antalet deltagare. Bland verksamheterna finns ekologiskt vandrарhem, odlingar, café och butik. Dessa och alla andra intryck under delkursen inspirerade gruppen till att fortsätta skapa nya bilder av framgång och utveckling i form av småskaliga, resilienta byar med förmåga att anpassa sig till, samverka med och navigera genom en föränderlig omvärld.

Deltagarna drog slutsatsen att sådana visioner inte representerar en återgång till primitiva samhällssystem eller ekonomier, utan kan ses som steg framåt jämfört med dagens industrimoderna samhälle. Det är snarare det rådande samhällssystemet som står för ett föråldrat och ohållbart tänkande. Det senaste århundradets rikliga tillgång till fossil energi har skapat linjära, resursslukande och miljöförstörande lösningar när det gäller såväl mat som energiförsörjning, lösningar som dessutom är extremt sårbara och instabila. Den mekanistiska världsbilden, som såg världen som en stor maskin och fortfarande sätter sin prägel på samhällsbyggandet, har gett upphov till en rad systemfel som idag hotar att omkullkasta de framsteg som har uppnåtts.

Ett av de större systemfelen återfinns inom ekonomin, med bank- och penningssystem som systematiskt utarmar den lokala nivån på mänskliga och naturliga resurser. Åderlåningen av lokalsamhällena omfattar såväl ekonomisk makt som politiskt inflytande. Den globala skuldekonomin, där privata vinstdrivande affärsbanker skapar samhällets pengar i form av lån som betalas med ränta, leder till snabbt växande skuldberg vilket i sin tur orsakar stress hos människor, samhälle och natur. När bankernas aktieägare har prioriterats före hållbara samhällen och ekosystem, har resultatet blivit att vinsterna återinvesterats i virtuella finansbubblor istället för i lokala och reella tjänster och varor (Cervenka 2018). Det i sin tur har skapat ökade klyftor, frustration, spänningar och instabilitet.

Gruppen utforskade även nya visioner för ekonomi och växande inom planetens gränser. Det handlar om systembaserade ekonomiska lösningar som till exempel regenerativ ekonomi, delningsekonomi eller lokala banker och sparkassar där man lånar av gemensamma medel och vinsterna återförs till den lokala nivån. Sådana lösningar stimulerar det lokala ekoprenörskap som behövs i ett levande lokalsamhälle. Utvecklingen kan fortsätta vara dynamisk genom att man ständigt anpassar planerna efter verkligheten, men också genom att

härma naturens flöden där faser av växande varvas med nedbrytande processer.

Anpassningen till omvärlden handlar inte om att ge upp sin egen auktoritet. Snarare behåller byn makten över sin vision och riktning samtidigt som innehållet i strategierna ständigt kan förändras i samspelet med omvärlden. Det är ett samspel som ställer motsvarande krav på omvärldens, inte minst städernas, villighet att förändras i utbytet.

Deltagarna fick ett hoppfullt exempel på nya lokalekonomiska initiativ när de träffade Timo Siikaluoma, VD för Solatum i Sollefteå. Som första kommunala bostadsbolag har de beslutat att bygga en bredbandsbillerby som del av sin vision om hållbart växande. Solatum står för att tillföra infrastrukturen medan gruppen kring Framtidens by kan stödja invånarnas arbete med att utveckla sin kultur. Sollefteå kommun är nytänkande på flera sätt, och var bland annat tidigt ute som andelsägare i lokala grönsaksodlingar och *kotell* där man köper in skogsbetande kor som blir mat i äldreomsorgen. Besöket i Söderhamn avslutades med en skördefest som bjöd på frukterna av en hållbar, lokal kretsloppsekonomi i form av en mustig och närande soppa. En smak av framtiden och en värdig avslutning på Den växande byn!

Den demokratiska byn: Att återskapa lokalsamhällets egen auktoritet

Insnöade i en föreningsgård i Oviksfjällen möttes deltagarna i Framtidens by för tredje gången under några novemberdagar 2017, för att ta sig an ämnet demokrati. Syftet var att utforska hur man kan möta samhällets demokratiska kris genom starka lokala demokratier med hållbara, inkluderande och självorganiserande beslutsprocesser. Man diskuterade hur den ohållbara utvecklingen kan ses som ett resultat av att landsbygdens byar har släppt greppet om sin egen framtid. Lokalsamhällena har gett upp mandatet att fatta beslut som gynnar en hållbar utveckling i balans med omgivande ekosystem. Det är en form av underordning man behöver ta sig ur, parallellt med att urbana maktinstanser frigör sig från överordnande roller. Nyckeln ligger i att återupprätta lokal makt, demokrati och inflytande, att vända den utveckling där politiken har professionaliserats i takt med urholkningen av den vardagsnära basdemokratin (Arén & Herlitz 2017). För att återskapa verklig delaktighet i närmiljön, kan det behövas nya demokratiska beslutsformer bortom den industrimoderna, representativa föreningsdemokratin. Det innebär en fördjupad delaktighet där alla delar makt och ansvar, med full påverkansmöjlighet. Då kan även den nationella demokratin vitaliseras.

Under vägledning av externa handledare fick deltagarna utforska lokaldemokrati genom en upplevelsebaserad så kallad behörighetsprocess. Målet med en sådan process är att en arbetsgrupp eller annan form av gemenskap upprättar sin egen auktoritet, en demokratisk beslutsordning där makt och ansvar fördelas jämnt i gruppen eller organisationen. En bakomliggande tes är att vi för att förverkliga en mer mogen demokrati, även behöver utforska hur vi kan mogna och utvecklas som människor, medborgare och grupper: Hur lär vi oss att fatta gemensamma beslut som är hållbara, bygger på allas medskapande, respekt för allas olikheter och mångfaldens visdom – beslut som är legitima för alla berörda och där ingen abdikerar från sitt ansvar? Hur kan en grupp bygga en inre auktoritet med tillit som grund? En beslutsgemenskap där alla är ansvariga och ingen ser någon som offer, där vi

mognar i vuxenblivande? Hur kan man synliggöra och korrigera maktobalanser som kan uppstå om någon väljer att (ofta omedvetet) överordna eller underordna sig?

I början av processen ställdes gruppen inför en till synes trivial uppgift som man måste lösa tillsammans, något som visade sig vara svårare än många trodde. Efterhand växte det fram en förståelse för behovet av en gemensam form för beslutsfattandet. Olika beslutsordningar utforskades, alltifrån absolut majoritet till koncensus liksom nyare former som till exempel sociokrati där hierarkin har ersatts av cirkeln. Deltagarna fick ta del av erfarenheter från förskolan Ior, ett föräldrakooperativ i Stockholm där den lokala demokratin fungerade i över 30 år. En viktig faktor var kravet att alla i föreningen skulle närvara vid alla möten. Den erfarenheten väckte reflektionen att en fungerande samhällsdemokrati kan behöva bygga på små demokratiska enheter där alla bidrar med sin fysiska, psykiska, intellektuella och emotionella närvaro till beslutet. Kravet på närvaro fostrar demokratiska förhållningssätt där man lär sig ta ansvar. Känslan att kunna påverka ger möjlighet att växa som människa.

Processen i Oviksfjällen väckte en mängd tankar och känslor som visade att gruppen inte bara fungerade som en rationell beslutande enhet, utan även som en *psykologisk organism*. I denna *inre* gruppddynamik fanns ett antal förutbestämbbara roller som individerna omedvetet kunde ta på sig (Bion 2004). Utan medvetenhet om och ansvar för dessa inre processer kan beslutsprocesserna lätt mynna ut i både projiceringar och destruktiva konflikter som skapar grupperingar, *vi och dom*-tänkande eller anklagelser grundade i antagandet att *det är någon annans fel*. På internationell nivå kan sådana omedvetna förhållningssätt till sist mynna ut i krig. En viktig del av den demokratiska mognaden visade sig alltså vara att bära sig själv – att möta och hårbärgera egna upplevelser som kan uppstå i mötet med andra och som kanske inte alltid är helt bekväma.

En insikt som växte fram efterhand var behovet att välkomna motsättningar och motstridiga känslor som viktiga bidrag till beslutsprocessen, istället för att sträva efter statiska tillstånd av enhet och harmoni – sådana försök kan snarare resultera i motsatsen där bygemenskapen bryter samman och visionerna förloras. När vi fullt ut kan acceptera och omfamna dynamiken i vår mänskliga natur, kan vi också bygga mer hållbara demokratier med hjälp av olikheterna i den kollektiva mångfalden. När vi förmår att möta oss själva som mer hela och integrerade individer och grupper, med alla våra mänskliga tillkortakommanden, kan vi också fatta mer mogna gemensamma beslut. Det är beslut som tar hänsyn till allas bästa – inklusive ekosystemen och framtida generationer. Den demokratiska kompetensen kan utvecklas genom att först medvetandegöra vår demokratiska inkompetens. Kanske handlar kompetensen främst om att bygga tillit snarare än att producera beslut.

Den lärande byn: Att bygga förhållningssätt som möjliggör förändring

Nästa moment i utbildningen genomfördes i den gamla skolan i byn Kvarnsjö i södra Jämtland. Inramade av gnistrande vackert vintersportväder tog sig deltagarna an att utforska de läroprocesser som behövs för att möjliggöra en övergång till ett hållbart samhälle, liksom

hur detta lärande kan underlättas av lokalsamhällenas renässans. Den globala krisen i lärande innebär att vi som mänsklighet ännu inte har förmått att vända den ohållbara utvecklingen, trots att vi är medvetna om utmaningarna. I den inledande samtalsrundan delade flera med sig av känslan att stå med ett ben i det gamla industrimoderna samhället, med livssituationer som inte alltid stämmer överens med de längtor man har, medan det andra benet är på väg i en ny riktning.

Det är spänningsfält som kan upplevas utmanande att befinna sig i, samtidigt som de skapar rörelse och lärprocesser. Lärandet handlar bland annat om att utveckla konstruktiva och kreativa förhållningssätt mitt i spänningsfälten så att man kan möta nuläget – inklusive ångest, stress och smärta inför de globala kriserna – på sätt som förstärker snarare än försvagar engagemanget för en ny framtid. Sådana förhållningssätt ger stöd i att vara hållbar som bärare av de nödvändiga förändringsprocesserna. Miljön i den gamla byskolan påminde om behovet att lära på nya sätt, bortom industrisamhällets korvstoppling – att utveckla ett ömsesidigt lärande som möjliggör verklig delaktighet i medskapandet av en hållbar värld. Det lokala sammanhanget förstärker lärandet, det är där som omställningen blir konkret och gripbar. Ekopedagogiken, med ursprung i Sydamerika och Paulo Freires *frigörande pedagogik*, presenterades som en stödjande plattform i lärprocesserna (Berg et al. 2020). Rotad i en jordcentrerad världsbild syftar den till att frigöra handlingskraft, synliggöra begränsande antaganden och tankesätt, samt stärka människors delaktighet som planetära medborgare och medskapare av en hållbar kultur. Lärandet kan inte implementeras *uppiifrån* utan behöver genereras nedifrån, eller snarare *inifrån* individer och grupper, genom de interaktiva möten som vi är med om på livets resa. Dessa lärande möten kan sägas äga rum på fyra nivåer:

- I mötet med varandra, i lokala gemenskaper och platser, konkretiseras den individuella och kollektiva lärresa som omställningen till hållbarhet innebär.
- I mötet med naturen och ekosystemen, kan vi lära oss hur ett hållbart samhälle kan byggas genom små lokala enheter som härmar naturens kretslopp i sina lösningar.
- I mötet med världen och den mänskliga kulturen lär vi oss hur en dysfunktionell världsbild gett upphov till samhällets systemfel, liksom hur vi kan medskapa en hållbar kultur i det lokala med hjälp av en framväxande, jordcentrerad världsbild.
- I mötet med oss själva kan vi utveckla nya roller och ta steget från passiva åskådare till aktiva medskapare. Trygga, lokala lärgemenskaper ger mod att genomgå en sådan inre omställning och utforska nya förhållningssätt med nya vanor och beteenden.

En del av visionen om Framtidens by, är alltså att förverkliga lärande lokalsamhällen med kraft att svara på de globala kriserna – samhällen som kan fortsätta att växa och lära genom både framgångar och motgångar, med inspiration från till exempel Peter Senges *lärande organisationer* (Senge 2006) och andra systembaserade organisationsteorier. Under kursen i Kvarnsjö fick gruppen uppleva flera lärande möten, med bland annat Jan Zakrisson på Klövsjö gårdsbryggeri som har tröttnat på bidrag för att upprätthålla en *kuliss av levande landsbygd*. Konstnären och författaren Rolf Kjellberg beskrev sitt kretsloppshus och målade upp risken av en samhällskollaps där byarna skyddar sig med vapen för att överleva –

motsatsen till de inkluderande gemenskaper som Framtidens by söker främja.

Det blev även ett dialogmöte och avslutande festmiddag med byborna i Kvarnsjö – fiket och måltiden skapar goda lärmiljöer! En inflyttad familj berättade hur barnens relation till maten fördjupas när de tar del i jakt, fiske och odling. Bygemenskapen ger barnen trygga sammanhang där de kan leka fritt och röra sig självständigt mellan husen. Gruppen fick också lyssna till den lokala ekomjölkbonden som vill bevara småskaligheten trots press från länsstyrelsen att ta mer lån och expandera. I starka och inkluderande lokala lärgemenskaper kan byborna reflektera och kritiskt granska sådana visioner *uppifrån*, liksom vid behov utveckla egna som man upplever ger mer balans i tillvaron. Lärandet kan förstärkas genom verktyg som *Det goda samtalet* eller *Kollegial handledning*, något som deltagarna fick prova på. Man utforskade också andra former av kreativa och inspirerande lärmöten genom exempelvis bild, dans och naturnära skidupplevelser.

Den jordnära byn: En ekogemenskap som omfattar både människor och natur

I strålände vårväder samlades deltagarna i Framtidens by för den femte delkursen som kallades *Den jordnära byn*. Det skedde i Lysvik i Värmland, på en gård med vidunderlig utsikt över sjön Fryken. Utforskningen denna gång gällde hur hållbara och regenerativa lokalsamhällen på landsbygden kan skapa modeller för att möta den globala ekologiska krisen. Sådana systembaserade lösningar byggda på småskalighet, mångfald, nätverk och samverkan kan korrigera systemfelen i det industrimoderna designtänkandet där man har fokuserat på storskalighet, standardisering, centralisering samt individualisering. Det fossilbaserade och industrialiserade jord- och skogsbruket har visat sig utgöra ett av de största hoten mot planetens ekosystem och biologiska mångfald. Det har dessutom byggts på ändliga resurser i form av till exempel olja och fosfor, samtidigt som monokulturer och konstgödsel har utarmat jordarna. 2014 beräknade engelska forskare att landet kan producera högst 100 skördar till på sina åkermarker med nuvarande metoder (Independent 2014).

Det kraftfoderbaserade industriköttet har också vuxit fram som ett stort klimathot, till skillnad från skogsbetande djur som istället förbättrar klimatet och bidrar till att binda kol genom att ingå i skogens ekosystem. De trädplantager som ersatt skogarna, har visat sig vara mycket sårbara inför klimatförändringar och förvärrar problemen med bland annat torka och bränder, medan ekosystemen i gammelskogarna är mer tåliga och dessutom fungerar som naturliga kolsänkor. En metod som bibehåller ekosystemen med sin mångfald av arter och mikroorganismer är det kalhyggesfria skogsbruket (Karlsson 2017). Den medvetna politik som gick ut på att lägga ned mångfalden av byar för att skapa standardiserade städer, har visat sig bygga på ett ovetenskapligt tänkande som nu utgör ett hot mot hela civilisationen. I delkursen tog gruppen del av hur lokalsamhällen på den värmländska landsbygden förverkligar nya konkreta kretsloppslösningar, utan att vänta på initiativ *uppifrån*.

Deltagarna besökte bland annat Ransbysätter, *byn som vägrade dö* där byborna vände utvecklingen av egen kraft. Man vitaliserade lokalekonomin genom att få igång

vattenkraftverket och kvarnen. En bagare engagerades som kunde kliva in en färdig kundkrets och ta lån av bygemenskapen för att komma igång. Ett annat studiebesök gick till Torfolk gård, kravmärkningens vagga, där gruppen fick ta del av en berättelse om hur 70-talets gröna-vågare utvecklade en bärkraftig verksamhet och fick fart på en landsomfattande rörelse av ekologisk odling som förändrade livsmedelsbranschen. Idag lever grundarna med paradoxen att KRAV har blivit en del av den standardiserade industri som har motverkat den lokala matproduktionens mångfald. Därför utvecklar man nu nya visioner om hållbar och kemikaliefri mat med ökad närhet mellan producent och konsument, inspirerade av initiativ som andelsjordbruk och REKO-ringar. I projektet *Grön gryning* vill man ge fler möjlighet att vara fullt delaktiga i hela kedjan från jord till bord och tillbaka, även om man inte själv äger mark – ett sätt att navigera genom dagens krångliga lagstiftning.

Under delkursen fick gruppen ta del av lösningar som byggde på lokal samverkan där både naturliga och mänskliga samhällen ingår i samma system. Det är lösningar som respekterar såväl *naturens rättigheter* som *lokalsamhällenas rättigheter* att få blomstra och fortleva på egna villkor (Högberg et al. 2018). Inspiration kom från bland annat fäbodbrukets beprövade principer som idag kan bidra till att förverkliga hållbara gröna näringar. Utifrån den formen av tänkande skapas kretsloppsbaseade lösningar för levande lokalsamhällen inom områden som hållbar energi, regenerativ ekonomi där vinsterna stannar i bygden, byggande, kommunikationer, matproduktion och odling. Inom det sistnämnda området fick deltagarna pröva på att tillverka biokol. Det är en effektiv metod för att återskapa jordarnas bördighet, vitalisera mikrolivet som ofta förstörts av industriell plöjning och markberedning, samt binda kol från atmosfären. Man undersökte också potentialen i nygamla grödor som gråärtan och bovetet. Permakultur presenterades som ett designverktyg inom odling som skapar optimala produktionsförhållanden genom att samarbeta med naturen. Även *holistic management* lyftes fram som ett exempel på regenerativa och systembaserade jord- och skogsbruksmetoder. Sådana designverktyg och metoder kan också tillämpas för att förverkliga hållbara organisationer och samhälle

Den läkande byn: Att integrera det förflutna genom holistiska framtidsvisioner

Hur kan ett återskapande av lokala ekosystem och samhällen bidra till läkning av de globala mänskliga och psykosociala kriser vi möter idag? Det var frågan för den sjätte delkursen som genomfördes i Svenshögen norr om Göteborg. Där skapade man i början av seklet visionen att förverkliga Sveriges största alternativby, en vision som efter några år föll sönder i kaos och tärande konflikter. När visionerna dog försvann skaparlusten och många flyttade därifrån. Idag har samhället återhämtat sig och nya visioner spirar, tillsammans med värdefulla lärdomar från det förflutna bland de som stannade kvar. Deltagarna påmindes om behovet av konstruktiva förhållningssätt för att hantera stress och förebygga låsta positioner. Det behövs ett djupt lyssnande och en grundmurad respekt för allas bidrag och perspektiv för att bibehålla den visionära andan.

Om visionerna är holistiska och kretsloppsbaseade kan de i sig själva tillföra en läkande

kvalitet till individer, grupper och samhällen. Den industrimoderna visionen, byggd på ett föråldrat linjärt och mekanistiskt tänkande, har trots goda intentioner skapat sår på alla dessa nivåer. Mänsklig ohälsa yttrar sig i dag i både välfärdssjukdomar och psykisk obalans. Klimatångest har blivit ett etablerat begrepp. Nedmonteringen av landsbygdens lokalsamhällen har rivit upp många människor med rötterna när man förlorat anknytningen till en plats. Det har skapat en tomhet som förts vidare genom generationerna så att vi förlorat både samband och sammanhang. Konsumtionssamhället kan liknas vid ett kollektivt beroendemönster, där vi försökt ersätta bristen på mening med en omåttlig konsumtion och exploatering av planetens ekosystem. I Svenshögen har man försökt att hantera dessa inre mänskliga kriser genom lokala initiativ som bidrar till förnyad mening och tillhörighet.

Övergången till ett hållbart samhälle kan innebära större utmaningar än man kan tro, när det gäller människors inre förmåga att ställa om på en mental, känslomässig, psykologisk och existentiell nivå. Omställningen kan medföra behov att sörja en värld som inte längre finns, en värld som förvisso gav många materiella framsteg men som samtidigt byggde på ohållbara föreställningar. Ett starkt lokalsamhälle, drivet av vitala landsbygdsvisioner, kan erbjuda den trygghet som behövs för att man ska våga ta *språnget till ett nytt paradigm*, individuellt och kollektivt. Byar på landsbygden kan ge oss möjlighet att delta i meningsfulla förändringar för en hållbar framtid. I Svenshögen pågår flera projekt som syftar till sådana förändringar, där bland annat ett område diskuterar hur man kan göra gemensam sak i utvecklingen av ett kretsloppssamhälle. I området finns ekologiska odlingar, en framväxande permakulturskog, olika hus med innovativa lösningar inom till exempel avlopp, energi och byggteknik, ett kafé med försäljning av lokala grönsaker samt en kursgård.

Framför allt utgör människorna i bygden en viktig resurs genom erfarenheter av och förståelse för sambanden mellan yttre och inre omställning. I en annan del av Svenshögen finns ett stort före detta sanatorium där ägarna bjuder in till medskapande av hur ytor kan användas. Frågor som utforskades under vistelsen tillsammans med byinvånarna knöt alla an till läkande, till exempel etik och konflikthantering, feminism och manskirklar, känslomässig trygghet liksom läkande mat och örter. Man diskuterade hur gemenskapen behöver inkludera utsatta grupper, inte minst äldre, liksom hur vi kan lära av ursprungsfolkens erfarenheter av att samverka med ekosystemen som en naturlig del av gemenskapen (Agebjörn et al. 2016). Deltagarna fick uppleva naturens läkande kraft genom en pilgrimsvandring i skogen med döden som tema, liksom pröva på egenvård i form av lymfmassage och ekologisk kroppsvård. En av byinvånarna sammanfattade intrycken i orden: Jag vill leva där det finns modiga människor. Visionerna lyckas inte alltid, men de skapar rörelse.

Rörelsen sprider sig och nya samarbeten uppstår

Landsbygden väntar inte. Initiativet *Framtidens by* visar hur nya visioner, rörelser och utbildningar tar form i skrivande stund för att möjliggöra en hållbar framtid som inkluderar både stad och land. Denna rörelse är solidarisk med städernas utsatta position och förordar bland annat mångfald, inkludering och samverkan över gränser – mellan människor och mellan människa och natur – som utgångspunkter för ett hållbart, livgivande och regenerativt

samhälle. I en sjunde öppen delkurs kallad *Den regenerativa byn* hösten 2018 i Härnösand, sammanfattar man sina erfarenheter och bjuder in till breddat samarbete med alla aktörer som är engagerade i en hållbar omställning. Fler kommuner har uttryckt intresse för konceptet, liksom den internationella arkitektutbildningen vid Umeå universitet som överväger ett fördjupat samarbete. Nästa utbildning med namnet *Framtidens by – bredbandsbillerbyar* startar också hösten 2018 i samverkan med Karlskoga folkhögskola och Omställningsnätverket. I enlighet med skolans devis skapar visionen om framtidens by både *mod, möten och möjligheter*. I en sådan kreativ och konstruktiv jordmån kan frön till en hållbar, rättvis och meningsfull värld börjar spira.

Som delaktiga i vår tids samhällsbyggande kan vi alla välja att inte kapitulera inför rådande trender och normer. Vi kan välja att vara tillräckligt modiga och visionära för att i våra olika roller bidra till att möjliggöra de självorganiserande processer som kan få landsbygden att blomstra. Kraften och viljan finns redan där och längtar efter möjlighet att frigöra och uttrycka sig själv. När vi tillsammans synliggör och medvetandegör förtryckande tankesätt, strukturer och systemfel, behövs inte längre konstgjord andning och projektbidrag som kompenserar systemfelen för att hålla liv i landsbygden – det klarar den av egen kraft. Ser vi till att undanröja hindren för att återskapa lokal matproduktion öppnas dörren till en flodvåg av verksamheter, ekoprenörskap och arbetstillfällen inom de lokala och regionala livsmedelskedjorna. Där kan bidrag göra verklig skillnad i form av startkapital. När de lokala ekonomiska kretsloppen förnyas, löser vi samtidigt flera av utmaningarna kring lokala transporter med till exempel minskade behov av arbeten på annan ort. Med lokalekonomiska analyser som inkluderar ett resurshushållningstänkande, går det att få syn på möjligheterna i omgivningen (Hultman et.al. 2018). Den ökande landsbygdsbefolkningen skapar en inneboende efterfrågan på utökad service, plus en explosion av innovativa lösningar vad gäller bostäder och boendelösningar. Idag finns mängder av hus på landsbygden som inte bebos. Studier byggda på statistik från SCB pekar på att det handlar om uppemot 50% av husen i glesbygd (Hultman 2016). Vilken möjlighet att blåsa nytt liv i gammalt kapital med alla dessa tomma hus och jordbruksfastigheter!

Visioner och lösningar som Framtidens by representerar, bidrar till att möjliggöra en hållbar framtid inom de planetära gränserna, där ekologin snarare än ekonomin sätter ramarna för samhällsutvecklingen. De speglar ett proaktivt förhållningssätt där man väljer att medskapa framtiden i en gränsöverskridande samverkan där alla är inbjudna att delta.

Välkommen till framtidens by!

Omställningen som samhällets vuxenblivande

David Bennett och Nikolas Berg

Har urbaniseringen medfört en infantilisering som yttrar sig i kraven på omedelbar behovstillfredsställelse och oansvariga konsumtionsmönster? Det är beteenden som tilltagit

när avstånden till kretsloppen ökat och vi inte längre ser konsekvenserna av våra handlingar. Och tvärtom, kan hållbar omställning byggd på ruralisering och närhet till kretsloppen innebära ökat ansvar, mognad och vuxenblivande? Dessa frågor utforskas i följande artikel som ursprungligen publicerades i Landets fria den 15 september 2020.

Gestaltterapeuten Mikael Curman skrev boken “Äntligen mogen” vid 70 års ålder. Då kände han sig redo att bidra till samhällsomställningen utan pekfinger, men såg även att mänskligheten som helhet idag har möjlighet att ta gemensamt ansvar. Med detta perspektiv kan omställningen ses som en kollektiv mognadsprocess där vi lämnar den industrimoderna eran och dess oansvariga konsumtionsmönster. Vi kan äntligen bli vuxna som samhälle!

Omställningsrörelsen kan kanske inte påstå sig vara mer mogen än övriga samhället, det skulle bara ge mer fingerpekande. Däremot kan rörelsen kanske ses som en villighet att genomföra den lärresa som behövs i det individuella och kollektiva vuxenblivandet. Undertecknade har delat en sådan resa sedan vårt första möte vid Omställningsnätverkets bildande i Ytterjärna 2013. Vi har följts åt i den grupp som idag utgör ByAkademin och som bland annat driver folkhögskoleutbildningen “Framtidens by – bredbandsbillerbyar” i samverkan med Omställningsnätverket. I den konstellationen har vi mötts regelbundet under fyra år. I cirkeln delar vi våra livsresor, stöts och blöts, möter oss själva, ser våra mönster och tar ansvar för helheten – om och om igen. Vi har krisat, upplevt genombrott och stundtals magiska arbetsflöden. Vi har sett hur omställning blir möjlig genom egen mognad.

Samhällskulturen formas av våra individuella och gemensamma lärresor. Nu när vårt kollektiva ungdomliga festande har drivit vår moderna civilisation och planet över händelsehorisontens gräns måste vi lära oss möta utmaningarna mer moget. Vi behöver bli fler som strävar efter att uppträda vuxet i psykologisk bemärkelse, för att förverkliga en hållbar kultur präglad av kollektiv mognad. Våra lokala gemenskaper kan bli det bästa “lärlabbet” på den resan.

Vuxenblivande ur ett omställningsperspektiv

Vad innebär vuxenblivandet? Hur uppnår vi det personligen och kan en grupp uppnå det gemensamt? Många forskare, psykologer och filosofer har tittat på vuxenblivande genom åren. Själva ser vi det varken som ett tillstånd eller som en linjär process, som vissa teorier hävdar, utan snarare som ett konstant tränande. Vuxenblivandet blir lättare med övning, när man omges av andra som är villiga att utforska det. Då kan man klara att uppträda vuxet oavsett ålder.

Trots brister kan teorier vara användbara. Robert Kegan's forskning om vuxenutveckling är välciterad. För honom innebär vuxenblivande förmågan att skapa sin egen identitet och ideologi, fri att välja traditioner och fri från kulturella förväntningar eller oro för vad andra tycker. Intressant nog återfinns liknande förhållningssätt på autism-skalan, vilket Greta Thunberg hänvisat till som delförklaring till sitt eget ledarskap. Kegan menar vidare att vuxenblivande innebär att man integrerar allt man upplevt för att bilda djupare perspektiv,

erfarenhet och förhoppningsvis visdom. Förmågan att se sig själv och världen som ett eller flera levande system (eller paradigm), snarare än separata delar utan sammanhang, är också uttryck för mognad.

Ytterligare en aspekt av mognaden är förmågan att fullt ut se sig själv som eget subjekt. Att betrakta sig som subjekt istället för objekt är att göra sig ansvarig för sina känslor och beteenden, det vill säga att se sig som både problemet och lösningen i exempelvis en konflikt. Subjektifiering av andra mänskliga och icke-mänskliga varelser och superorganismer (exempelvis skogar, korallrev, bioregioner och planeten) är en nyckel i ett rättvist, inkluderande och ekologiskt förhållningssätt som respekterar rättigheter för allt levande. Detta är motsatsen till objektifiering där objekt kan mätas, värderas och misshandlas. Mognad kan ses som respekt för varje subjekts rätt att existera, blomstra och utvecklas på egna villkor.

Systemperspektivet på vuxenblivandet för tankarna till Donella Meadows artikel "Places to intervene in a system" där de mest kraftfulla hävstångarna för systemtransformation är att se och röra sig bortom rådande paradigm. För detta behöver vi lära och utvecklas i samspel med planetens levande ekosystem, ett tillsammanslärande som tänkaren och filmaren Nora Bateson kallar "Symmathesy". Inom ekopedagogiken benämns samma fenomen "lärande ekosystem". Mognad är kanske inte att ha svaren eller kunna mer än andra, utan snarare att "hålla ett utrymme" för det ömsesidiga lärandet inom systemen – att bära sig själv och gemenskapen. Det innebär att man hårbärgerar känslor, vågar stå i frågor och bjuder in andra till samma utforskning.

Att mogna genom livets lärande möten

Ett stöd i det gemensamma lärandet och vuxenblivandet kan vara de åtta ekopedagogiska förhållningssätt som kan odlas i livets olika möten. I mötet med varandra lär vi till exempel om gemenskap. Det *relationella förhållningssättet* går bortom den industrimoderna tron på individualismen, där vi antingen framställs som hjälpende hjältar eller stjälpande skurkar. Med ett systembaserat metaperspektiv slipper vi begränsande roller, glorifiering och skuldbelägganden. Istället för att peka finger kan vi se att individen enbart gestaltar kollektiva dilemman och spänningar. Ett vuxet perspektiv på våra gemensamma utmaningar kan vara: "ingens fel men allas ansvar". Det skapar en kultur av tillit som kan mogna, förankras och konkretiseras genom *lokal självorganisering* i gemenskaper där vi blir synliga för varandra. När vi möts i demokratisk och ekonomisk samverkan, bortom dominans och underordning, lär vi oss förstå konsekvenserna av vårt agerande. Där blir vuxenblivandet verkligt.

I mötet med naturen lär vi om förändring, där vår *inre transformation* kan visa att misstag är förklädda gåvor och möjlighet till ytterligare mognad. Vi kan vara nyfikna på varandras gåvor och inte dra förhastade slutsatser. Vi växer som förändringsagenter i *konstruktiv handling*, när vi engagerar oss för den framtid vi önskar istället för att enbart reagera mot oönskade förhållanden. Närheten till naturens kretslopp möjliggör för oss att relativt snabbt förändra inriktning och korrigera ohållbara beteenden, när vi tydligt ser effekten av våra handlingar.

Vi lär också i våra möten med världen, där vi behöver all vår mognad för att möta och ta ansvar för den rådande ordningen – inklusive alla känslor det väcker – och samtidigt stå för nyordning. Då kan vi upptäcka kraften i *kulturellt berättande* där vi blir medledare i bärandet av de berättelser som formar hållbara fredskulturer. Allas ledarskap behövs för att bygga *mångfaldens intelligens* där olikheter ger rörelsen styrka och resiliens.

I mötena med oss själva, slutligen, lär vi om subjektifiering – kanske vuxenblivandets själva essens. När vi utvecklar *ekologisk känslighet* kan vi bära oss själva och möta våra känslor som en inre kompass. I ett *kreativt utforskande* gör vi resan från åskådare till medskapare, från vanmakt till egenmakt, från objekt till subjekt. Alla dessa möten medför lärande, läkande och växande där vi kan mogna som de vackra jordlingar vi är.

För oss handlar vuxenblivande om att stå kvar, genom alla möten. Att ta tillbaka handlingskraft och inte hoppas på teknikens under, eller att någon annan har makt och insikt nog att rädda situationen. Joanna Macy använder begreppet aktivt hopp där växandet sker i en resa genom tacksamhet, sorg, nya synsätt, formulering av intentioner och arbete för att förverkliga dem. Vilka intentioner och förhållningssätt kan bära oss när vi passerat händelsehorisonten, när industriell tillväxt har lett oss till ett svart hål? Kan vi kollektivt hitta modet och mognaden för att med värdighet gå in i det okända? Kanske är detta utforskande hela vår arts vuxenblivande!

Del D: Holistiska synsätt – att förverkliga hållbara visioner

Sammanfattande inledning

Den fjärde principen bakom bredbandsbillerbyar som metod, handlar om att synliggöra den mekanistiska världsbild som styr utvecklingen av det industrimoderna samhället, liksom den holistiska världsbild som nu behöver vägleda framväxten av en jordcentrerad kultur och ett kretsloppsintegrerat samhälle. Det handlar om att se världen som levande, komplexa system snarare än en “stor maskin” – idealet från 1700-talet som fortfarande formar vårt tänkande i hög grad.

Övergången till en systembaserad världsbild kräver hög grad av samverkan och tillsammanslärande, med utgångspunkt i lokalsamhället. Huvudartikeln i denna del, skriven av Ingrid Berg och Nikolas Berg, syftar därför till att sammanfatta erfarenheterna av arbetet med bredbandsbillerbyar och omsätta dem i en metod som kan vägleda den gemensamma läroprocessen. Integreringen i ByA-metoden bildar en helhet där mångfalden ger styrka.

En annan form av integrering utgörs av de beskrivningar som alla författare ger av sina “drömbyar” när de besvarar frågan: Hur ser Sollefteå landsbygd ut om 10, 20 eller 30 år? Skriften slutar alltså på samma sätt som den började, med författarnas personliga berättelser, men den här gången fokuserade på framtiden istället för “resan hit”. De visionära berättelserna gestaltar på olika sätt den framväxande holistiska världsbilden.

Bredbandsbillerbyar som metod

Nikolas Berg och Ingrid Berg

Denna text är ett försök att återge hur utvecklingen av bredbandsbillerbyar kan formas som metod. Syftet har varit att sammanställa våra erfarenheter så att andra kan inspireras av dem i sina sammanhang. För att förenkla övervägdes först att kalla metoden 4B, efter antalet gånger bokstaven B förekommer i begreppet bredbandsbillerbyar. De fyra B:na kan sägas stå för bärkraft (hållbarhet), boende, bärning (försörjning, utkomst) samt basmat. Det vill säga lokalt bärkraftiga lösningar för boende, försörjning och basal matproduktion – metodens fyra ben. Till slut valde vi namnet ByA-metoden, en förkortning av ByAkademin så som namnet återges i logotypen. “A” kan sägas stå för allmänningen som förebild. Avsikten är att skapa förutsättningar för lokala, tillitsbaserade och självorganiserande förvaltningskulturer byggda på liknande principer som naturens levande, komplexa system. Metoden söker stärka människor i att frigöra hopp och handlingskraft som delaktiga medskapare i hållbar samhällsomställning baserad på återbefolkning av landsbygden, vitalisering av lokalsamhällen samt återskapande av lokal och regional matproduktion. Den redogör inte för

steg som ska utföras i en viss ordning, utan främjar istället utvecklandet av förhållningssätt som kan möjliggöra en tillitskultur.

Metoden bärs upp av fyra principer som kan vara verktyg för grupper, byar eller bygder som vill omsätta metoden i sin egen verklighet. Principerna är: lokala gemenskaper, transformativ förändring, holistiska synsätt samt subjektivering. De kan användas inom alla former av gemenskaper, även inom organisatoriskt lärande i bredare bemärkelse. De är hämtade från systemtänkande och lägger grunden till en jordcentrerad eller kretsloppsbasead världsbild som kan vägleda omställningen till hållbarhet. Principerna konkretiseras genom åtta förhållningssätt som tillämpas i det vardagliga byggandet av bykulturen. De utvecklas i möten och relationer som byn består av, inte minst i mötena mellan "hjärna, hjärta och hand" där kulturen hålls levande i tanke, känsla och praktik. Dessa principer och förhållningssätt utgör kärnan i metoden och presenteras senare i denna text.

ByA-metoden erbjuder ett sätt att arbeta med både inre, existentiella aspekter av byn – såsom vision, reflektion och identitet – och yttre, praktiska aspekter som exempelvis rör handling, samverkan och kreativa uttryck. Solatumsprojektet om bredbandsbillerbyar, med sin utforskning av konkreta gårdar, har främst fokuserat på de yttre. Samtidigt har projektet bidragit till en vidareutveckling av metoden som helhet, genom kontinuerlig dialog och utbyte med tanke- och handlingssmedjan Byakademin. I augusti 2020 utmynnade detta i en testpilot i form av Bymesterveckan i Ramsele där konceptet prövades i handling. Bymester inspirerades i sin tur av den ettåriga utbildningen "Framtidens by – bredbandsbillerbyar" som startade i Sollefteå kommun 2017. Nipakademin var huvudman det första året. Erfarenheterna har bland annat utmynnat i ett kritiskt resonemang kring befintliga metoder för landsbygdsutveckling, vilket redogörs för i denna text. Därefter redovisas ännu en erfarenhet: att ByA-metoden kräver ett förändrat tänkande kring själva ordet "metod". Texten tar även upp några inspirationskällor och utgångspunkter för metoden innan den beskrivs närmare.

Kursveckan Bymester i Ramsele, hösten 2020. Foto: Petra Henriksson.

Kritiska perspektiv på gängse metoder för landsbygdsutveckling

ByA-metoden kan ses som ett alternativ till rådande metoder för landsbygdsutveckling. Den står för kritisk reflektion, självreflektion och systemkritik, till exempel i förhållande till den så kallade Leadermetoden. Leader styrs och utvecklas inom centralt antagna EU-ramar med vissa förgivetta taganden som speglar samhällets rådande diskurs. Dessa synsätt, inklusive den urbana normen, har många gånger påverkat landsbygden negativt. Det finns goda ambitioner inom Leader, där man bland annat samlar olika sektorer inom ett geografiskt område kring en gemensam målsättning. Många gånger saknas dock insikten om att den metoden har vuxit fram inom det industrimoderna paradigm som är en viktig orsak till utarmningen av landsbygden. Genom att undvika att belysa systemfel sprungna ur övergripande kulturella och strukturella faktorer, förskjuts ansvaret för landsbygdens utmaningar till de människor som är bosatta där. Med detta synsätt har landsbygdsborna sig själva att skylla, och kan bara få bidrag om de anpassar sig till de centraliserade perspektiven. Då finns det en risk att de ovanifrån bestämda ramarna för landsbygden förstärks.

ByA-metoden uppmuntrar istället systemkritisk analys av de kulturella och strukturella överbyggnader som lett till landsbygdens nedmontering. I frigörande syfte bjuder den in till självreflektion kring tendensen att anpassa sig till dessa överbyggnader. Medvetandegörande av ”förtryckande” tankesätt frigör handlingskraft och delaktighet i lokalsamhället, vilket kan beskrivas som landsbygdens ledarskap. Detta kan ses i kontrast till delaktighet byggd på anpassning till rådande tankesätt, landsbygdens följarskap. Följarskap och passivisering har paradoxalt nog blivit en effekt av många bidrag och insatser för landsbygdsutveckling, trots goda intentioner. Följarskapet riskerar att förknippas med en offerroll där landsbygden framställs som ett problem som ska lösas. ByA-metoden framställer snarare landsbygden som en viktig lösning på samhällets hållbarhetsutmaningar. Den ohållbara, subventionerade och fossilberoende staden kommer vara helt beroende av landsbygdens ledarskap och solidaritet för att klara framtida matförsörjning.

ByA-metoden främjar en utforskande dialog kring sambanden mellan landsbygdsutveckling och hållbar omställning, där ekologisk hållbarhet sätter ramarna. Dialogen utgår från systemtänkande med systemkritiska perspektiv som beskriver den ohållbara utvecklingens rötter i en industrimodern världsbild. En kulturell berättelse byggd på kontroll och dominans som präglas av 1700-talets mekanistiska ideal. Samhället som kontrollerbar maskin” kopplas till det urbana idealet för samhällsutveckling och ställs mot ”samhällen som komplexa lärande system” med ekosystemen som förebild. Detta representerar den omställning som behövs: från ett ohållbart samhälle som till stor del orsakats av utarmningen av lokalsamhällen, till ett hållbart och regenerativt samhälle som utgår från ”miniurbana” enheter som organisatorisk bas för samhällsbyggandet. Det är bredbandsbillerbyar där man kan bo, arbeta och delta i matproduktion. Där kretsloppen sluts så nära som möjligt för att optimera energianvändningen. De är ofta, men inte alltid, platsbundna.

Inom konventionell landsbygdsutveckling framhålls exempelvis ekonomisk BNP-tillväxt som en given utgångspunkt för landsbygdens utveckling. Detta trots att erfarenheten snarare pekar på social tillit som en mer effektiv bas för hållbara lokala samhällen och ekonomier. Likaså lyfts konkurrenskraft fram som ett eftersträvansvärt ideal, medan det kan vara mer gynnsamt och intressant för lokalsamhällen att fokusera på samarbetskraften – både inom bygden, med omvärlden och med naturen. Antalet relationer kan vara mer värdefullt ”kapital” än antalet transaktioner. Fokus på ekonomisk tillväxt (BNP), transaktioner och konkurrenskraft kan rentav vara kontraproduktivt för långsiktigt hållbara bygder och lokalsamhällen. ByA-metoden eftersträvar andra måttstockar som bättre speglar ekologiska, kulturella och sociala aspekter.

Ytterligare ett problem med många metoder för landsbygdsutveckling är att de bygger på styrmodellen ”New Public Management” (NPM). NPM är ett försök att överföra näringslivets villkor till den offentliga sektorn, en strävan som länge präglat svenska myndigheter. Idag har bristerna i modellen börjat accepteras och istället förordas ”tillitsbaserad styrning”, något som mer påminner om intentionerna i ByA-metoden. En dysfunktionell aspekt av NPM är dess fokus på målstyrning snarare än behovsstyrning. Bidrag utgår till projekt som kan visa att man uppnått de på förhand framtagna målen, trots att målsättningar i praktiken ofta ändras under processens gång. NPM kan alltså låsa och paralysera en dynamisk utveckling när processen vill ta andra vägar än vad som tänkts från början. Fokus på behovsstyrning kräver kontinuerlig lyhördhet för att uppfatta om processen motsvarar behoven eller om riktningen behöver ändras. Målstyrning ger mellancheferna stor makt i den offentliga sektorn, på bekostnad av rådgivningen hos lokala enheter, vilket inom landsbygdsutveckling kan motsvaras av att myndigheternas utvärderare ges större makt än bygderna.

En ny, komplex och relationell syn på ”metod”

ByA-metoden har vuxit fram som respons på ett antal frågor: Hur kan en metod för landsbygdsutveckling formas efter naturlagarna, och därigenom möjliggöra ett boende och leverne inom planetens gränser? En metod som inte bygger på förutbestämda steg för att uppnå fastlåsta mål. Hur kan man utforma en metod som inte söker överföra kunskap för att implementera centralt fastslagna strategier, utan snarare frigör det egna kunskapandet och självorganiserandet? En metod som inte söker kontrollera verkligheten, utan samspela i ömsesidig respekt. Som bygger på tillit till människors och bygders vilja att vara delaktiga i större sammanhang, utan att behöva tvingas till det. En metod som respekterar lokala samhällens och ekosystems rättigheter. Där människor inte har rollen som utförare utan som medskapare. En metod som möjliggör sann delaktighet, påverkan och transparens.

ByA-metodens upplägg inspireras av naturens levande, komplexa och lärande (eller adaptiva) system. Det kräver en förändrad syn på begreppet metod: från linjär, mekanistisk och instrumentell förståelse till cirkulär, holistisk och relationell. Som tidigare nämnt kan sådana metoder inte innehålla färdiga steg som tas i en viss ordning. Därför utgår ByA-metoden från ett antal förhållningssätt som samspelar i en dynamisk och ständigt föränderlig ordning. Sammantaget kan förhållningssätten möjliggöra ett ”bärande” av en hållbar fredskultur som

tar avstamp i det lokala. Ofta vävs de samman och stärker varandra i komplexa lärsituationer. Ibland kan det ena leda till det andra i en organisk följd som kan påminna om den ordning som återges i metodbeskrivningen nedan. Med sådana förutsättningar kan det vara svårt att använda samma språk som i exempelvis bruksanvisningar för att beskriva processen. Kanske ligger poesi och berättande närmare till hands, ett språk som kan engagera både hjärna, hjärta och hand. "Det är vägen som är mödan värd", uttryckte Karin Boye. Det kan skapa förståelse för cirkulära och oförutsägbara processer som metod, bortom målstyrning.

ByA-metoden bygger på den mänskliga förmågan till lärande, att lära sig odla och kultivera förhållningssätt. Den förmedlar alltså inte att vi kan fortsätta med tidigare beteenden och sedan ta till tekniska hjälpmedel och verktyg för att lösa hållbarheten. Budskapet är att vi människor påverkar mer än vi tror. I levande system gör varje handling skillnad för helheten. Vi påverkar på gott och ont, både genom det vi gör och de vi är som bärare av samhällets kulturella berättelser. Att synliggöra detta handlar inte om att skuldbelägga individer eller blunda för systemfel. Den ohållbara utvecklingen är inte vårt fel, men vårt ansvar. Vi kan ta ansvar för att förändra utifrån de förutsättningar vi har. Inte för att vi drivs av centrala mål om BNP-tillväxt, utan av vår vilja att bygga samhällen som håller även för framtida generationer. Vi kan "vara den förändring vi vill se i världen", där vårt lokala engagemang leder samhällstransformationen. Det innebär att vi lämnar rollen som passiva åskådare, konsumenter och utförare och träder in i rollen som aktiva medskapare, förändringsagenter och subjekt. Vi är själva verktygen vi söker för att vända utvecklingen.

Att vi träder in som aktiva subjekt innebär också att vi påverkar metodens utformning och tillämpning. Det är inte ett färdigt recept utan metoden förändras med varje utövare. Istället för ord som metoder, tekniker och modeller skulle man kunna använda ansatser, försök eller skisser. Vi behöver förstå komplexa processer och att de kan vara bortom kontroll. Det kan bli bättre än vi tänkt oss. Eller så vi har lärt oss mycket av det oväntade.

Några utgångspunkter och inspirationskällor till ByA-metoden

En inspirationskälla hämtad från den traditionella bykulturen är allmänningens principer som bas för självorganiserande förvaltningskultur. Målet är inte så mycket att förvalta naturresurser som att förvalta relationerna i gemenskapen, i respektfull samverkan med ekosystemen. Samtidigt som bytänkandet finns som en given utgångspunkt, kan ByA-processen kännas igen från flera systembaserade tillvägagångssätt inom organisationsutveckling. Där finns exempelvis lärande organisationer, agila organisationer som gynnar flexibla och snabbrorliga förhållningssätt eller TEAL-organisationer som strävar efter att fungera som "levande organismer". Metoden integrerar även erfarenheter från lokala utvecklingsplaner (LUP) och deras vidareutveckling till lokala omställningsplaner (LOOP). Medan LUP ofta knyts till EU-direktiv om exempelvis BNP-tillväxt, är LOOP mer anpassat till de praktiska lokala behoven av omställning till hållbarhet. LOOP bygger på att lokal utveckling och hållbar omställning hänger samman. Omställningen är en förutsättning för fortsatt utveckling. I beskrivningen nedan jämförs de olika förhållningssätten i ByA-metoden med de faser som ingår i LOOP. Ytterligare en utgångspunkt är att metoden är behovsstyrd.

Olika behov i jordens livssystem behöver samspela och mötas inom de planetära gränserna. Metoden svarar på de olika kriser som samhället står inför idag, definierat som fyra systemkriser och fyra responskriser (se introduktionskapitlet).

En central utgångspunkt är att omställningen till hållbarhet kan betraktas som en lärprocess, såväl kollektiv som individuell. Metoden hämtar inspiration från bland annat ekopedagogiken med innovativt lärande som ger nytänkande, transformativt lärande som möjliggör perspektivskiften och integrativt lärande som banar väg för holistiska perspektiv. Det är ett ömsesidigt och relationellt lärande, till skillnad från instrumentellt och ensidigt. Principerna och förhållningssätten i metoden hämtas från idén om *lärande ekosystem*. En grupp, en organisation eller ett samhälle kan ses som lärande ekosystem, där man lär av och med varandra och i samspel med omgivningen. Det är öppna och inkluderande system. Målet är att härma de naturliga systemens förmåga till resiliens – att möta utmaningar, anpassa sig efter nya omständigheter och samtidigt bevara integritet. Ett besläktat ord är ”symmathesy”, från grekiska ord för att ”lära tillsammans” (Bateson 2016). ByA-metoden hämtar även inspiration från urfolkens kunskap om att leva i balans med samhället och resten av naturen, såsom andinska visdomstraditionen Sumak Kawsay, ”det goda livet” (Agebjörn et al. 2017).

När våra samhällen behandlas som levande mänskliga system istället för mekaniska förlopp, kan förändring gå snabbt. I alla system finns så kallade hävstångspunkter där relativt små insatser kan åstadkomma stora förändringar i helheten. En nivå av hävstänger handlar om fysiska och materiella strukturer som exempelvis samhällets infrastrukturer. Att arbeta med dem har viss effekt, men inte i den omfattning och hastighet som behövs idag. På nästa nivå finns kunskap, information eller annan återkoppling för att korrigera beteenden. Sådant kan ha större effekt, men är inte heller tillräckligt för att åstadkomma förändringar på djupet. Störst påverkan finns på den tredje nivån av hävstänger som har att göra med kulturen. När vi förändrar samhällets bärande, kulturella berättelser – det rådande tankesättet eller paradigmet – mångfaldigar vi effekten av alla andra insatser. Arbetar man med till exempel förändringsprocesser i organisationer behöver man komma åt själva kulturen för att lyckas, det som sitter i väggarna. Det är den kultur som föds och formas i våra dagliga möten, i våra relationer, och som vi upprätthåller genom de förhållningssätt vi odlar. Man kan se kulturens kraft när en by gör upp med följarkulturen och börjar forma sin egen verklighet.

Principer och förhållningssätt för den inre och yttre byn

Från det lärande ekosystemet kan vi som nämnts hämta fyra principer och åtta förhållningssätt för att vägleda utvecklingen av en hållbar och bybaserad kultur. Varje princip konkretiseras i två förhållningssätt, som speglar en inre och en yttre kvalitet av principen.

Principerna är:

- *Transformativ förändring*, som fokuserar på omställning som en lärprocess i både tanke och handling, reflektion och aktion.
- *Holistiska synsätt* med inkluderande visioner och mångfaldig samverkan som utgår från en fredlig relation till jorden snarare än mänsklig dominans.

- *Lokala gemenskaper* där självorganisering och relationell omtanke om platsen och varandra bildar stommen i lokala förvaltningskulturer.
- *Subjektivifiering* av världen – att vi lär oss se på allt och alla som subjekt, medskapare och medledare istället för objekt, åskådare och följare.

Att gå från objektivering till subjektivifiering innebär att återupprätta livets inneboende egenvärden, inte bara hos mänskliga individer utan även folkgrupper, kulturer, lokala samhällen och ekosystem. I den industrimoderna kulturen har människor, byar och bygder ofta behandlats som objekt och produktionsenheter med enbart nyttovärden. Att betrakta dem som subjekt innebär att respektera allas rätt att råda över sin egen verklighet, i balans med omgivningen. Rådighet är nära besläktat med rättigheter, en grund för demokratin. Det är inte bara lokalsamhällen som behöver rättigheter utan även naturens ekosystem.

De fyra principerna möjliggör ett arbete med såväl den inre som den yttre byn, med inre och yttre förhållningssätt. Den inre byn handlar om lokalsamhällets identitet och svarar på frågor som har att göra med varandet: Varför finns vi, Vilka kan vi vara, vad är meningen med vår existens? Där finns de bärande berättelser som ger mening, riktning och sammanhang – en existentiell grund som ofta slagits i spillror på landsbygden genom urbanisering och industrialisering. Den yttre byn handlar om att praktiskt gestalta den gemensamma identiteten och berättelsen, att omsätta varandet i olika former av handling. Där finns frågor som: Vad ska vi göra, hur organiserar vi oss, hur kan vi planera och samverka? Ju starkare existentiell grund desto mer kraftfullt kan agerandet bli, samtidigt som den kollektiva handlingen i gemensamma projekt förstärker gruppens identitet och berättelser.

Att ta hänsyn till samspelet mellan inre och yttre faktorer kan vara ett stöd i arbetet för att skapa stabila lokalsamhällen och attrahera inflyttning till landsbygden. Fyra av de bärande förhållningssätten fokuserar på existentiella frågor – den inre byn – medan övriga fyra är handlingsinriktade med fokus på den yttre byn. Så här kan de beskrivas:

Inre förhållningssätt

1. Mötas – relationell omtanke (gemenskapens inre kvalitéer)
2. Reflektera och analysera – inre omställning (förändringens inre kvalitéer)
3. Närvara till våra känslor – ekologisk känslighet (subjektivifieringens inre kvalitéer)
4. Visionera – kulturellt berättande (de holistiska synsättens inre kvalitéer)

Yttre förhållningssätt

5. Organisera – lokal självorganisering (gemenskapens yttre kvalitéer)
6. Agera – konstruktiv handling (förändringens yttre kvalitéer)
7. Medskapa – kreativt utforskande (subjektivifieringens yttre kvalitéer)
8. Integrera – mångfaldens intelligens (de holistiska synsättens yttre kvalitéer)

ByA-metodens åtta förhållningssätt – en fördjupad beskrivning

1. Mötas – relationell omtanke

Även om många hållbarhetsproblem idag är globala, är det lokala ledarskapet avgörande för att hitta lösningar och möjligheter. Ett mer resursbevarande samhälle fordrar hög grad av samverkan lokalt, vilket underlättas av en känsla av gemenskap och sammanhang. Det innebär att människor *bryr sig om* varandra, sitt lokalsamhälle, världen i stort liksom de omgivande ekosystemen – livsmiljöerna för dagens och morgondagens generationer. En sådan relationell omtanke blir drivkraften för en inre och yttre samling i bygden när man vill gå djupare i omställningsresan. Detta förhållningssätt ifrågasätter ofta den industrimoderna berättelsen om att skapa mening genom individualisering och privat konsumtion, en berättelse som orsakat rovdrift på både människor och natur. Som människor blir vi till genom relationer – med varandra, platsen, omvärlden, naturen och oss själva. Relationerna är rikedom, snarare än transaktionerna. Inte minst när det gäller att förverkliga hållbara, självorganiserande förvaltningskulturer som bas för regenerativa samhällen. Att fördjupa relationerna blir nödvändigt för att möta utmaningarna och ta vara på möjligheterna. Tilliten skapas och byggs i samtalscirklar och gemensamt görande som stärker den relationella omtanken. Och kanske är det runt grytorna och i firandet det blir synligt hur gruppen mår. Människor har genom tiderna mötts runt elden för att samtala, sjunga och äta.

LOOP kan vara ett konkret verktyg när omtanken föder behovet att följa upp bygdens utveckling, förstå orsakssamband och omsätta förståelsen i handling. Det gäller att pausa och betrakta för att tillsammans skaffa överblick och förstå var vi befinner oss och vart vi vill. Det relationella synsättet medför en fördjupad insikt i hur de egna handlingarna påverkar omvärlden och skapar konsekvenser. Där föds längtan att vara med och bidra till en hållbar framtid i de sammanhang man kan påverka, inte minst de lokala gemenskaperna. Med ökad tillit följer modet att uttrycka sig, att dela med sig av gåvor och perspektiv. Ett generöst delande i trygga lärcirklar kan skapa känsla av ömsesidig påverkan. Ett samspel som med ett systemteoretiskt perspektiv benämns *cirkulära samspelsmönster*. Det skapar förutsättningar för gemensamt läkande, lärande och växande. En systemkris som kan sägas bero på avsaknaden av denna relationella förståelse är den socioekonomiska krisen. Den märks i konsekvenser som utslagna lokala ekosystem och samhällen, i ökade ekonomiska klyftor liksom ojämlika förhållanden. Inom ramen för Bymester och Framtidens by – bredbandsbillerbyar behandlas denna kris främst i delmomentet *Den växande byn*.

2. Reflektera och analysera – inre omställning

En viktig utgångspunkt för ByA-metoden är *kritisk reflektion och självreflektion*. Det innebär ett fördjupat lärande som kan medföra inre omställning, en form av inre ledarskap. Detta blir möjligt när tilliten och tryggheten i de lokala gemenskaperna fördjupas. Den kritiska

reflektionen handlar bland annat om att förstå de globala hållbarhetskriserna och hur de hänger samman med lokalsamhällenas situation. Hur utarmningen av byar och bygder kan ses som en viktig orsak till den ohållbara utvecklingen, liksom hur kriserna drabbar lokalt. Självreflektion kan innebära att ifrågasätta och omvärdera egna vanor, beteenden och identitet. Ju tydligare uppfattning man har om nuläge respektive önskad riktning, desto mer kan spänningsfälten mellan vision och verklighet kännas av. Det ger förutsättningar för lärande. För gruppen finns möjligheten att iaktta och analysera läget utan att dra förhastade slutsatser som lätt kan slå över i anklagelser. Det kan vara lätt att förfalla till syndabockstänkande eller anklaga sig själva när problem individualiseras och medborgarna skuldbeläggs för rådande systemfel. Men sådant förlamar och vi behöver använda krafterna mer konstruktivt. Att se varje slutsats som förhastad kan vara frigörande.

Inom LOOP motsvarar reflekterandet en *realistisk omvärlds- och lägesanalys*. Där vi tillsammans fördjupar oss i de globala hållbarhetskriserna och vad de betyder för oss i ett lokalt perspektiv. Inom systemteorin talar man om *emergens*, framväxande. Det handlar om hur nya svar och idéer växer fram genom förhållningssätt byggda på nyfikenhet, utforskning och reflektion. Ett synsätt där frågorna är viktigare än svaren. Det krävs ett djupgående lyssnande – till sig själv, varandra, världen och ekosystemen – för att förstå såväl utmaningar som möjligheter. Lärande sker i möten och i relaterande, det behövs en relationell pedagogik mer än instrumentell. En global kris som hanteras i detta sammanhang handlar just om krisen inom *lärande*, att vi som mänsklighet inte har korrigerat riktning trots mångårig kunskap om hoten mot våra livsmiljöer. Inom Bymester och Framtidens by behandlas denna kris i delmomentet *Den lärande byn* som utforskar ekopedagogik och idén om *lärande ekosystem* (tillsammanslärande, se även symmathesy). Detta blir en förebild för hållbara lokalsamhällen i omställningen från industrimoderna synsätt till förståelse för komplexa system.

3. Närvara till våra känslor – ekologisk känslighet

Det räcker inte med enbart intellektuell förståelse av globala kriser och deras påverkan på lokalsamhället. Ju mer detaljerad förståelsen, desto viktigare är det att ge utrymme till att *känna* effekterna för att få djupare insikt i vad det är som händer – vad vi som globalt samhälle faktiskt gör med våra ekosystem och hur detta påverkar framtida generationer. Vi behöver lära med alla sinnen och hela kroppen. Först då kan vi börja omvandla förståelsen till konkret och hållbart agerande. Detta handlar om förmågan till medveten närvaro, att exempelvis tillåta sorgen när vi inser att vi inte kan leva och konsumera som vi gjort under de senaste decennierna. Men också våga se och känna hur folkgrupper och natur förtrycks på olika sätt. Mod att se och känna kriser i form av klimatförändringar, kollapsande ekosystem och hot mot både biologisk och mänsklig mångfald. I mötet med oss själva kan vi få kontakt med vår längtan efter rättvisa för människor och miljö, känslan av att en annan värld är möjlig. Där kan viljan att bidra till genuin samhällstransformation födas och förankras.

Inom LOOP innebär detta en nödvändig fördjupning av omvärldsanalysen. En intellektuell förståelse av utmaningarna behöver jordas i kroppslig medvetenhet, ett möte mellan hjärna, hjärta och hand. Känslorna hjälper oss att komma i kontakt med och tydliggöra behov. Vilket

leder in på nästa LOOP-område som kan beskrivas som *behovsanalys* som svarar på omvärldsanalysen. När vi lär känna vår ekologiska känslighet, kan vi lära oss att leva mer i balans med oss själva, varandra, världen och naturen. Känslorna är vår inre kompass. Inom systemteorin finns principen om *homeostas*, jämvikt. Inte som ett statiskt tillstånd utan som ett dynamiskt och ständigt pågående samspel byggt på respekt och ömsesidighet. En global systemkris som kan mötas med detta emotionellt förankrade förhållningssätt är den *mänskliga krisen* som yttrar sig i form av klimatångest och en känsla av meningslöshet. Inom Bymester och Framtidens by behandlas denna kris främst i delmomentet *Den läkande byn*.

4. Visionera – kulturellt berättande

När vi både intellektuellt och emotionellt förstår utmaningarna i globala hållbarhetskriser, och knyter an till vår längtan efter meningsfulla sammanhang, kan vi få en känsla av de spänningsfält som behöver hanteras i vår tid. Då kan vi också börja förtydliga de visioner som kan vägleda våra handlingar i en konstruktiv riktning. Visionerna kan kallas för *kulturella berättelser*, en form av metaberättelser som kan bära och vägleda skapandet av en hållbar kultur där vi kan leva i fred på jorden och med jorden. En sådan fredskultur utgår från de nära relationerna i lokalsamhällena som integreras i jordens kretslopp. Ju mer levande vi kan gestalta berättelserna, desto mer kan de vägleda vår lokala omställningsprocess. De blir aldrig färdiga utan förändras ständigt för varje människa som deltar i dem. Samtidigt som dessa hoppfulla berättelser börjar ta form gäller det att vi medvetandegör och skärskådar de föråldrade berättelser som burit fram dagens ohållbara härskar- och dominanskultur. Berättelser som styr oss om vi inte synliggör dem. Sådana berättelser är uppbyggda av ogranskade antaganden som kan handla om att människan ska härska över resten av skapelsen eller att vi ständigt måste konsumera mer för att upprätthålla vår lycka. Ett annat antagande handlar om att förtingliga naturen och allt som ingår i ekosystemen, inklusive människor.

I LOOP-processen kan visionerandet sägas utgöra en fördjupning av behovsanalysen, där de framtagna behoven definierar en riktning för lokalsamhället. I en analys grundad på verkliga behov får frågor om maten och hur den ska produceras en nyckelroll. Lokal mat kan vara grunden för en attraktiv vision om hållbara lokala förvaltningskulturer som bas för ett regenerativt samhälle – Byakademins vision. ”Det nya miljonprogrammet” är också en sådan vision. Den kan ses som en kulturell berättelse som skapar meningsfulla sammanhang. En berättelse som hänger samman och är begriplig, med unika uttryck för varje lokalsamhälle. Inom systemteorin anspelar detta på principen om *koherens*, vilket innebär att levande system behöver vara sammanhängande i det lilla och det stora. En global systemkris som kan mötas med detta förhållningssätt är den *kulturella krisen*, det vill säga bristen på hållbara kulturella berättelser som kan vägleda samhället. Utbildningssatsningar som Bymester och Framtidens by grundas på visioner som svarar på denna kulturella kris.

5. Organisera – lokal självorganisering

När människor besjålas av en inifrån medskapad vision eller kulturell berättelse, kan processen leda vidare till behov att diskutera hur förutsättningarna i bygden ser ut för att förverkliga visionen. För att få en bild av hur detta kan se ut ger vi ett praktiskt exempel från Edsele, en by i Sollefteå kommun. Där har diskussionerna om samförsörjning stegvis kommit till en organiseringsfas som drivs av människornas engagemang för visionen. Processen har lett till frågor om hur mycket mat som behöver produceras för att tillgodose äldres och barns behov i trakten, eller hur maten ska produceras inom cykelavstånd för att slippa använda fossila bränslen. Andra frågor handlar om hur resursflöden kan se ut, vilka producenter som redan finns i området samt hur nya verksamheter ska lockas dit. Detta kan ses som början på lokal, tillitsbaserad och självorganiserande förvaltningskultur. Rollen för regionala och nationella myndigheter handlar då om att möjliggöra självorganiseringen. Att de förhåller sig stödjande snarare än att ta kontrollen genom alltför hög målstyrning och villkorade bidrag. Motsvarande övergång i den offentliga sektorn handlar om ett skifte av styrmodell, från New Public Management till tillitsbaserad styrning som stärker de lokala enheternas mandat.

Organiseringsperspektivet motsvaras i LOOP av att *inventeringsfasen* inleds. Den handlar om att inventera alla sorts resurser som kommer att behövas i omställningen. Vilken miljö befinner vi oss i, vilka materiella resurser har vi och inte minst vilka mänskliga resurser är tillgängliga: Vilka kompetenser finns för att svara på behoven? Det kan var sådant som inte har med utbildningar och yrken att göra, men som vi är bra på – viktiga kompetenser för lokala gemenskaper som sammantaget kan möjliggöra ett roligare och mer meningsfullt samhälle där alla får plats. Ett samhälle mer byggt på lust än den lutherska plikten. I systemteorin knyter detta an till *självorganisering* som nyckeln till vitala samhällssystem. En global responskris som hanteras med detta förhållningssätt är den *demokratiska krisen*. En kris som handlar om att medborgarnas delaktighet har urholkats i och med att den lokala rådgivningen och det lokala mandatet har decimerats. Krisen behandlas i Bymester och Framtidens by genom momentet *Den demokratiska byn*, där deltagarna övar sig i gemensamt beslutsfattande.

6. Agera – konstruktiv handling

Självorganisering kan lägga en stark grund för gemensam och *konstruktiv handling*. Detta i syfte att förverkliga ett holistiskt och jordintegrerat kretsloppssamhälle med början i det lokala. Det är visionsstyrda handlingar som svarar på verkliga behov som aktörerna själva har definierat och som kan handla om resilienta, regenerativa och relationella kretslopp för mat, energi och pengar. Görandet kan bli långsiktigt hållbart om det är djupt förankrat i ett stabilt varande. Tidigare beskrivna existentiella förhållningssätt kan kanske utgöra en stark inre gemensam grund för hållbar kultur. Inte minst ger förhållningssätten möjlighet att agera *för* en tydlig vision, istället för att förlora riktningen genom alltför stort fokus på att vara mot oönskade förhållanden – även om tydliga gränser kan behöva sättas ibland.

I LOOP övergår inventeringsfasen i en handlingsplan och *genomförandefas*. När resursinventeringen får ett handlingsfokus handlar den om vem som ska göra vad för att uppfylla behoven, vad olika personer kan åta sig och stå för. Ett åtagande eller ställningstagande är en kraftfull handling då människor gör sig till bärare av visionen. Ur systemteoretiskt perspektiv kan konstruktiv handling som förhållningssätt förknippas med *resiliens*, förmågan att möta och anpassa sig till förändringar utan att ge upp visionen eller tappa riktning. Det innebär en förmåga att navigera genom utmaningarna utan att fastna i låsta positioner, handlingsförlamning eller utmattande ställningskrig. Att pröva sig fram och välkomna misstag som lärtillfällen. Den systemkris som kanske är viktigast att möta med handlingskraft är den *ekologiska krisen*. Inom ramen för Bymester och Framtidens by behandlas det temat i den *Jordnära byn* som utforskar praktiska lösningar för att samverka med jorden och naturen.

7. Medskap – kreativt utforskande

Medskapande kan ses som en fördjupning av en självorganiserande och konstruktiv handling. Agerandet övergår från ett ibland mekaniskt utförande till ett mer organiskt och kreativt flöde. Detta kan uppstå när vi kliver in i handlingen som förändringsagenter och subjekt, snarare än utförare och objekt. Det är en sorts tillblivelseprocess som kan kallas individuation snarare än individualisering – vi blir till i möten snarare än i separation. Medskapande upplevs ofta lustfyllt då motivationen kommer inifrån. Något som påminner om lekens förhållningssätt där flödet hela tiden utvecklas och kan ta ny riktning med hjälp av feedback från resultaten. Utforskandet står i centrum snarare än målen. Genom att den drivande visionen inte är fastlåst utan ständigt vidareutvecklas i samspel, öppnar den upp för mer kreativitet. Som bärare av de visionära berättelserna kan aktörerna utveckla kulturellt ledarskap, de blir bärare av en hållbar fredskultur. För att knyta an till kreativiteten kan man ta hjälp av exempelvis non-figurativ målning, improviserad dans, lajv-teater eller andra kreativa och komplexa uttryckssätt. Ett centralt begrepp är Homo Ludens, den lekande människan som kulturskapare (Huizinga 2016).

I förhållande till LOOP-processen blir detta en fördjupning av genomförandefasen som kan liknas vid momentum (medvind). Det är ett arbetsflöde där resultat tycks uppstå spontant, till synes utan ansträngning. Sådant kan inträffa när deltagarna förvandlas till medskapare och känner sig som del i en helhet – en delaktighet som inte baseras på följarskap utan på medledarskap. Synergier uppstår när var och en bidrar med sina unika gåvor till helheten, i form av byns gemensamma och mångfasetterade vision, som alla ”äger”. Och därmed kan visionen införlivas helhjärtat. En systemteoretisk princip förknippad med detta kreativa förhållningssätt är *komplexitet*. Förmågan att förstå och samspela med komplexa helheter. I förståelsen av sig själv som komplext och medskapande subjekt växer respekten för andra som rättighetsbärande subjekt med egenvärde. I det större perspektivet blir det naturligt att värna om såväl lokalsamhällens som naturens rättigheter, ett fördjupat kulturellt ledarskap. En responskris som hanteras här är just *ledarskapskrisen*. Det behövs visionära ledare som vågar bära komplexa och delvis utmanande berättelser. I Bymester och Framtidens by hanteras krisen i delmomentet *Den lekande byn*.

8. Integrera – mångfaldens intelligens

Allt eftersom det kreativa samspelet mellan lokalsamhällets olika aktörer fördjupas, kan en integrering av erfarenheter ske. Det skapas en tydlig gruppidentitet som kan vara öppen och välkomnande snarare än exkluderande. Ju mer mångfald som respekteras i gruppen, desto större integrering kan uppstå. Att förstå styrkan i mångfald är helt centralt för att bygga samhällen som kan efterlikna ekosystemens förmåga till anpassning och återhämtning. Drivkraften i hållbar landsbygdsutveckling behöver vara mångfald och samverkanskraft snarare än ”enfald” och konkurrenskraft. Standardisering skapar i längden instabila samhällen. Ett exempel är när lokalt anpassade frösorter försvinner och ersätts av ett fåtal sorter distribuerade av globala företag. Då kan sjukdomar och skadeinsekter snabbt orsaka kris i matproduktionen. På samma sätt behöver byn mångfalden av invånare, medan samhället i stort behöver mångfalden av byar. Mångfaldens fortlevnad säkerställs genom ett kontinuerligt och dynamiskt utbyte med omvärlden. Den kulturella berättelse som håller samman byn och ger mening kan inte heller vara standardiserad och likriktad. Berättelsen behöver snarare präglas av olikheter, motsägelser och paradoxer, precis som en blomsteräng eller en artrik skog. En mosaik där alla röster får höras och respekteras som bidrag till helheten.

Integrerandet och skördandet av erfarenheter motsvaras i LOOP av en *uppföljningsfas* där resultaten börjar att åskådliggöras. För att nå framgång i denna fas behöver alla röster komma till tals och alla perspektiv få utrymme att höras. Mångfald som förhållningssätt är nära förknippat med den systemteoretiska principen om *diversitet*. Detta förhållningssätt skapar förutsättningar för konstruktiv konfliktlösning, där konflikter kan hanteras som värdefulla bidrag till den fortsatta läresan. Mångfaldens intelligens innebär en förståelse för gruppen som eget subjekt, en helhet som blir större än summan av delarna. 1 plus 1 blir 11. Med detta perspektiv kan individuella konflikter betraktas som speglingar av dilemman som hela gruppen behöver hantera. Det vill säga ett meta- eller helhetsperspektiv. Problem beror inte på enskilda individer utan på att gruppen behöver lära sig något. En responskris inom detta område är *samverkanskrisen*, där stuprörstänkande stoppar effektiva åtgärder för hållbar omställning. Inom ramen för Bymester och Framtidens by kan den sammantagna effekten av alla delmomenten bygga en långsiktig lärgemenskap och samverkanskompetens.

Samspelet mellan förhållningssätten

De åtta förhållningssätten kan illustreras med en cirkulär modellskiss av ett lärande ekosystem, hämtad från “cirkulär organisationer” (se illustration). Den baseras på frigörande ekopedagogik och kan även ses som en vidareutveckling av Kolbs lärcykel.

De grönmarkerade förhållningssätten stärker alltså arbetet med den inre byn som har att göra med identitet och existentiella frågor. De rödmarkerade stärker utvecklingen av den yttre byn när det gäller handlings- och samverkanskraft. Samtidigt är de inre och yttre förhållningssätten ömsesidigt stärkande: Att göra något tillsammans stärker identiteten, medan tid för reflektion gör agerandet mer precist och fokuserat.

Ytterligare ett perspektiv blir synligt genom skissen: Varje inre förhållningssätt är kopplat till ett yttre. Vart och ett av dessa fyra motsatspar speglar i sin tur en av principerna i det lärande som behövs för lokal omställning till hållbarhet. Motsatsparen bildar kreativa spänningsfält som driver på lärandet inom varje princip, illustrerat av de röda pilarna som drar i olika riktningar. Den längsta pilen beskriver principen om lokala gemenskaper och kan ses som en vertikal "centralaxel" kring vilket allt annat lärande roterar. Den kortaste axeln illustrerar subjektifieringen, där vi lär känna oss själva som delar i den helhet som övriga axlar formar. Denna mångdimensionella bild visar hur ByA-metoden möjliggör ett komplext och dynamiskt lärande, med lokalsamhällen på landsbygd och i städer som lokala lösningar på globala kriser.

Att utforska fredskultur i det lokala – en meningsfull resa

De förhållningssätt som har beskrivits i denna metoddel innebär att man utvecklar komplex processkompetens. Människor som odlar dem kan vara med och möjliggöra en kultur av tillit där aktörerna tillsammans och av egen kraft förverkligar hållbara och regenerativa lärgemenskaper. I by efter by kan det starta utforskningar av hur vi som samhälle kan förverkliga en ekologisk fredskultur där det råder fred på jorden och fred med jorden. Själva lärandet och utforskandet är poängen: Hur kan vi efterlikna naturens lärande och självreglerande ekosystem som bygger resiliens? Hur kan vi möta och hantera utmaningar utan att gå sönder på kuppen? Att bygga starka, lärande bykulturer kan i sig utgöra en meningsfull lärprocess för att bidra till hållbar omställning. Vaclav Havel uttryckte: Hoppet

ligger inte i förvissningen att vi kommer att lyckas med det vi företar oss, utan i övertygelsen om att det vi gör är meningsfullt oavsett hur det går. Denna meningsfullhet utgör i sig ett svar på meningslösheten som idag präglar den industrimoderna berättelsen.

Det har påpekats att samhällets synliga system, strukturer och processer kan ses som effekter av den underliggande kulturen. Genom att lära oss arbeta med de bärande kulturella berättelserna i samhället, kan vi åstadkomma hävstångseffekter. Lokalsamhället är det optimala lärlaboratoriet. Därför syftar ByA-metoden till att frigöra aktivt utforskande av lokala, självorganiserande förvaltningskulturer med maten i centrum. Förändringarna växer fram genom lärande möten: med oss själva, med varandra och plats, med omvärlden och med övriga naturen. Lärandet konkretiseras i mötet mellan hjärna, hjärta och hand – tanke, känsla och handling. En del av utforskningen handlar om att synliggöra den västerländska dominans- och härskarkultur som har objektifierat världen, skapat ohållbara systemfel och utarmat lokalsamhällen, i syfte att förstå behovet av en fredskultur.

Mångfald är nyckeln. Alla byar och gemenskaper är unika och behöver därför äga sina egna processer. Man kan inte överlämna ansvaret till externa konsulter eller rådgivare. Däremot är det möjligt att bjuda in processvägledare som förstår att gruppen själv är ansvarig och ett eget subjekt. Det kan ge gruppen möjlighet att bli medveten om sin lärresa. Varje gemenskap behöver definiera sig själv och sina gränser, med öppenhet gentemot omvärlden. Det finns ingen att rapportera till eller ställas till svars inför. Resultaten kan inte anpassas till centralt formulerade mål. Vad som däremot kan sägas är att metoden har utformats för att möjliggöra omställningen till cirkulära samhällen och ekonomier genom att fokusera på kulturell transformation. Eftersom ingen kan säga sig ha svaren på hur cirkularitet ska uppnås, behöver fler människor och lokalsamhällen engagera sig i frågeställningarna. Processen bromsas av slutgiltiga svar, frågorna leder vidare. Resan är målet!

Utsikt över Faxälven. Foto: Annette Martinelle.

Små och stora drömmar om byn

Thorsten Laxvik

Drömmen om den lilla byn – gör en Gandhi!

Det är sällan en ekonomisk fråga att bygga en by. På många håll är hus och mindre gårdar mycket billiga. Problemet brukar snarare vara att ha tillit till processen och de medboende, bristen på lönearbete, rädsla att tappa socialt sammanhang med mera. Därför säger Byakademien att man bör bygga byn först och sedan skaffa själva boningen. Det betyder att man bör utforska på djupet hur man ska fatta beslut, hur konflikter ska hanteras, hur sanktioner mot stadgarna ska hanteras, hur många som ska vara med och inte minst komma överens om det djupare syftet med föreningen. Är det för att bo tillsammans, är det för att producera mat tillsammans eller är det för att bygga tillit? Vilket är viktigast?

Men det är svårt att bygga tillit bara genom prat. Det är inte ovanligt att snyggt formulerade visioner bara är luft. Vi människor styrs av mycket mer än våra medvetna sinnen. Visionen byggdes kanske i en euforisk anda. Står den pall för de svarta dagar som garanterat kommer? Ett byabygge kan kanske börja i en annan anda. Kanske medlemmarna ska börja med att odla ihop, bygga ett torrdass eller ta hand om en fårbesättning en sommar. Det är ofta i den praktiska gärningen som relationer förtydligas och prövas. Passar hen tider? Hur möter hen andras oförmåga att träffa spikskallen? Behöver hen dominera för att stå ut? Väljer hen underordning för att slippa ta ansvar? Är gruppen tillräckligt modig och trygg för att gå på djupet med tunga och svåra frågorna?

I Sollefteå kommun kan man köpa Per-Albintorp för ett par hundra tusen. Staten lånade ut pengar 1933-48 till sådana torp så att skogsarbetare hade någonstans att bo och dessutom klara sin försörjning när arbete i skogen inte gick att utföra. Skogsarbete förekom sällan sommartid. Per-Albintorpen byggdes för epoken då skogen högs för hand. Den tiden är sedan länge passerad men husen står ofta kvar och åkrarna är utarrenderade till närmaste storbonde, i träda eller förbuskade.

Torpen var en viktig del av folkförsörjningen. Medaljer utdelades av hushållningssällskapen till torpare som nyodlade. Mjölken såldes till mejeriföreningarna och gav hushållen kontanter. På många håll odlades potatis och grönsaker men gårdarna var en del av marknadsekonomin. De var inte självförsörjande som gårdarna i de gamla byarna var. Det är ofta hjärtskärande att resa till exempel i Norrlands inland och se övergivna torp och gårdar i förfall. Där ses också ofta gamla Folkets Hus som blivit lastbilsgarage, nykterhetsloger i förfall och bönhus som tappat tron. För att inte tala om gamla byskolor som räddats till lokala byföreningar, bygdegårdar eller i sämsta fall rasat ihop.

Samtidigt har Mellannorrland en av världens bästa förutsättningar för att göra kvalitetsmat. I ett bälte från Trøndelag över Sverige till Finland har vi extremt bra vatten och riklig tillgång på det. Vi har i stort sett obesprutade jordar som sällan eller aldrig konstgödslats och vi har mullkapitalet kvar i jordarna eftersom de oftast brukats som långliggande vallar med höproduktion, ej för spannmålsodling. Det kyliga klimatet ger oss också höga värden av

omega 3 i växtligheten och kylan och kort växtperiod gör att vi inte har så mycket skadeinsekter. Samtidigt importerar Sverige stor del av det kött som äts från synnerligen miljövidriga jordbruk i Sydamerika. Priset är lågt men kostnaden hög för naturen och de arbetare som sprider gifterna. Men inom ekonomismen är det endast priset som gäller. Industrijordbruket gör inga ekologiska eller sociala bokslut.

De flesta begriper att det är klokt att producera och konsumera sin mat så nära som möjligt, under justa villkor och utan gifter. Men nyliberalismen har en idé om att fri rörlighet av varor och tjänster alltid är något bra. Marknaden tros sitta inne på alla lösningar.

Ett sätt att motarbeta den marknad som släpper ut klimatgaser och sprider gifter är att producera sin egen mat. När engelsmännen förbjöd Indien att väva tyger satte sig Gandhi ner och spann. Andra följde honom för att för att han satte sig och spann OCH för att det skapades en berättelse om att han gjorde det. Om man ska utveckla förändringskompetens behöver man förstå hur handling och berättande hänger ihop.

Ett Per-Albintorp lämpar sig väl för att göra en liten by med samförsörjning. Det senare begreppet bör förklaras. Det är en reaktion mot tanken på självförsörjning. Vi människor har aldrig försörjt oss själva. Vi har samarbetat och det är genom möten med varandra som vi blir människor. Under upplysningstiden lyftes individen och dennes frihet fram som ideal. Ensam är stark, är en av dess tankar. Robinson Kruse är det litterära uttrycket för den individualismen. Man ska klara sig själv. Men det är en myt. Därför uttrycker begreppet samförsörjning bättre det som många önskar se.

Samhällen blir samhällen genom att människor samarbetar och skapar medborgaranda. En liten gård där ett mindre antal människor samarbetar för att producera mat är både protest och samhällsbyggande.

Alltså. Gå samman och börja bygga den mentala byn. Prova er fram den praktiska vägen. Köp sedan en liten gård och ställ i ordning för att ta emot ett par tiny-houses. Börja odla och hålla djur för de egna magarna. Tänk tillitsproduktion när ni syrar kål, morötter och pumpa. Ge inte spannmål till hönsen utan bara matrester och grönt. Låt det brasilianska folket behålla sin mat. Visa solidaritet genom att göra er egen.

Drömmen om en större by – tusen hektar skog och 150 hektar åker

Ett Per Albin-torp kan vara startpunkten för våra drömmar. Men vi behöver också vara beredda på att skala upp och tänka större sammanhang. Låt oss först återbesöka några grundtankar i den här skriften. För att sedan hämta lärdomar från historien. Då är vi redo för nästa steg.

Det är lätt att blanda ihop by med husen men en by kan inte byggas av en arkitekt. Husen, tomterna och vägarna är en yttre struktur. Drömmen om framtidens by handlar om social, ekonomisk och ekologisk gemenskap där människors möten står i centrum. Konsten är att upprätta regenerativa relationer till varandra och till övriga naturen. Det handlar om att skapa tillit, att sätta sig i djupare förbindelse med varandra för att uppnå det högre mål som kan kallas mänsklighetens utveckling, det som är sitt eget självändamål. Arkitektens uppdrag kan

vara att underlätta människors möten men inte att organisera byns väsentliga innehåll - förvaltningskulturen.

Husen, djuren, skogen och övriga ägor är formen, förvaltningskulturen med dess tillitsprocesser det väsentliga innehållet. Det är innehållet som bestämmer formen men formen påverkar även innehållet. En stor gård kan drivas som ett privat företag i vinstsyfte eller som ett kooperativ med tillit som huvudprodukt. Formerna är snarlika men innehållet helt olika. Många har genom åren låtit sig förföras av stora hus och gårdar och börjat drömma om allt trevligt man kan göra där. Det är att blanda ihop innehåll med form. Därför måste man alltid bygga förvaltningskulturen först och sedan husen.

Själva byabygget börjar alltså med någon slags överenskommelse mellan ett antal människor som genom sin by på ett övergripande plan vill verka för människans utveckling. I vår tid när kapitalismen profanerat allt som var heligt och ställt oss på randen till utplåning måste vi återskapa de värden vi tror skapar framgång för oss människor. Främst handlar det om människovärde och respekt för biosfären, den tunna hinna av liv som omger vår planet. Vi kan inte längre sträva efter hållbarhet. Det är för sent. Vi måste reparera och återskapa. Det är det arbetet vi benämner regenerativ.

Det är känt att det som är utan historia också blir utan framtid. Vi befinner oss i en utveckling av spiralliknande karaktär. Det som existerat tidigare återkommer i högre form och vår uppgift är att forska och lyfta fram sådant ur historien som vi även vill se i framtiden. Människor var friskare och levde längre innan jordbruket introducerades (Harari 2014). Vad är det i jordbrukande som är negativt? Vilken typ av leverne, ekonomiskt, socialt och ekologiskt är det vi ska återvända till men i en högre form?

Fäboden är ett exempel på en matproduktion som innehåller många eftersträvansvärda kvaliteter. Herdekulturen gör produktionen energieffektiv genom att djuren själva hämtar maten i skogen. Ost och kött konserveras med naturens egna metoder som torkning och fermentering. Då behövs inga gifter eller tillsatser och energiförbrukningen är minimal. Samtidigt vill vi inte drabbas av hjärtinfarkt på en fäbod med långt till ambulans och sjukvård. Vi måste också fråga oss varför vi får hjärtinfarkter. Det är sannolikt spannmålets höga halter av omega 6 i relation till omega 3 som leder till inflammatoriska effekter i våra kroppar vilket leder till det metabola syndromet med just hjärtinfarkt som en av yttringarna. Vi vill både ha ambulanser och fäbodliknande jordbruk med dess optimala förhållande mellan fettsyror. Vi ska inte tillbaka. Vi ska framåt.

En plan för den större byn

Alltså. Hur vaskar vi fram det eftersträvansvärda ur historien och tillämpar det på en jord- och skogsfastighet som plötsligt faller över oss. Den representerar kanske ett marknadsvärde på 40 miljoner kronor. Den kommer som gåva till Byakademin genom ett testamente. En darrande utmaning. Vi behöver en plan. Så här skulle vi kanske kunna gå till väga.

Vi börjar med att lägga oss ner och kyssa matjorden och lovar skogen att den ska få vara skog och åkern att vi ska öka mullhalten med hjälp av en av biosfärens största tillgångar – idisslarna. Och vi lovar varandra att stå kvar. Att rida ut stormar. Inte fly. Inte ge upp.

Bygga stadga

Byabygget börjar med att vi hugger ner fem stora granar och sågar upp dem till regelvirke och bräddar i syfte att under tiden vi bygger ett däss utforska våra relationer till den materiella verkligheten och till varandra. Det är i det konkreta byggandet som vi utforskar och förstår oss själva och varandra. Handens arbete lägger grund för tänkandet. Utifrån dässbygget skapar vi i bästa fall den kultur av tillit som är hjärtat i verksamheten. Varje spikslag utforskas. Vi når under tiden av insikten att vi måste komma överens om hur vi ska fatta beslut. Vi konstituerar våra relationer. Just detta är grundstenen i byabygget, stadgan. Största problemet är konventionen, våra gamla vanor och tankesätt. Lösningen heter överenskommelser. Medvetna, totalt utforskade överenskommelser där varje skrymsle, vrå och innebörd är synade och övervägda. Vad betyder majoritet, konsensus, samtycke och enighet. Hur vill vi ha det. Är jag verkligen beredd att underordna mig ett kollektivt ”vi”. Är vi alltid alltid legitimt?

Självorganisera

När kapitalet närmar sig naturen uppstår vanligtvis vinster, förstörelse och avfall. Det är inget konstigt. Det är kapitalets uppgift att maximera vinsten, inte att vårda biologisk mångfald. Samma skeende tycks uppstå när staten, i vilket land som helst, ska bruka naturen. Brukande blir detsamma som förbrukande.

Det finns en tydlig högre organisationsform där människor i grupp nyttjar naturen och alla vinner. Det är allmänningen. Under vissa förutsättningar bygger människor system där både människor och natur gynnas. Från Byakademins eget utforskande vet vi att försätlig underordning oftast är det stora problemet när det gäller att bygga demokrati. Det handlar om individer som genom att avsäga sig makten också hoppas slippa ansvar. Samtidigt är hierarkisering en naturlig början av mänsklig samvaro.

Från Ostroms forskning vet vi att tydliga regler och tydligt ansvar i kombination med kännbara sanktioner för dem som missköter sig är viktiga framgångsfaktorer (Ostrom 2009). Det ska vara regler som gruppen själv satt upp. Dessa bör kombineras med en effektiv konfliktlösningssmodell, heterogen sammansättning av medlemmarna och tydliga etappmål. Alla beslutssituationer måste vara öppna och demokratiska. Då förstår alla att egenintresset sammanfaller med det gemensamma. Man bör heller inte vara för många när processen startar. Byakademien rekommenderar att den grundläggande enheten i byggandet av en förvaltningskultur bör bestå av minsta möjliga grupp, gärna 3-5 personer.

Med hjälp av stadgan kan vi alltså börja bygga organisationen, sätta upp delmål, regler, sanktioner mm. Men bygget av en allmänning i modern form är ingen thébjudning. Demokrati är sannolikt naturens mest komplexa system. Människor med både medvetna och undermedvetna mentala strukturer ska lära sig samarbeta för att utveckla något gemensamt och sig själva. Fokus måste vara på tillsutveckling. Kanske är en av förutsättningarna att förstå sig som en del av naturen, att läka separationen och åter bli en enhet. I vårt fall betyder det nog att definiera oss som en del av skogen, denna mäktiga organism som på det synliga planet består av sjöar, bäckar, träd, örter, gräs, svampar, mineraler, matjord, djur och människor. Under ytan pågår mineralupplösning, syreproduktion, kommunikation och

erfarenhetsutbyte, mutationer, konstruktioner och nedbrytning. Motor i allt detta är energin från solen som driver fotosyntesen, grunden för allt liv och naturens tillväxt. Jag är skogen, utropar de som förstått. Vi är skogen, ropar vi och lägger oss ner och kysser förnan. De som ser oss skakar på huvudet och flyger till Thailand på semester.

Sätta mål

Mänsklighetens kraftutveckling är det övergripande målet. Att öka vitaliteten i de sociala, ekonomiska och ekologiska systemen på gården är de lokala målen. Allt handlar om att tillfredsställa mänskliga behov genom hushållning med knappa resurser, fördjupad tillit och optimerad tillväxt av det gröna i naturen. Optimerad tillväxt betyder "högsta tänkbara vitalitet i ekosystemen", enligt Facebooksidan Nordiskt nätverk för regenerativt jordbruk.

1. Ekonomi. Plockhugg 2 000 kubikmeter virke enligt Mats Hagners Natur- och kulturmetod. Sälj till det lokala sågverket. Bygg ett eget kapital. Bygg en egen sparkassa. Bygg ett produktionskök för förädling av gårdens produkter.

2. Ekologi. Köp en fjällkobesättning och släpp djuren på skogen. Mjölka dem på kvällarna och se till att de dyngar rejält innan de släpps ut igen. Skog är åkers moder. Bygg ett mejeri. Bygg ett system för återföring av gårdens alla näringskällor till jordarna. Skit i det kommunala avloppet i bildlig betydelse. Skit på dasset i verkligheten.

3. Demokrati. Investera i handledning av de tre första i allmänningen. Bygg tillit och förutsättningar för att bjuda in fler till allmänningen. Demokrati tar tid att bygga men är överlägset allt när den fungerar. Glöm allt du hållit på med i elevråd, arbetsplatsmöten och bostadsrättsföreningar. Demokrati är något helt annat. Det är när alla är med och uppfattar alla beslut som legitima och sina egna.

Detta var en fantasi för att visa hur en process kan komma igång. Men det är endast de som bor i byn som ska skapa den. Inte någon som står bredvid och tycker. Bygg din egen fantasi.

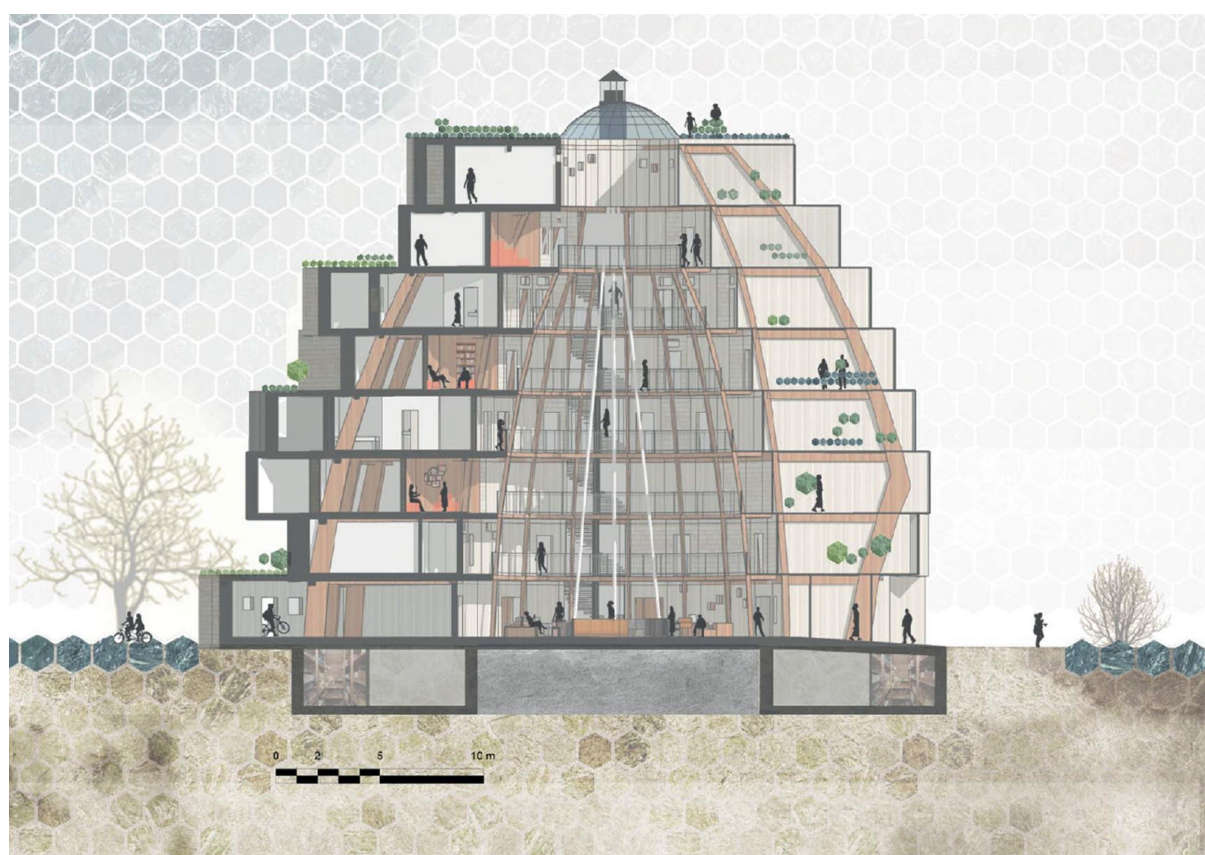
Arkitektvisionen: Byn som en offgrid bikupa

Petra Henriksson

The stacked village, eller Den staplade byn var en idé som föddes under första året på mina masterstudier. Huset fick slutligen namnet The Hive, då de engelska synonymerna engage, collect, gather, store up och assemble kändes intressanta utifrån vad jag ville uppnå. Den uppenbara likheten med en tecknad bikupa går kanske inte att missa och kan ge associationer till bisamhällen, men den rundade kon-formen handlar egentligen om att skapa starkast möjliga husskelett med minsta möjliga material, och samtidigt ge en katedralliknande rumslighet. Formen "vilar" och blir stark då den lutar sig in mot sig själv på samma sätt som en kåta eller en igloo. Helt enkelt ett uråldrigt sätt att arbeta med naturen och tyngdlagen istället för emot den.

Platsen våra lärare gav oss att arbeta med var området Umedalen ca 5 km från Umeå centrum. Stora villaområden, låga lägenhetshus och skolor som ligger utspridda längs med Umeälven och som successivt glesas ut i jordbruksbygd. Mellan Umedalen och Umeå centrum finns dock en del mindre stycken jordbruksmark med historiska anor varav en del ägs av kyrkan. När jag arbetade med platsen hade marken legat i träda i ganska många år, och sly hade börjat växa. Här låg perfekt odlingsmark oanvänd alldeles intill staden.

Jag struntade helt ärligt i Umeås behov av fler bostäder för alla nya invånare, utan ville bara skapa en byggnad som kunde tillfredsställa eller underlätta för så många mänskliga behov som möjligt. I synnerhet i en framtid där många av dagens och det sena 1900-talets byggnader troligen inte kommer att möta framtidens komplexa problematik särskilt väl. Därför var det till exempel viktigt att byggnaden var offgrid från stadens el och värmesystem samt trots sin höjd var stark nog att hantera framtidens alla typer av extremväder.

Ett flerfamiljsboende som tar hjälp av naturens lösningar för att möta framtidens behov. Illustration: Petra Henriksson.

På dagens landsbygd har man sällan tänkt i termer av att spara yta. Gårdar med långa avstånd från varandra och stora ekonomibyggnader som sprider ut sig på gårdsplanerna är schablonbilden av landsbygdens boplatser. Detta har sina givna förklaringar.

I en stad bygger man å andra sidan gärna på höjden för att få in så många människor på så liten yta som möjligt. Markpriserna är i regel höga och byggföretag vill oftast maximera exploatering för att göra så stor vinst som möjligt. Många gånger leder det till prispressade

projekt som inte fungerar så väl med den äldre, lägre och redan existerande bebyggelsen i staden. Men det finns trots allt en idé om yteffektivitet att ta med sig här.

Mitt projekt tog behovet av effektiv ytanvändning från staden, till en bit stadsnära jordbruksmark. Inte för att tjäna pengar utan för att lämna så mycket odlingsyta som möjligt obebyggd. Det åtta våningar höga kupformade huset hade invändiga loftgångar som fick utgöra en slags bygator på höjden. Den stora gemensam ytan i bottenplan med vinterträdgård, omringad av alla gemensamt nyttjade funktioner skulle fungera som ett litet torg. Några exempel på ytor inom husets väggar var tvättstuga i anslutning till vävstuga och syrum, bastu, bageri med café, snickeri samt ett rum för konst och musik. Källaren rymde ett matlager som skulle räcka minst ett år och var även tänkt som en matresurs för omgivande grannar, kanske via ett andelssystem.

Idén med att samla alla vitala funktioner inom husets väggar var dels en fråga om tillgänglighet för äldre eller rörelsehindrade. Det är inte så vanligt att bygga källare under hus idag men det kändes viktigt att ha matlagret tillgängligt för alla. En källare i betong som du når direkt från din lägenhet kan även fungera som skyddsrum om det skulle behövas i en politiskt och militärt ostadig framtid.

Att välja att bo i detta hus skulle kräva en hel del samarbete, något vi inte är så tränade i dag. Kanske skulle man äga det tillsammans. Det skulle innebära en del av det goda och det onda med allt vad det innebär att bo i en by. Ett visst mått av konflikter och kompromisser, men också en möjlighet att dagligen vara sedd, att hjälpas åt och umgås utan att behöva planera i förväg. En typ av självklarhet och spontanitet i den mänskliga samvaron som många känner fattas dem idag.

Intresset för bygggemenskaper har växt i Sverige de senaste åren och visar att det inte är ett unikt behov att vilja samarbeta med andra för att nå en gemensam vision om sitt boende. Jag ser denna form av bygga som det naturliga steget för bostadsutveckling i framtiden. De som ska bo i huset bestämmer tillsammans hur de vill ha det. Få mellanhänder, inga vinstmarginaler till aktieägare - istället noga valda material och planerade gemensamma ytor med långsiktigt boende som mål.

I mina längtors by odlar vi potatis och tillit

Ingrid Berg

Vad är en by, hur ser drömbyn ut? Efter att ha penetrerat frågan i över fyra år borde jag kanske veta hur min drömby ser ut, men jag tror inte att jag vet. Jag kanske anar... Hur svårt kan det vara? Det har i alla fall inget med hus att göra. För mig handlar det om längtor och att finnas i ett menigsfullt sammanhang. Byakademin är en by för mig, fast vi inte finns nära varandra geografiskt. Ändå känner jag mig nära. Jag vet att de andra finns där, jag vet att om det skiter sig så kommer jag att höra av mig till dem. Genom alla samtal, delningsrundor,

reflekterande om tillit och metaperspektiv har jag byggt en tillit till mig själv som gör att jag känner tillit till gruppen. Det här blev en kärleksförklaring till oss.

Min drömby är ett sammanhang där jag blir en bra version av mig själv. Det är en inkluderande miljö där vi kan lära och växa i ett tillsammanslärande. Vi står kvar när det blåser, har byggt en grund med stadgar och konfliktlösningsplaner. Kanske är inte hela byn organiserade tillsammans. Det kanske är många olika grupperingar för olika ändamål. Exempelvis kan hönsgruppen vara en by, eller ateljégruppen, kogruppen, potatisgruppen eller husgruppen. Grupperna förvaltar något tillsammans och görandet knyter samman genom engagemang och lust. Men även av nödvändighet eftersom vi behöver mat på bordet flera gånger om dagen och vi behöver arbeta och samarbeta runt något meningsfullt.

För att bli mer konkret och fysisk vill jag reflektera lite om plats, förvaltande och ägande. Är det viktigt att äga platsen? Vad gör ägande i förhållande till förvaltande och ansvar? Jag har nästan alltid ägt mitt boende som solitär Ett eller några hus på en bit mark som förvaltas av en familj. Väldigt vanlig svensk norm. I de fallen har jag känt mig engagerad för platsen. Sen har jag ibland inte ägt mitt boende, erbjudits att ”göra vad jag vill” med marken och det har känts helt ointressant. Det har förvånat mig. Jag ser att det inte varit attraktivt för mig eftersom ägaren varit oengagerad. Det tredje scenariet har varit när jag hyrt boendet med en engagerad ägare. Då har det smittat av sig till mig och vi har medskapat kreativt med marken. Min slutsats är att engagemang och omsorg inspirerar vidare och det skapar anknytning till plats bortom ägande.

Jag är i en situation där jag reser mycket och har svårt att ha kontinuitet på plats. Det beror dels på arbete men även på att stora delar av familjen finns i Jämtland. Och därför behövs det människor i min drömby som håller ställningarna och sköter de dagliga göromålen alla dagar jag inte är där. Men vi är tillsammans engagerade och tar ansvar för helheten.

I den bästa av världar kan jag skapa i en stor ateljé tillsammans med andra. Inte så att vi gör allt tillsammans utan mer att vi finns i samma lokaler och arbetar. Det är en kreativ och inspirerande arbetsmiljö. Kanske pågår det mellan varven något gemensamt projekt. Ett tvagningshus vid sjön är praktiskt, genomtänkt och en plats som jag trots att jag inte alltid finns hemma har ett stort ansvar för. Där badar, bastar och smörjer vi oss med allehanda egentillverkade oljor och medikamenter. Vi odlar förstås och skapar mat. Kanske är en del av odlingarna gemensamma. Vi bygger matjord med våra bokashi-komposter, lagrar in potatis i jordkällaren och har höns. Jag tänker att det även finns större, betande djur i byn, men mitt huvudansvar är för hönsen.

Integritet är också viktigt i drömbyn. Jag vill ha min egen tid och mitt utrymme, vill kunna gå i och ur, känna att jag är fri. Jag vill äta tillsammans vid stora middagar om det känns bra men inte för att vi bestämt så. Samlingar runt grytorna känns som självklara bara för att vi har så mycket egenproducerat gott att äta. Jag tänker att mat kan ses som socialt kitt som binder oss samman med livets flöden och naturens gång. I all enkelhet vill jag bo i en by med vanliga människor, där vi hjälps åt och samförsörjer oss. Som del av det större sammanhang

som utgör vår planetära gemenskap. I en brokig mångfald där vi bygger tillit, relationer och matjord!

En byadröm bortom solpaneler och vindsnurror

David Bennett

Jag liksom många andra har en längtan efter demokratiskt, kreativt, lekfull, jordnära, läkande och växande gemenskap.

Det är frestande att beskriva en ögonblicksbild av en by med odlingar, djur, glada människor, kanske solpaneler och en vindsnurra men som jag brukar säga i mina föreläsningar: Så har ekobyar alltid sett ut på pappret. Sanningen är att utopier är lömska - man kan falla i fällan att det finns en tid när man kan luta sig tillbaka och säga "färdigt!" Sanningen är att livet i levande, lärande system alltid är i rörelse mellan tillfälliga tillstånd av dynamisk balans. Förändring är konstant och konsten att förhålla sig till levande system är något som ständigt ska prövas och utvecklas.

Jag hade alltid tänkt att jag ville leva i Hobbiton. Byn där Bilbo, Frodo, Sam och de andra hobbitarna bor i Tolkiens Sagan om Ringen. En by som påminner om ett England som fanns i sagorna där invånarna samarbetar och godmodigt tjafsar med varandra. Där kvalitet uppskattas och lata dagar får finnas. En by i ett större sammanhang av andra byar som tillsammans vårdar platsen och livet på ett lagom långsamt sätt. Det är nästan utopiskt tills man tittar närmare.

Det finns också trångsynthet, xenofobi och en härsarkultur som sitter i väggarna i Hobbiton. Det finns tecken på kulturell stagnation som är ohälsosam. Byn och dess invånarna verkar ha uppnått ett utopiskt tillstånd vilket naturligtvis börjar ruttna till slut. Allt som slutar flöda börjar ruttna. Ån som inte når havet, löpturer som uteblir gör att energin inte kan flöda genom systemen som den borde. I hälsosamma system rinner flöden ut och systemet fylls på av nytt. Men vad säger det om min drömby?

Det säger att byn är en strävan mot en vision. En ouppnåelig intention om djupare anknytning och *increase* som Tyson Yunkaporta menar finns i aboriginernas kultur. "Increase" eller ökning betyder här ungefär att en ökning av antalet relationer i ett system kan ses som en fördjupning av systemet snarare än en volymmässig expansion. I ett naturligt system som en skog skulle dagens ekonomiska tillväxt innebära att skogen blev större till volym. Detta är i grunden nyliberalt tankegods där allting ska marknadsanpassas och vinsten ska växa i slutänden. Men om skogen skulle öka i bemärkelsen fördjupas så skulle något annat hända i relationerna i skogen. Kanske en ny art skulle flytta in i skogen och relatera till det som redan finns där och lägga till sin egen särprägel utan att förstöra allt som redan finns.

Denna by-med-djupa-anknytningar-till-skogen kanske fanns (eller finns) i Amazonas. Den kanske existerade i Näsåker när inlandsisen gjorde reträtt för 10 000 år sedan och laxarna och älgarna var många och tjocka, vilket gav förutsättningar för platsen att bli Europas befolkningstätaste område. Den är också skildrad i Avatar, en film som gett namn till en psykologisk diagnos - Avatardepression. Efter att ha sett filmen och blivit förförd av sättet ursprungsfolket lever på samt hur människorna vill förstöra vad som helst i jakt på en mineral, får många ett tungt sinne när längtan som väcktes möter insikten om att vi har betett oss på det viset här på jorden.

Men längtan har väckts hos många, och även om det kan se ut som något ouppnåeligt så tolkar jag det förstämnda sinnelaget som tecken på något positivt - att väldigt många längtar till och behöver djupare anknytning. Det är sådana människor jag vill leva med.

De behoven beskriver också husen som bör finnas i byn utöver bostadshus till var och en, hus som alla förfogar över och som stärker gemenskapen.

Så om kulturen som jag hittills beskrivit är det som håller ihop byn och med insikten att "byn har inget med hus att göra", finns det fortfarande hus som byn behöver. Om det är en bo-by och inte bara en kultur-by vill säga. De flesta ytor jag tänker behövs är produktionsytor: för att förädla maten, timret och andra produkter som produceras på den mark som byn förfogar över. De ytor blir också kulturytor där byn samlas i olika grupperingar för att samarbeta med jorden och tillsammans ta hand om produktionen. Sen behövs också rena kulturytor som ett samlingshus och bastu.

Men det löser sig så länge kulturen är på plats.

Min drömby 2035: Samling kring maten

Maria Engelbrektsson

Klockan är 7.30 och det är alldeles mörkt i den lilla stugan. Jag sträcker mig efter kläderna som ligger slängda på stolen bredvid sängen och drar på mig dem. Kliver så försiktigt jag kan över det knarrande trägolvet för att inte väcka familjen, öppnar dörren och kliver ut. Luften är kall och frisk och jag konstaterar att det fallit lite snö under natten. Det är inte längre vanligt att vi har snö och minusgrader så tidigt som i november, så jag blir lite överraskad. På väg mot det stora bostadshuset passerar jag genom köksträdgården. Den levererar allt färskt grönt vi behöver under sommarhalvåret, men nu är det bara grönkålen och brysselkålen som står kvar och står i sina bäddar. Längre ner på åkern odlar vi de grönsaker vi lever av under vintern. I första hand potatis och rotfrukter, men även kål, bönor, pumpa och lök. Jag drar upp den gröna pardörren till bostadshuset och viker undan det tjocka ylleförhänget bakom. Det ligger en hel del skor slarvigt utslängda på golvet i hallen och det doftar en blandning av eld, kaffe och linolja. Paola är redan i full gång med frukosten och när hon får syn på mig

fyrar hon av det stora breda leende som är så typiskt för henne. Alltid samma gnistrande morgonhumör, tänker jag och ler tillbaka.

På helgerna försöker vi alltid äta alla måltider tillsammans inne i bostadshuset. Tanken var från början att vi alltid skulle äta tillsammans, men i praktiken blev det svårt att få till i vardagen, när alla har så olika förutsättningar. De flesta av oss har lönearbeten på halvtid ungefär och resten arbetar vi på gården. Men arbetstiderna är olika och det har därför fungerat bäst när var och en får förlägga sysslor och måltider när det passar för dem. Men matförråden har vi alltid tillsammans. Den här lördagen är det alltså jag och Paola som är ansvariga för frukosten. Vi plockar fram surdegsbröd, smör, ägg, ost, torkat kött, syrade grönsaker, filmjolk, bär och honung på bordet i köket. Jag brygger lite örtte av björklöv och citronmeliss och Paola håller upp kaffet i en termos. Kaffet köper vi tillsammans med några andra byar i närheten från ett odlingskooperativ i Etiopien. Det är det enda livsmedel som vi just nu har tillgång till som är importerat och det är en lyxvara som vi sparar till helgen. Förutom odlingarna har vi egna höns, grisar och får. De ger oss ägg, kött, ull, skinn, gödsel, en massa underhållning och emellanåt lite fler gråa hårstrån. Mejerierna köper vi än så länge i andelsform från en by i närheten som håller fjällkor.

Barnen börjar droppa in i bostadshuset. De hejar snabbt på oss och smiter sedan upp till lekrummet på övervåningen. Våra egna barn är vuxna nu och har flyttat från byn, men jag drömmer om att de ska vilja komma tillbaka en dag och bosätta sig här. Just den här helgen är de två yngsta hemma på besök och det märks så väl att de kommer hit när de behöver fylla på med lite kraft. Även om de knappast skulle erkänna det. Att flytta hit var ett väldigt stort steg för dem och de kände sig nog udda i förhållande till sina kompisar när vi valde att flytta till en Bredbandsbullenby. Men redan nu 10 år senare anses det inte konstigt alls, snarare ligger det verkligen i tiden och nya byar poppar upp lite varstans.

Vi tar för oss av maten i köket och samlas sedan vid det stora bordet i salen. Idag har vi bjudit in gäster, så tillsammans med barnen är vi 21 personer. Vi äter upp maten och fortsätter sedan med en kort andakt, innan det är dags att ta tag i disken. Eftersom den här byn har kristen profil träffas vi för bön och lovsång vid ett tillfälle varje dag. På vardagarna är det inte alltid alla deltar, men lördag morgon och söndag kväll brukar vi försöka vara med i den mån vi kan. Vid söndagsmiddagen firar vi nattvard tillsammans och avslutar med ett husmöte, där vi går igenom hur vi har det och vad som behöver göras den kommande veckan. Vid beslutande möten, en gång i månaden, behöver alla vuxna närvara. Det är viktigt för att vi ska kunna fördela makt och ansvar i gruppen.

Idag är det dags att syra den sista rödkålen som ligger i matkällaren och att ta hand om ullen som står i säckar i arbetsrummet på övervåningen. Vi delar in oss i två lag och gör det vi känner oss sugna på för stunden. Troligtvis kommer vi vara klara lagom till lunch. Då har vi sedan resten av dagen på oss att göra det vi vill. Vissa av oss är riktiga arbetsmyror och fortsätter jobba så länge det finns något att syssla med. Andra föredrar att sitta framför brasan och samtala och handarbета. Ytterligare andra umgås helst med barnen och drar gärna ihop kortspel eller en rundpingisturnering. Det är den här blandningen av olika personligheter som

gör det så speciellt att bo i en by, på gott och ont. En bra dag när allt flyter på är det en välsignelse att vi har så många olika gåvor som kompletterar varandra. Men ibland är det svårt såklart, med många olika viljor och sätt att se på vad som är viktigt och vad som bör prioriteras. Vårt sätt att hantera det har varit att verkligen träna på att se oss själva som ansvariga inför våra egna beteenden och känslor och inför alla gemensamma beslut.

Min känsla är dock att det gått oväntat bra under de här tio åren som vi bott i byn. Särskilt med tanke på att de flesta av oss vuxit upp i en västerländsk kultur som rustat oss för att vara goda konsumenterna snarare än goda bybor. Det är mycket man behöver lära sig då, om hur det fungerar att leva i grupp. Och lärt oss har vi verkligen gjort. Det har varit tufft många gånger, men jag har aldrig ångrat beslutet att flytta hit. Just nu, när det är så osäkert i samhället och vi står inför så mycket förändringar är det en verklig trygghet för oss att ha vår by. Tillsammans med byarna runt omkring börjar vi bygga upp ett nätverk som kommer att ha stora kvaliteter så småningom. Det tror jag verkligen. Än så länge är långt ifrån allt på plats, men att det här är framtiden och att det är här jag vill åldras och dö, det är jag säker på.

När Ramsele och Edsele utropade sina rättigheter

Nikolas Berg

Att lilla Ramsele-Edselebygden skulle vara först med att utropa sina rättigheter som lokalsamhälle överraskade många. Likaså den kraft med vilken rörelsen spreds nationellt och internationellt. Det väckte också förvåning att just denna händelse visade sig bli avgörande för att på allvar vända utvecklingen och förverkliga ett hållbart och regenerativt globalt samhälle. Tiden hade kommit då många insåg sambanden mellan den ohållbara utvecklingen och den destruktiva behandlingen av lokala samhällen och ekosystem under den industrimoderna eran. Idén om en ständigt ökande konsumtion slog ut landsbygder och natur över hela världen, till den grad att civilisationens framtid till slut stod på spel. Vändpunkten kom med insikten att rättighetstänkandet kunde utvecklas till att omfatta både naturen och bygderna. Utvecklingen gick snabbt när naturens rättigheter fördes in i många länders grundlagar, tätt följt av lokalsamhällens rättigheter. I dessa rättigheter erkändes samhällenas rätt existera, blomstra och utvecklas i samspel med omgivningen. Plötsligt blev det kriminellt med exploatering som utarmade byar på sina resurser. Centrala beslutsfattare i både stater och företag kunde ställas inför rätta – något som tidigare varit otänkbart men nu var både möjligt och nödvändigt.

Allt satte fart i Ramsele-Edseletrakten med den internationella konferensen om bygdernas rättigheter på Ramsele konferenscentrum med utsikt över niporna. Den utgjorde kulmen på en process som startat flera år tidigare. Det är svårt att ange exakt vad som blev den utlösande faktorn, men det går att peka på milstolpar. En av dem var samförsörjningsprocessen i Edsele som smög igång 2020, och som i sin tur hade föregåtts av Nipakademins mångåriga engagemang för att återskapa lokal matproduktion i bygden. Naturbrukskonferensen i Ramsele 2011 var en annan milstolpe. Tidigt diskuterades rätten till lokal rådgivning, att den

lokala befolkningen kan sörja för sin egen existens. Alla initiativen bidrog till de självorganiserande processer som till slut integrerade lokalsamhällena i ekosystemen och slöt kretsloppen på närmare håll – ekologiskt, socialt som ekonomiskt. Det blev en hållbar och cirkulär omställning till hållbarhet.

Matsuveränitet stod i centrum. Samförsörjningsprocessen ledde till att det lokala jordbruket fullkomligt exploderade. En mängd nya arbeten skapades när befolkningen analyserade sina behov och satsade på lokala odlingar. Det blev en inflyttning av familjer som helt eller delvis involverades i produktionen. Landskapet öppnades allteftersom djurhållningen återinfördes. Skogarna återtogs som både skafferi, apotek och kyrka, med sitt överflöd av bär, svamp och vilt. Fäbodan startades upp på nytt och de många korna på skogen byggde ekosystem som lagrade in atmosfärens kol. Exemplet togs efter i hela Europa när Byakademien öppnade ett lokalt lärocenter för byutveckling. Den lärande turismen medförde ytterligare inflyttning. Eftersom de flesta resor och transporter inom bygden behövde annan drivkraft än fossila bränslen i den postfossila eran, fick cykeln ett uppsving. En lokal cykelhandel och cykelverkstad öppnades med den nya tidens högeffektiva och materialsnåla cyklar.

Tändande gnistor, brandfacklor och avgörande vägval

Utmaningarna på vägen till Ramselekonferensen var många, likaså de tändande gnistor som satte fart på förändringens eld. Någonstans under blåbärsrisen hade en helig ilska legat och pyrt ända sedan det gamla miljonprogrammet hade tömt byarna på folk. I dessa trakter hade man aldrig glömt. Det var ingen slump att det var just i Ramsele som en försvarare av ”centralbyråkraterna” blev kastad i vattnet, i den minnesvärda TV-serien ”Ville, Valle och Viktor” i början av 70-talet. Här fortsatte man drömma om att vända flyttströmmarna och få se folkmassorna återvända. Inspiration kom även från andra initiativ i Sollefteå kommun som på olika sätt bidrog till en levande landsbygd. Skogsnäs var en förebild, även om hippiekollektivet hade väckt undran till en början. Deras engagemang blev en symbol för rätten att få bo där man vill. Ytterligare inspiration kom från Urkultfestivalen. Även där var rättvisa och rättigheter ett centralt tema, vare sig det gällde urfolk, hbtq eller kvinnor.

En stor brandfackla slog ned i kommunen i början av 2017, då BB hotades av nedläggning av centralbyråkraterna. Folket reste sig som en man och sa: Hit men inte längre. En ockupation inleddes och fortsatte år efter år. En del av motiveringen handlade om att en stängning skulle vara ett brott mot de mänskliga rättigheterna, eftersom kvinnohälsan hotades när det inte fanns resurser och barnmorskor på nära håll vid en födsel. De lokala partierna möttes över gränserna för att slå vakt om kommunens rättigheter. Där föddes en insikt om att den lokala kampen för överlevnad handlar om just rättigheter, att även en ort eller en by behöver bli respekterad som ett eget subjekt med egenvärde och rätt till advokat i domstol. Ett lokalsamhälle kan inte behandlas som ett objekt, en ägodel i händerna på staten eller storbolagen. Då försvinner människovärdet, allt som skapar mening. Bostadsbolaget Solatum fick ett utökat uppdrag: Att möjliggöra starka bredbandsbiller över hela kommunen. Man valde att satsa framåt och stärka tilliten bland människor, istället för att ge upp.

Den stärkta självkänslan bland befolkningen ledde till ökade krav på att ta kontrollen över kommunens enorma anläggningar för vattenkraft och vindkraft. Kommunens övertag av Sollefteåforsen gav mersmak. Man accepterade inte längre att merparten av vinsterna fördes bort från bygden, samtidigt som både centralorten och byarna förföll på många håll. Ytterligare en tändande gnista kom med insikten att det nyöppnade regementet inte var till för att skydda Sverige utan för att bana väg för NATO-styrkor från Norge i händelse av krig. Sollefteå blev plötsligt väldigt utsatt utan att få så mycket tillbaka. Ramsele och Edsele hade visat att inflyttning och arbetstillfällen kunde skapas på andra sätt, genom egen produktion och förädling av mat som lyfte hela trakten och som dessutom banade väg för ett hållbart samhälle. Regementet stängdes lika snabbt som det hade öppnats av centralbyråkraterna.

En utlösande orsak till stängningen kom när fossila bränslen började sina och byråkraterna ville ge regementet förtur till bensinmackarna. Plötsligt upplevdes militären som en tärande parasit snarare än en närande verksamhet. Kommunen protesterade och krävde istället att befolkningens hälsa prioriterades, inte minst behovet att hålla igång de lokala och regionala matkedjorna från jord till bord och tillbaka. Kommunen valde freden, vilket visade sig bli ett avgörande vägval. Det var en stor framgång för den nya freds rörelsen som talade om fred på jorden och fred med jorden, inte bara frånvaro av krig. ”Fred” handlade om chansen för lokalsamhällen att få leva hållbart inom planetens gränser, om lokala svar på globala kriser, om levande matjordar. Fred som rättighetsbaserade relationer, med ömsesidighet och respektfull samverkan. En sådan definition blev en upprättelse för landsbygdens befolkning, eftersom lokalsamhällen alltid drabbats värst av krig och konflikter. Konflikter som ofta handlat om naturresurser i byarnas närhet.

Fred med jorden och med skogen

Temat om fred med jorden visade sig bli det stora genombrottet som banade väg för Ramsele-Edselebygdens rättigheter och segertåget över världen. Befolkningen hade länge fått bevittna hur det stora skogsbolaget skövlat skogarna och ersatt dem med trädplantager, där de importerade contortatallarna stod på led som soldater i en invasionsarmé. Men när jordfredsrörelsen fick fäste i trakten, med sina krav på rätten att producera mat i fredlig samverkan med jorden, började man se på skogarna på annat sätt. Matskogarna behövde återskapas för att klara av målen om samförsörjning. De fåtal personer som hade tjänat på bolagens närvaro, små skogsägare och en del skogsarbetare, behövde inte längre inkomsterna därifrån eftersom de engagerades i matproduktionen. De stora skogsmaskinerna såldes, och därigenom slapp de tidigare ägarna kraven att ständigt hålla igång för att betala ränta och amorteringar på maskinerna – till storbankernas förtret. Den lärande turismen gav ytterligare inkomster, när övriga världen ville lära sig hur skogarna kunde bidra till såväl mat som klimat.

Men skogsbolagen gav sig inte utan kamp. Utvecklingen kom till en punkt där befolkningen satte ned foten, precis som vid BB-ockupationen: Hit men inte längre. Man ockuperade skogarna eftersom analyserna hade visat att de skulle behövas för att säkra befolkningens livsmedelsbehov i den postfossila eran. Det var bråttom, och fanns inte tid att vänta på

långsamma politiska processer medan de sista matskogarna omvandlades till kalhyggen och plantager. Det kom hjälp från oväntat håll. Ett nödrop hade gått ut till den tyska miljörörelsen, som hade uppmärksammats på skogsbolagens falska propaganda om att kalhyggen skulle vara hållbara och klimatvänliga. På mycket kort tid mobiliserades den tyska opinionen och bojkottade alla svenska skogsproduktioner, från bindor till papper. Skogsbolagen tvingades på knäna och ockupationen målade om hela det politiska landskapet i Sverige. De partier som hade tillåtit skövlingen av de livsviktiga livsmiljöerna föll hårt, medan en helt ny omställningsagenda tog över riksdagen.

En viktig höjdpunkt var den stora skogsfredsdagen. Hundratusentals demonstranter mötte upp från hela Skandinavien, Tyskland och övriga Europa. De samlades på ett gigantiskt kalhygge som just hade öppnats strax söder om Edsele. Alla var medvetna om att hela kontinentens framtid stod på spel på den platsen och just den dagen. Där möttes vår tids alla hållbarhetsutmaningar, ett vägska för mänskligheten. Det var inte bara civilsamhället som hade mobiliserat. Företrädare för världens olika trossamfund slöt upp, och ärkebiskopen höll en freds- och försoningsmessa på kalhygget med löften om en radikal förändring av kyrkans skogspolitik. Från och med nu gällde fred med naturen och fred med skogen. Där och då krävde ärkebiskopen, till allas jubel, att naturen skulle få egna rättigheter. Ledande representanter från Sveriges arbetarrörelse var också på plats och krävde att rättigheterna omsattes i en lag som förbjuder ekocid – livsmiljöförstörelse, något som Olof Palme hade efterfrågat redan på den första internationella miljökonferensen 1972.

Politiskt maktskifte och FN-deklaration om bygderättigheter

Den nya regering som valdes strax efteråt bars fram på en våg av omställningsentusiasm. Det var den hundrade apans effekt: En kritisk massa av befolkningen hade insett hur allting hörde samman i levande system och hur förändringar i små samhällen möjliggjorde en global samhällsomvandling. Plötsligt visste nästan alla samma sak. Landet fick den yngsta statsministern genom tiderna, en kvinna som valdes utanför de traditionella politiska grupperingarna. Några avgörande beslut fattades omedelbart: Det nya miljonprogrammet med återflyttning till landsbygden blev högsta prioritet, som en central strategi för en hållbar omställning och en cirkulär, regenerativ ekonomi. Skogarna konfiskerades från storbolagen och återlämnades till de lokala bygderna. Aktiebolagslagen ändrades så att bolagen blev förpliktigade att prioritera samhällets rättighetsägare före de egna aktieägarna.

Framför allt infördes naturens rättigheter i grundlagen, och miljöbalken kompletterades med en kriminalisering av ekocid. Det kom högljudda protester från vissa delar av näringslivet som talade om ekonomisk katastrof och massarbetslöshet. Inget av detta inträffade utan bolagen visade sig snabbt kunna ställa om sin verksamhet för att följa de nya lagarna, precis som hade varit fallet i England i samband med slaveriets avskaffande i början av 1800-talet. Men befolkningen i Ramsele och Edsele var ändå inte nöjda. En central pusselbit fattades. De visste att allt skulle kunna tas ifrån dem igen, precis som under industrialiseringen. Med inspiration från USA, där rörelsen för naturens rättigheter var sammanvävd med rörelsen för ”community rights”, tryckte man på för nästa steg: Bygdernas rättigheter. Man visade att

ekosystemens rättigheter var ouplösligt förenade med rättigheter för den lokalbefolkning som värnade om sin natur. Därför togs nästa steg med planeringen av den internationella konferensen om bygderättigheter. Stödet från kommunen var massivt och Ramsele-Edsele företagarförening gick i spetsen. Föreningen hade färgats av alla omvälvande händelser och var nu en förebild för ett blomstrande näringsliv, näringar som ger liv på riktigt.

När konferensen gick av stapeln var marken väl förberedd. Regering och riksdag var redan med på noterna och hade förberett nästa stora proposition om lokala rättigheter. Konferensen hade föregåtts av en lång process där lokalbefolkningen i Ramsele och Edsele hade formulerat sina egna rättigheter, samarbetat med lokalbefolkningar och juristorganisationer över hela världen, och även arbetat nära regeringen med att formulera ett FN-förslag som på engelska kallades The Universal Declaration of Community Rights. Deklarationen innehöll, som en självklar del, även rättigheter för områdets alla ekosystem. Lokalbefolkningen fick uppdraget att bevaka dem och föra naturens talan. Allt detta förmedlades på konferensens första dag. Statsministern var på plats och höll ett historiskt tal där hon bad om ursäkt för 1900-talets omdaning av samhället, med en urbanisering och konsumtionsbaserad industrikultur som hade visat sig bli så ödesdiger för hållbarheten. Hon nämnde alla försök till förändring som inte hade gett effekt, eftersom de byggde på samma föråldrade industritänkande, exempelvis bidragsprogram som hade behandlat landsbygden som ett problem istället för en lösning.

Epilog: Edsele blev centrum för rättighetsrevolutionen

Efter konferensen samlades vi i Byakademin som vanligt på det lärcenter för byutveckling som tidigare hade varit Thorstens hem. Vi såg ut över platsen med de många byggnaderna och häpnade över hur snabbt utvecklingen hade gått. Förutom det vackra lärcentret fanns det idag en mängd andra verksamheter på plats. Världens första bredbandsbillerby hade officiellt öppnats i grannskapet av Solatums ordförande. Vid invigningen hade Anders Linder från Ville, Valle och Viktor sjungit sin Bredbandsbillerbyblues, som han lovat. En annan verksamhet var Glokalkassan, en viktig aktör för att möjliggöra finansieringen av den globala omställningen. Kassen hade byggts när regering och riksdag med överväldigande majoritet beslöt att de privata, vinstdrivande affärsbankerna inte längre skulle vara ensamma om att skapa samhällets pengar. Rätten till en blomstrande lokalekonomi var en av hörnstenarna när lokalsamhällets rättigheter skrevs in i grundlagen, jämte rätten till lokal rådgivning och lokal demokrati – ett genombrott i rättighetstänkandet som delvis hade utgått från denna plats. Andra byggnader hyste ateljéer och spaanläggningar – kreativiteten och möjligheten till vila och återhämtning var viktiga. Byabastun med utsikt över älven var extra populär.

Just denna dag var allting lugnt, lugnet efter stormen. Även Petra var med oss, Petra som hade varit projektledare för det första Solatumprojektet om bredbandsbillerbyar. Föga hade vi anat att det bara var början på en massiv omställning där Solatum fick lära upp andra bostadsbolag. När vi såg tillbaka på hela rörelsen kände vi oss extra berörda av hur städernas folk, från arbetare till företagare, forskare och politiker, hade uttryckt sin tacksamhet över landsbygdens solidaritet med städerna. Den mänskliga civilisationen var nu inne i utmanande

tider, efter att det globala transportsystemet hade minimerats i takt med minskad oljetillgång och städerna inte längre kunde hållas under armarna med subventionerade resurser. Det var knappt om mat och alla fick hjälpas åt. Ramsele och Edsele var en av de bygder som hade säkerställt att det ändå fanns något att bygga på, att svält hade kunnat undvikas. Långt innan den lokala maten var en självklar rättighet, hade man startat de lokala processer som idag räckte för att även förse städerna med ett minimum av föda. Det skulle bli bättre, men det skulle ta tid.

Men det fanns ändå hopp i luften. Rörelsen var igång sedan länge, i land efter land. Och när startknappen nu hade tryckts in i Ramsele-Edsele för att lägga den sista pusselbiten i form av lokalsamhällens rättigheter, kunde vi konstatera att samhällsomvandlingen var ett faktum. Inte klar, men ostopptbar. Direkt efter att de lokala rättigheterna hade utropats i trakten följde vänbygden Järna efter. Sedan gick det fort... När jag idag ser tillbaka på den där dagen med gänget i Edsele, tänker jag att den rättighetsrevolution som hade påbörjats med franska revolutionen fullbordades där och då. En lite högtidlig tanke, antagligen inte helt korrekt, men inspirerande. Det var något vi inte hade kunnat drömma om att vara del av när Byakademin bildades. Rättigheter hade vuxit från att inte bara omfatta mänskliga individer utan hela folk och lokalsamhällen. Inte bara människor utan hela naturen. De handlade om grundläggande rättigheter till mat och till överlevnad. Men också rätten för lokala gemenskaper att få blomstra och utvecklas i ett ömsesidigt och inkluderande utbyte med omgivningen.

Framför allt handlade utvecklingen om rätten till det goda livet. Ett liv i balans med naturen, med omvärlden, med varandra och de platser vi lever på, liksom med oss själva. Ett roligt och meningsfullt leverne, där våra individuella och gemensamma liv bidrar till mer liv för framtida generationer. Urfolket hade visat vägen, exempelvis den andinska livsfilosofin som också kallades Sumak kawsay – det goda livet. Barnens rättigheter var lika viktiga, barnen var ju uppdragsgivarna som hade format allt vi gjorde i Byakademin. Resan hade inte alltid varit lätt, men tanken på uppdragsgivarna hade hela tiden gett ny energi. Visst gjorde vi många misstag, men oj vad vi lärde oss på kuppen. Lärandet är och var det viktigaste. Det enda verkliga misstaget skulle kanske ha varit att ge upp. När jag nu sitter och bläddrar bland minnen finner jag ett citat från 2007, då några invånare i Skogsnäs ordnade picknick i skogen för att stoppa storbolagets kvävegödsling. Bären, svampen och barnen var hotade. En av demonstranterna beskrev vilket mod som ibland kunde krävas för att sätta gränser och visa att en annan värld var möjlig: ”Man har en massa rädslor inom sig som håller en tillbaka, men när man kliver över det så upptäcker man att det är en rättighet man har, att säga vad man tycker.” Det sätter ord på hela resan, frigörandet där folket blev medskapare av framtiden.

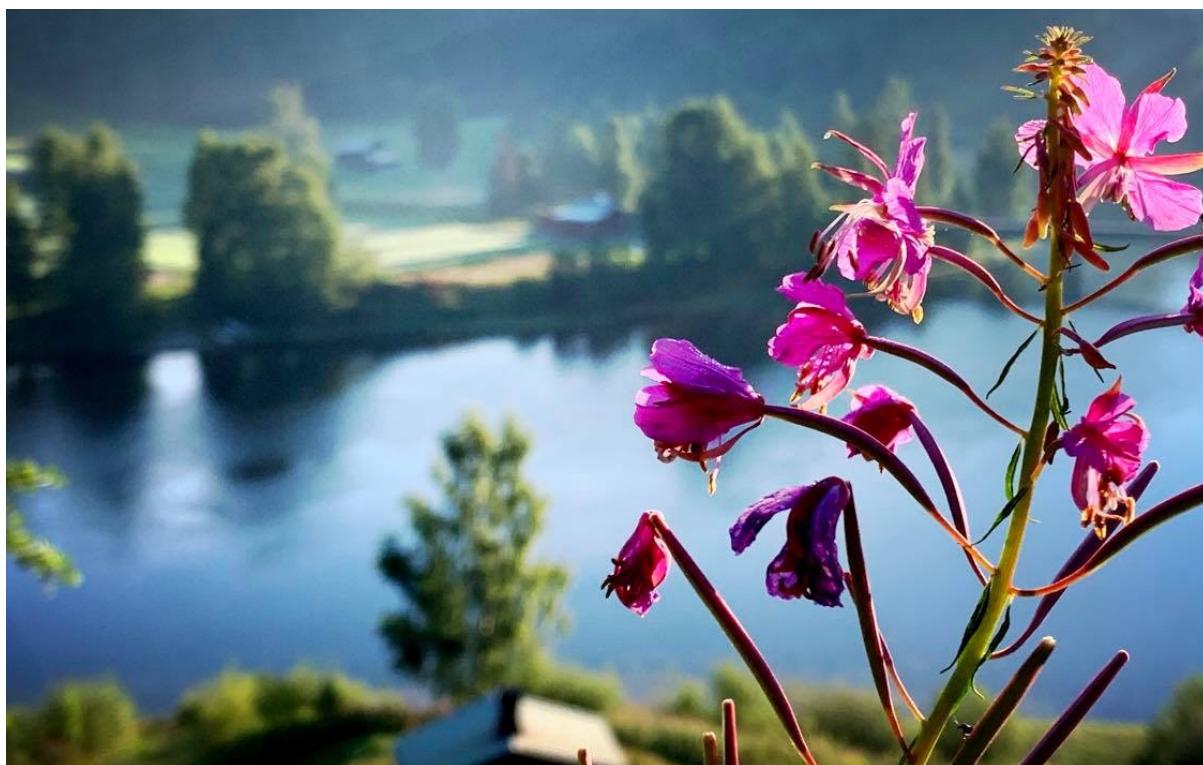

Foto: Annette Martinelle.

Författare, samarbetspartners, källor

Om författarna

David Bennett

David är utbildad lärare och har arbetat som pedagog i hela sitt vuxna liv. Sedan flytten till Sverige från England 1999 har teknik, lärande och utveckling alltid varit närvarande. Med 20 år som konsult både som anställd och med eget företag har David sett insidan av många stora svenska företag. Efter att interaktiva utbildningar gjort sitt, har David utvecklat sig inom både inre- och yttre omställning för att rehabilitera sig som människa.

Idag arbetar David ideellt för Omställningsnätverket som ordförande, driver ett odlingsföretag med sin fru samt arbetar med och för Byakademin för regenerativa lokala samhällen. Han fortsätter att utforska livets helhet ur så många olika perspektiv som möjligt.

Ingrid Berg

Ingrid har många års erfarenhet av kreativa möten och processer i sitt pedagogiska arbete med både vuxna och barn. Hon har arbetat terapeutiskt med naturlig hudvård och kroppsbehandlingar. Och lärt sig om utsatthet i möten med människor som har funktionsutmaningar av olika slag. Uppvuxen i den jämtländska myllan har hon erfarenhet av

delvist självhushållande och kontakten och varandet med naturen har alltid funnits som ett självklart förhållningssätt. Idag arbetar hon främst med frågorna lokalsamhällens rättigheter och naturens rättigheter. Och allt hennes arbete grundas i ekopedagogik och att verka för den gemensamma livsväven och Moder jord.

Nikolas Berg

Nikolas är ekopedagog, folkbildare och organisationsutvecklare. Sedan 1995 driver han utbildningsföretaget Medskaparna, på senare år tillsammans med Ingrid Berg. Fokus är transformativt lärande och ledarskap i omställningen till ett hållbart och cirkulärt samhälle. En del av verksamheten är inriktad på folkhögskolekurser om bland annat ekopedagogik och hållbara lokalsamhällen, det senare genom Byakademin.

Nikolas passion är att möjliggöra medskapande av framtiden i grupper, organisationer och samhällen. Hållbarhet är en röd tråd. Under en period arbetade han med social hållbarhet inom internationell utveckling, för att sedan fokusera på att stödja företag och organisationer i Sverige i ekonomisk hållbarhet genom förändringsprocesser byggda på delaktighet och samverkan. Engagemanget för ekologisk hållbarhet har resulterat i boken om naturens rättigheter, som han skrev tillsammans med Ingrid och forskaren Martin Hultman.

Genom deltagandet i Byakademin har alla hållbarhetsdimensionerna mötts i arbetet för kulturell hållbarhet och kulturellt ledarskap, med lokalsamhället i centrum.

Maria Engelbrektsson

Maria är utbildad socionom och har arbetat länge inom socialtjänsten med barn som far illa. Det har gett henne perspektiv på hur samhället är utformat och en insikt om betydelsen av ett starkt civilsamhälle som bas för välfärden. 2010 flyttade hon till byn Drömme i Ångermanland och fick där upp ögonen för hur en stark, lokalt förankrad tillitskultur kan vara avgörande för möjligheten att svara an på de globala utmaningarna. Utifrån erfarenheten från Byakademins utbildning Framtidens by bjöd hon in drömmeborna till ett samskapande för en hållbar framtid genom en studiecirkel. Det resulterade i att hållbarhet sattes upp som ämne på agendan i byns intresseförening, samt att det bildats tre lokala grupper som nu driver frågan vidare utifrån olika perspektiv. Maria delar flitigt sina tankar kring utforskandet vad en by är och skulle kunna vara genom sina sociala kanaler, bland annat bloggen byaliv.se.

Petra Henriksson

Petra är uppvuxen i Östersund och utbildad arkitekt vid Umeå Arkitektthögskola där hon tog sin masterexamen 2018. Under studierna väcktes intresset för att som arkitekt se bortom staden och istället se landsbygden och resursfrågan som lösningen på flera av framtidens utmaningar. Inte minst boendefrågan. Under 2019 och 2020 har hon varit utvecklingsledare för Leader-projektet Bredbandsbillerbyar där hon haft utrymme att ytterligare fördjupa sig inom omställning och landsbygdsfrågor. Innan arkitektstudierna var hon aktiv i

naturskyddsföreningens ungdomsorganisation Fältbiologerna och var även aktiv som konstnär.

Thorsten Laxvik

Thorsten är född i mitten av 50-talet och har varit aktiv i sociala rörelser sedan mitten av 70-talet. Han skrev sin första lilla skrift om demokrati 1983 och har sedan dess försökt förstå demokratins väsen. Thorsten har arbetat främst som utbildare på fritidsgårdarnas riksförbund men även drivit jordbruk under ett par decennier. Han har också varit aktiv medlem i Svenska Fredskommittén.

I slutet av 90-talet flyttade Thorsten från Stockholm till Edsele i Ångermanland där han varit med i olika försök att utveckla landsbygden genom ideella föreningar, aktiebolag och ekonomiska föreningar. Han har varit drivande i arbetet att bygga bland annat Nipakademin (ideell förening) Norrbete (ek för), Rafnaslakt (bolag) och Slaktarn i Östersund (bolag, charkuteri). I de olika verksamheterna har byggts upp vad vi kallas relationsmat från regenerativa jordbruk. Men fokus har också varit på hur tillit skapas, grundförutsättningen för samhällsutveckling.

Byakademin är den logiska fortsättningen på mångårigt arbete med demokrati, fred och hållbar mat, för Thorsten.

Martin Hultman

Martin är docent vid Chalmers och har i över 15 år forskat tvärvetenskapligt om energi-, klimat- och miljöfrågor och publicerat flera böcker. I denna skrift medverkar han i artikeln "Framtidens by: lokala svar på globala kriser" med Ingrid Berg och Nikolas Berg.

Samarbetspartners

ByAkademin

Byakademin är en ekonomisk förening som verkar för att återskapa hållbara lokalsamhällen i det som kallas bredbandsbillerbyar. Byakademin driver frågan genom längre folkhögskolekurser, seminarier, möten och kortare kurser och utbildningar. Det läggs fokus på hur man bygger en förvaltningskultur i de blivande byarna. Arbetet hämtar inspiration från de gamla allmänningarna och från Tavistockskolans psykologiska teorier om grupp-utveckling. Verksamheten har skapat en helt ny kategori föreningar vars främsta syfte är att skapa tillit.

Byakademin består av Nikolas Berg och Ingrid Berg (Järna). De båda har skrivit boken Naturens rättigheter. David Bennet (Ramsås, Härnösand) är också medlem och dessutom ordförande i Omställningsnätverket. Maria Engelbrektsson (Drömme, Örnköldsvik) driver bloggen Byaliv.se. Thorsten Laxvik (Edsele, Ångermanland) är ordförande i Rafnaslakt AB och pensionär.

Solatum Hus&Hem AB

Solatum Hus & Hem AB är Sollefteås kommuns allmännyttiga bostadsbolag som bildades 1976. Bolaget är helägt av kommunen. ”De Solatum” är ett gammalt namn för Sollefteå. Namnet finns dokumenterat sedan år 1314 och betyder de solbelysta ägorna eller den solbelysta trakten.

Solatum äger och förvaltar ca 1180 bostäder. Boenden finns i radhus, småhus och flerbostadshus. Uthyrningsverksamheten omfattar även 61 lokaler, garage, p-platser samt en herrgård. Solatum finns i centrala Sollefteå men även runt om i kommunen som Långsele, Graninge, Helgum, Ramsele, Näsåker, Junsele och Undrom. Bolaget har cirka 60 tillsvidareanställda och en omsättning på 183 miljoner kr (2019). De 1178 bostäderna omfattar 68 483 kvm och lokalerna 23 855 kvm.

Solatum är medlem i Sveriges Allmännytta, och arbetar ständigt med frågor kring hållbarhet som miljö, framtid och utveckling. Bolaget ansökte 2016 om projektet Bredbandsbillerbyar till Leader Höga kusten och 2018 fick man projektet beviljat. Januari 2019 anställdes en projektledare, Petra Henriksson, för projektet vilket avslutades i december 2020.

Leader Höga kusten

Leader Höga Kusten består av kommunerna Härnösand, Kramfors, Sollefteå och Örnsköldsvik. Det är en ideell förening som arbetar med landsbygdsutveckling i Höga Kustens kommuner. De kan stötta projekt som är ett samarbete mellan näringslivet, ideella och offentliga parter med upp till 90%. Leader Höga Kusten samarbetar med och finansieras av Höga Kustens kommuner, landstinget, Västernorrlands idrottsförbund, Höga Kusten Turism och EU.

De ska under EU:s programperiod 2014 – 2020 arbeta med Lokalt ledd utveckling genom leadermetoden. Vad de ska arbeta med och hur arbetet ska gå till styrs av EU:s regelverk, Jordbruksverket (den myndighet de arbetar under) samt deras egen strategi. Strategin är en handlingsplan som anger inriktning och målsättningar för deras arbete.

Leaderområdes arbete leds av en styrelse, en sk LAG-grupp. Den består av personer från ideell, privat och offentlig sektor. Verksamhetskontoret arbetar för att coacha och förverkliga projekt som utvecklar landsbygden i partnerskap i Höga Kusten. Kostnaden för driften får vara max 25% av den totala budgeten för området för hela perioden.

Genom landsbygdsutveckling i mer eller mindre omfattande projekt ska Leader Höga Kusten arbeta för att uppnå de övergripande målsättningarna:

1. En breddad arbetsmarknad – som skapas genom kreativitet och nytänkande
2. Attraktiva boende- och besöksmiljöer – som skapas genom lokal utveckling där vi tar tillvara områdets styrkor och välkomnar nytänkande och nya former av samverkan.

Litteraturförteckning

- Afsahi, Aram, Urban Laurin, Thorsten Laxvik & Matilda Olstorpe (2016). *Skapa en modern landsbygd – inte nya miljonprogram*. GP debatt 160511.
- Agebjörn, Anika, Carmen Blanco Valer & Anna Nylander (2017). *Pengarna eller livet. Om Sumak Kawsay – ett annat sätt att se på livet*. Atremi.
- Anshelm, Jonas and Martin Hultman (2014). *Discourses of Global Climate Change*. Routledge: London.
- Antonovsky, Aaron (1991). *Hälsans mysterium*. Natur & Kultur.
- Arén & Herlitz (2017). *Den första samhällsnivån. Lokal demokrati, planering och finansiering för en hållbar utveckling*. Hela Sverige ska leva.
- Baky, Andras m fl (2013). *Sveriges primärproduktion och försörjning av livsmedel – möjliga konsekvenser vid en brist på fossil energi*. JTI rapport, Lantbruk & Industri nr 410.
- Bion, W. R. (2004). *Gruppterapi – teori och erfarenheter*. Norstedts. Cervenka, Andreas (2018). *Vad gör en bank?* Natur & kultur.
- Bateson, Nora (2016). *Small Arcs of Larger Circles. Framing Through Other Patterns*. Triarchy Press.
- Berg, Nikolas, Ingrid Berg & Martin Hultman (2020). *Naturens rättigheter – att skapa fred med jorden. Ekopedagogik och juridik som hållbar samhällspraktik*. Universus.
- Carlson, Gunilla (2014). *Kvinnporten. Om urgamla kvinnospår i seder, bruk och tänkesätt*. Carlsson bokförlag.
- Eisler, Riane (2005). *Bägaren och svärdet: Vår historia, vår framtid*. Friare liv.
- Forsberg, Björn (2012). *Omställningens tid. Tillväxtens slut och jakten på en hållbar framtid*. Karneval.
- Freire, P. (2018). *Pedagogy of the Oppressed*. Bloomsbury Publishing USA.
- Gibson-Graham, J. K., Cameron, J., & Healy, S. (2013). *Take back the economy: An ethical guide for transforming our communities*. NOVA. The University of Newcastle's Digital Repository.
- Hela Sverige ska leva (2018), *Balansrapport #2. Hållbarhet i hela Sverige*.
- Harari, Yuval Noah (2014). *Sapiens - en kort historik över mänskligheten*. Natur och Kultur.
- Huizinga, Johan (2016). *Homo Ludens. A study of the play element in culture*. Angelico Press.
- Hultman, M., Bonnedahl, K. J., & O'Neill, K. J. (2016). Unsustainable societies– sustainable businesses? Introduction to special issue of small enterprise research on transitional ecopreneurs. *Small Enterprise Research*, 23(1), 1-9.
- Hultman, Martin (2015). *Att lokalisera ekonomin. Lokalekonomiska analyser, snedställdhet, kvinnors företagande och hållbar landsbygdsutveckling*. CKS. LiU.
- Hultman, Martin (2015). *Den inställda omställningen. Svensk energi- och miljöpolitik i möjligheternas tid 1980-1991*, Gidlunds.

- Hultman, Martin, Charlotte Rydström & Pia Tingvall (2018). Localizing the economy: rural development in Östergötland in ed. Gert-Jan Hospers, Josefina Syssner *Dealing with Urban and Rural Shrinkage: Formal and Informal Strategies*. LIT Verlag, Münster.
- Högberg, Niklas & Ankie Rauséus (2015). *Omställningens bidrag till ett hållbart Örebro län*. Hela Sverige ska leva.
- Jackson, Tim (2011). *Välfärd utan tillväxt – så skapar vi ett hållbart samhälle*. Ordfront.
- Karlsson, Mikael (2017). *Konsten att hugga träd och ha skogen kvar*. Mikael Karlsson.
- Kjellqvist, Else-Britt (2001). *Ledaren på den inre scenen. Psykoanalytiska perspektiv på grupper och ledarskap*. Carlsson.
- Larsson, Jesper (2009). *Fäbodväsendet 1550-1920 : ett centralt element i Nordsveriges jordbrukssystem*. Jamtli förlag.
- Laxvik, Thorsten (2013). *Rött kött på rätt sätt – för hälsa, miljö och levande landsbygd*. Nielsen & Norén.
- Leafe Christian, Diana (2003). *Creating a Life Together. Practical Tools to Grow Ecovillages and Intentional Communities*. New Society Publishers.
- Lindstedt, G. (2008). *Svart Jord: Kommer jordbruket att leverera vårt dagliga bröd när oljan sinar?* Frank Förlag, Stockholm.
- Malm, A. (2016). *Fossil capital: The rise of steam power and the roots of global warming*. Verso Books.
- Meadows, Donella (1999). *Leverage Points: Places to Intervene in a System*. Essay.
- Ostrom, Ellinor (2009). *Allmänningen som samhällsinstitution*. Arkiv förlag.
- Rönblom, M. (2014). *Ett urbant tolkningsföretag? En studie av hur landsbygd skapas i nationell policy*. Jordbruksverket.
- Rundgren, G. (2014). *Global eating disorder*. Regeneration.
- Senge, Peter (2006). *Fifth Discipline – the art & practice of the learning organization*. Crown Publishing Group, New York.
- Syssner, Josefina et al. (2018). *Nya visioner för landsbygden* (antologi). Linneförs förlag.
- Vallström, Mikael (2014) [red.]. *När verkligheten inte stämmer med kartan*. Nordic Academic Press, Lund.
- Wangel, J (2015). Den orimliga staden. Avner, E., Granath, G., Hasselgren, B., Herlin, B., E. (ed.), *Att slakta en guldkalv: Visioner för ett hållbart samhälle* (s. 154-162). Carlsson, Stockholm.
- Wilkinson, Richard & Kate Pickett (2011). *Jämlikhetsanden: Därför är mer jämlika samhällen nästan alltid bättre samhällen*. Karneval.
- Withnall, Adam (2014). *Britain has only 100 harvests left*. Independent 141020.
- World Wildlife Fund (2016). *Living Planet Report 2016. Risk and resilience in a new era*. WWF International, Gland, Switzerland
- Östholm, Katarina (2017). *Hela Sverige kan inte leva*. GD 171006.
- Facebookgrupper: Bredbandsbullerbyar – framtidens by, Bredbandsbullby Sollefteå www.norrbete.se